

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARO POLICIJA 1919–1940 METAIS

Lina Kasparaitė-Balaišė
Vytauto Didžiojo karo muziejus

ĮVADAS

Atkurtos Lietuvos Respublikos valstybingumo pradžioje krašto apsaugos sistemoje pradėjo veikti karinės teisėtvarkos institucija – karo policija, kaip kariuomenės dalis, vykdanči viešosios tvarkos pažeidimų ir nusikaltimų prevenciją, dalyvaujanti juos atskleidžiant ir iš dalies tiriant. Karo policija palaikė tvarką ir drausmę kariuomenės teritorijoje ir viešosiose vietose. Karo policijos tarnyba buvo siejama ne tik su karinės drausmės pažeidimų ir nusikaltimų kariuomenėje prevencija, apsaugos tarnybų vykdymu bei pasirengimu operatyviai reaguoti nenumatytomis aplinkybėmis. Karo policininkai vykdė ir kitas nustatytas funkcijas, turėjo specialų statusą, apibrėžiantį jų teises, pareigas ir atsakomybę¹.

Kuriant Lietuvos Respublikos karines pajėgas ir integruojant jas į krašto apsaugos sistemą, karinė vadovybė, plėtodama savo veiklą laikinojoje Lietuvos sostinėje, susidūrė su problema – nebuvo institucijos, kuri užtikrintų karinę teisėtvarką šiame svarbiame valstybės taške. Šią problemą buvo imtasi spręsti įsteigiant Karo policijos mokyklą. Ji rengė karo policininkus ir kartu buvo institucija, kuri įgyvendino karinę teisėtvarką. Tačiau karo policininkai tuo neapsiribojo. Svarbu pažymėti, kad Karo policijos mokykla ne tik rengė karo policininkus, bet ir vykdė karo policijos užduotis. Iš čia ir kyla šio tyrimo probleminiai klausimai: kaip ir koku tikslu buvo suformuota karo policija ir Karo policijos mokykla? Kokios buvo mokyklos ypatybės, lėmusios specifinę šios karinės dalies struktūrą ir funkcionavimą, kompetencija ir uždaviniai? Ar karo policija tinkamai užtikrino karinę teisėtvarką ir kitas jai patikėtas tarnybines pareigas?

¹ *Enciklopedinis karybos žodynas*, red. Z. Kulyš, Vilnius, 2008, p. 256.

Iki šių dienų istorijos tyrėjai išsamiai nenagrinėjo Lietuvos Respublikos karo policijos istorijos, jos funkcionavimo aplinkybių, veiklos. Istorių darbuose apie karo policiją tik užsimenama bendrame kitų tyrimų kontekste, tačiau atskirų publikacijų minėta tematika nėra. Nagrinėjama tematika parašytas vienintelis informacinis straipsnis² Karo policijos 90-ies metų sukakčiai paminėti, daugiau skirtas trumpai jos istorijai pristatyti. Minėtame straipsnyje pateikta enciklopedinio pobūdžio informacija: trumpai pristatytos svarbiausios karo policijos organizavimo datos, užsiminta apie jos organizacinę struktūrą ir funkcijas, paminėta keletas ikonografinių šaltinių. Ko gero, daugiausiai duomenų pasirinkta tematika pateikta istoriko Andriejaus Stoliarovo straipsnyje Lietuvos Respublikos karinė teisėsauga: Armijos teismas 1919–1922 metais³. Autorius, nagrinėdamas karinės teisėsaugos institucijų veiklos istoriją, aprašo ir karo policijos, kaip vienos iš krašto apsaugos sistemoje veikusių teisėsaugos institucijų, funkcijas, kurios buvo susijusios su karinės teisėsaugos įgyvendinimu. Šioje publikacijoje pateikiama šiek tiek faktinės informacijos apie pirmuosius karo policijos formavimo procesus, organizacinę struktūrą, pristatomi mokymo programų bendrieji aspektai ir karo policijos tarnybinė veikla.

Vertingos informacijos pateikta buvusio Lietuvos Respublikos kariuomenės karininko Vytenio Statkaus knygoje Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940⁴. Autorius, remdamasis karo policijoje tarnavusių karininkų atsiminimais ir tarpukario periodinėje spaudoje publikuotais straipsniais, pateikia duomenų apie Karo policijos mokyklos (toliau – KPM) organizacinę struktūrą, karių aprangą ir tarnybas.

Istorikas Jonas Aničas biografinėje apybraižoje *Pulkininkas Jurgis Bobelis* (1895–1954)⁵ pažymi Karo (lauko) milicijos kuopos vaidmenį antivalstybinių jėgų likvidavimo operacijose, užsimena apie karo policijos funkcionavimą, organizacinę struktūrą, karo policininkų tarnybas ir dalyvavimą metinėse Kauno miesto ir apskrities komendantūros šventėse.

² Karo policijos informacija, Lietuvos kariuomenės Karo policija švenčia 90 metų jubiliejų, *Krašto apsauga*, 2009, Nr. 5, p. 10.

³ A. Stoliarovas, Lietuvos Respublikos karinė teisėsauga: Armijos teismas 1919–1922 metais, *Karo archyvas*, 2010, t. 25, p. 176–183.

⁴ V. Statkus, *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940*, Čikaga, 1986, p. 423–424.

⁵ J. Aničas, *Pulkininkas Jurgis Bobelis (1895–1954)*, Vilnius, 2004, p. 24, 118, 120, 132, 137.

Istorikas Vytautas Lesčius pateikia daugiau faktinės informacijos apie Karo policijos organizavimą. Autorius monografijoje *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*⁶ ir straipsnyje *Lietuvos miestų ir apskričių karo komendantūros 1918–1920 metais*⁷ pateikia karo policijos, kaip tarnybos, organizavimo aspektus. Kitame savo straipsnyje – *Lietuvos kariuomenės organizavimo, dislokavimo ir ginkluotės pokyčiai 1938–1940 m.*⁸ – bendrame kariuomenės dalinių gynybinių funkcijų kontekste užsimena apie KPM prieššarvinių kuopų priklausomybę.

Panašią faktinę medžiagą pateikia ir istorikas Deimantas Palkevičius straipsnyje *Karinės komendantūros 1918–1920 m.*⁹ Autorius, nagrinėdamas Kauno miesto komendantūros kūrimosi aspektus, išskiria ir pagrindines karo policijos organizavimo datas. Reikia pažymėti, kad šiame straipsnyje kiek netiksliai pateikiamas faktas apie Karo (lauko) milicijos kuopos panaikinimą 1919 m. liepos 18 d., kadangi ši kuopa nebuvo panaikinta, o tik performuota ir pakeistas pavadinimas.

Monografijoje *Lietuvių karyba ir ginkluotė (iki 1940 m.)*¹⁰ istorikas Algimantas Liekis aprašo apytikslę karo policijos dislokacijos vietą, užsimena apie jos funkcijas ir pagrindinius karo policininkų uždavinius. Faktinės informacijos apie karo policininkų dalyvavimą 1923 m. sausio 10–15 d. Klaipėdos krašto sukilime pateikia istorikai Petronėlė Žostautaitė studijoje *Klaipėdos kraštas 1923–1939*¹¹ ir Vygantas Vareikis monografijoje *Klaipėda XX amžiuje*¹². Autoriai daugiau nagrinėjo minėto sukilimo organizacinę veiklą, tačiau šiame kontekste aptarė ir sukilime dalyvavusių reguliariosios kariuomenės dalinių sudėtį, paminėjo žuvusius karius.

Istorikas Jonas Švoba knygoje *Seiminė ir prezidentinė Lietuva*¹³ gana

⁶ V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, Vilnius, 1998, p. 110, 113–114.

⁷ V. Lesčius, *Lietuvos miestų ir apskričių karo komendantūros 1918–1920 metais*, *Karo archyvas*, 2001, t. 15, p. 124.

⁸ V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenės organizavimo, dislokavimo ir ginkluotės pokyčiai 1938–1940 m.*, *Karo archyvas*, 2009, t. 24, p. 152.

⁹ D. Palkevičius, *Karinės komendantūros 1918–1920 m.*, *Lietuvos archyvai*, 1999, t. 12, p. 68.

¹⁰ A. Liekis, *Lietuvių karyba ir ginkluotė (iki 1940 m.)*, Vilnius, 2002, p. 514.

¹¹ P. Žostautaitė, *Klaipėdos kraštas 1923–1939*, Vilnius, 1992, p. 29.

¹² V. Vareikis, *Klaipėda XX amžiuje*, Klaipėda, 1993, p. 25–26.

¹³ J. Švoba, *Seiminė ir prezidentinė Lietuva*, Vilnius, 1990, p. 160.

išsamiai aptaria 1926 m. gruodžio 17 d. perversmą ir jo kontekste pažymi, kad KPM kariai dalyvavo pasipriešinime šiems įvykiams. Panašiai, tik kiek siauriau, apie tai rašo ir istorikas Ričardas Čepas monografijoje *Plečkaitininkai*¹⁴. Istorikas Arvydas Anušauskas ir žurnalistė Gražina Sviderskytė studijoje *XX amžiaus slaptieji archyvai*¹⁵ pateikia plačiai istoriografijoje nušviesto įvykio, žinomo Klaipėdos krašto nacių teismo pavadinimu, eigą. Autoriai, aprašydami teismo proceso aplinkybes, užsimena, kad teisiamuosius saugojo karo policininkai. Apžvelgus nagrinėjamojo laikotarpio spaudos leidinius¹⁶, kuriuose rašoma apie šį teismą, nerasta duomenų, patvirtinančių karo policininkų apsaugos faktą. Spaudoje pažymima, kad teisiamuosius saugojo kariuomenės atstovai ir policijos pareigūnai, o atskirai apie karo policininkus neužsimenama. Tenka konstatuoti, kad į klausimą, ar karo policininkai saugojo Klaipėdos krašto nacių teismo teisiamuosius, liko neatsakyta.

Dėl pasirinktos nagrinėti tematikos mokslo darbų stokos reikėjo dėmesį sutelkti į šaltinius. Juos galima suskirstyti į kelias grupes. Didžiausią ir svarbiausią tyrimo metu naudotą jų dalį sudarė archyviniai šaltiniai, saugomi Lietuvos centriname valstybės archyve (toliau – LCVA). Ypačingas dėmesys buvo skirtas fondui nr. 1471. Čia pavyko rasti daugiausiai medžiagos, kuri padėjo išnagrinėti pagrindinius Karo policijos mokyklos istorijos tarpsnius, susijusius su mokyklos funkcionavimu ir karių tarnyba. Dokumentų, įvairiai atspindinčių karo policijos veiklą buvo rasta Kauno komendantūros fonde nr. 1126. Fonde nr. 930 pavyko rasti dokumentą, iš kurio galima spręsti apie mokyklos kariams priskirtas funkcijas ir reikšmę karinio puolimo metu. Reikia pažymėti, kad archyvuose dokumentuose pateikta informacija yra fragmentiška ir daugiausia atspindi XX a. 3-ojo pirmosios pusės ir 4-ojo dešimtmečių padėtį. Informacijos apie kitą laikotarpį yra labai maža.

Archyvinių dokumentų medžiagą papildė įvairūs publikuoti šaltiniai, t. y. periodinė spauda, leidiniai. Daugiausia informacijos apie KPM karių

¹⁴ R. Čepas, *Plečkaitininkai*, Vilnius, 2000, p. 19.

¹⁵ A. Anušauskas, G. Sviderskytė, *XX amžiaus slaptieji archyvai*, Vilnius, 2008, p. 46.

¹⁶ Didžioji Neumano ir Zaso byla jau prasidėjo, *Lietuvos keleivis*, 1934, Nr. 290, p. 1; Klaipėdos hitlerininkų 50-oji teismo diena, *ten pat*, 1935, Nr. 49, p. 2; Valstybės išdavimo byla prasidėjo, *Karys*, 1934, Nr. 51–52, p. 1076–1078.

laisvalaikio leidimo būdus ir dalyvavimą visuomeniniame gyvenime rasta periodiniame leidinyje *Karys*¹⁷, dalis duomenų apie KPM priešgaisrinės apsaugos tarnybą – periodiniuose leidiniuose *Lietuvos gaisrininkas*¹⁸ ir *Ugniagesys*, o įvairaus pobūdžio duomenų, kurie padėjo papildyti informaciją nagrinėjama tema, – periodiniuose leidiniuose *Kardas*¹⁹, *Policija*²⁰, *Karo archyvas*²¹ ir *Mūsų žinynas*²².

Reikia paminėti dar vieną publikuotą šaltinių grupę, kurią sudarė įsakymų Lietuvos kariuomenei rinkiniai²³ ir Kariuomenės vidaus tarnybos statutai²⁴. Jie padėjo analizuojant įvairius karo policijos istorijos periodus ir plačiau apžvelgti jos funkcionavimą bendrame kariuomenės kontekste. Įsakymuose kariuomenei buvo rasta naudingos informacijos, kuri suteikė galimybę papildyti žinias apie KPM struktūrines ir funkcines ypatybes ir karių veiklą. Kariuomenės vidaus tarnybos statutai buvo naudingas analizuojant nuobaudų sistemos taikymo mokyklos kariams galimybes.

Atskirą šaltinių grupę sudarė memuaristika ir informaciniai leidiniai. Vertingiausi – buvusio karo policininko Jono Demereckio atsiminimai²⁵, padėję atskleisti įvairias dar Karo milicijos mokyklos (toliau – KMM) funkcionavimo ir karių tarnybos ypatybes. Atsiminimų autorius buvo vienas pirmųjų Karo milicijos mokykloje (1920 m.) tarnavusių policininkų, todėl šis veikalas tapo svarbiu tyrime naudotinu šaltiniu. Generalinio šta-

¹⁷ *Karys* – periodinis leidinys, 1920–1945 m. leistas Lietuvos kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus.

¹⁸ *Lietuvos gaisrininkas* – periodinis leidinys (profesinis laikraštis), leistas 1923–1932 m. Nuo 1933 m. jo pavadinimas – *Ugniagesys*.

¹⁹ *Kardas* – periodinis Lietuvos kariuomenės karininkų leidinys, leistas 1925–1940 m.

²⁰ *Policija* – Vidaus reikalų ministerijos Piliečių apsaugos departamento periodinis leidinys, leistas 1924–1940 m.

²¹ P. Gužas, Atsiminimai iš Kauno karo komendantūros darbų 1919 m. sausio–kovo mėn., *Karo archyvas*, 1925, t. 1, p. 192–204; K. Karpenka, Pirmieji Kauno miesto ir apskrities karo komendantūros gyvavimo metai, *Karo archyvas*, 1926, t. 3, p. 32–37.

²² A. Zarinas, Kvota karo baudžiamajame procese, *Mūsų žinynas*, 1927, Nr. 36, p. 294.

²³ *Įsakymai kariuomenei* nuo 1918 m. lapkričio 23 d. buvo vadinami *įsakymais Krašto apsaugos ministerijai*, nuo 1919 m. birželio 5 d. – *įsakymais Lietuvos kariuomenei*. Nuo 1924 m. sausio 1 d. iki 1927 m. sausio 1 d. – *krašto apsaugos ministro įsakymais*, nuo 1940 m. liepos 6 d. – *įsakymais Liaudies kariuomenei*.

²⁴ Vyriausiojo štabo Spaudos ir švietimo skyrius, *Vidaus tarnybos statutai*, Kaunas, 1931.

²⁵ J. Demereckis, *Savanorio ir kontržvalgybininko atsiminimai*, Čikaga, 1979.

bo pulkininko ir valstybės veikėjo Kazio Škirpos atsiminimai²⁶ reikšmingi vertinant KPM karių vaidmenį 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo įvykių kontekste. Plk. Jurgio Bobelio atsiminimai²⁷ buvo naudingi vertinant Karo (lauko) milicijos kuopą jos kūrimo pradžioje. Informacinio leidinio *Lietuvos policija 1918–1928*²⁸ duomenys padėjo atskleisti Karo (lauko) milicijos kuopos organizavimo priežastis.

Šio tyrimo chronologinių ribų atskaitos taškas – 1919 m. kovo 15 d., kai buvo pradėti pirmieji Lietuvos Respublikos kariuomenės karo milicijos organizavimo darbai. Tyrimo laikotarpis užbaigiamas 1940 m. lapkričio 11 d. ir sietinas su pirmąja sovietine okupacija, kai Karo policijos mokykla buvo performuota į Apsaugos batalioną. Šis dalinys metų pabaigoje buvo likviduotas, o kariai perkelti į Raudonosios armijos (toliau – RA) dalinius.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti Lietuvos karo policijos istoriją.

KARO POLICIJOS STRUKTŪRA IR FUNKCIONAVIMAS

Karo (lauko) milicijos tarnyba buvo suformuota kovų dėl Lietuvos nepriklausomybės pradžioje. Ją performavus buvo įsteigta Karo (lauko) milicijos mokykla, nustatyta jos struktūra, personalo sudėtis ir funkcijos, vidaus išskirtinės taisyklės, tvarka ir tarnybos. Karo policininkų rengimas vyko pagal specialias mokymo programas. Mokyklos kariai dėvėjo uniformas su išskirtiniais ženklais, buvo gerai ginkluoti ir tinkamai pasirenge eiti karo policininkų pareigas.

Karo policijos tarnybos ir mokyklos organizavimas

1919 m. pradžioje Kauno miesto komendantūros kariai užtikrino viešąją tvarką visuomenėje ir kariuomenėje, ėjo įvairaus pobūdžio tarnybas,

²⁶ K. Škirpa, Pakeliui su Mykolu Sleževičiumi, *Mykolas Sleževičius*, Čikaga, 1954.

²⁷ *Savanoris 1918–1920*, red. S. Butkus, Kaunas, 1929.

²⁸ *Lietuvos policija 1918–1928*, red. I. Tomašauskas, Kaunas, 1930.

neretai labiau susijusias su milicijos kompetencija²⁹. Kariuomenė, kaip ir milicija, buvo tik pradėjusi organizacinį darbą – Kauno apskrities milicija pradėjo veikti 1918 m. spalio pabaigoje³⁰. Besikuriančios milicijos pirmieji tarnybos mėnesiai buvo sunkūs – susidurta su įvairiomis problemomis. Trūko kvalifikuotų tarnautojų, ginklų, transporto, uniformų ir ryšio priemonių. Stokojant lėšų, daugelyje vietų milicininkams net nebuvo mokamas atlyginimas. Dėl šių problemų organizaciniai darbai užtruko³¹. Nagrinėjamu laikotarpiu milicija dar nebuvo pajėgi užtikrinti tvarką Kauno mieste ir jo apylinkėse, todėl 1919 m. kovo 15 d. Kauno komendantas krn. Juozas Mikuckis prie komendantūros įsakė suformuoti Karo (lauko) miliciją, jos viršininku paskyrė krn. Joną Jočį, o jo padėjėju (kovo 25 d.) – krn. Joną Šalkauską. Kadangi milicija buvo kuriama prie Kauno miesto komendantūros, pastarosios kariai buvo skiriami į formuojamą kuopą. Kovo 29 d. į Karo (lauko) milicijos kuopą buvo paskirta 60 karių: iš 1-osios komendantūros kuopos – 15, iš 2-osios – 16, iš 3-iosios – 14, iš 4-osios – 11, iš mokomosios komandos – 3, iš žvalgų komandos – 1³². Šie kariai turėjo būti aukšto ūgio, stambaus kūno sudėjimo ir tinkamo išsilavinimo (mokėti skaityti ir rašyti)³³. Nuo balandžio 25 d. kuopoje buvo sudarytas raitelių būrys, jo vadu paskirtas 1-ojo husarų eskadrono krn. Jonas Eidukaitis³⁴. Tuo metu Karo (lauko) milicijos kuopos kariai dar buvo vadinami „karo žandarais“³⁵.

²⁹ *Kauno karo komendantūra 1919–1929*, red. P. Jurgelevičius, Kaunas, 1930, p. 41.

³⁰ *Lietuvos policija 1918–1928*, red. I. Tomašauskas, p. 36.

³¹ Č. Mančinskas, *Policija Lietuvoje 1918–1940 metais*, Vilnius, 1998, p. 10.

³² 1919 m. balandžio 25 d. Kauno miesto komendanto įsakymas Nr. 107/2 komendantūrai, LCVA, f. 1126, ap. 4, b. 206, l. 367–368.

³³ V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, p. 113.

³⁴ 1919 m. gegužės 1 d. Kauno miesto komendanto įsakymas Nr. 113/3 komendantūrai, LCVA, f. 1126, ap. 4, b. 206, l. 383.

³⁵ Terminas „žandaras“ kilęs iš prancūzų kalbos *gendarme*. Lietuvoje pradėtas vartoti carinės Rusijos imperijos laikotarpiu. Rusijoje pirmoji karinė žandarmerija buvo įsteigta 1792 m. ir vadinama leibgvardija (rus. *лейб-гвардия*), nuo 1815 m. – žandarų puseskadronis (rus. *жандармский полускадрон*). Žandarmerija atliko karo policijos vaidmenį, palaikė tvarką kariuomenėje. XIX a. 3-iajame dešimtmetyje buvo reorganizuota ir tapo svarbiausia kariuomenės dalimi, kovojančia su revoliuciniu judėjimu. XIX a. antroje pusėje buvo 123 žandarų komandos, dalis jų veikė ir Lietuvoje. Žandarai kovojo su antivalstybinio judėjimu, tardė, konvojavo nusikaltėlius, vykdė pabėgusių rekrūtų ir nusikaltėlių paiešką, šnipinėjo. *Советская историческая энциклопедия*, ред. Е. М. Жуков, Москва, 1964, т. 5, с. 526.

Iš pradžių kuopos kariai daugiausia buvo užsiėmę administraciniais komendantūros reikalais, neretai atlikdavo kratas, areštus ir kitas užduotis³⁶, pavyzdžiui, Kauno apylinkėse dalyvavo Veliuonos operacijoje.

Birželio 17–18 d. Kauno miesto komendantūra gavo žinių, kad Veliuonoje vietos komitetas, vadovaujamas vokiečių, nuginklavo miliciją ir įvedė savo valdžią. Neramumams Veliuonoje numalšinti buvo išsiųsta Karo (lauko) milicijos kuopa. Tačiau ji, susidūrusi su vietos gyventojų ginkluotu pasipriešinimu, po keletą valandų trukusio susišaudymo buvo išsklaidyta. Po šios nesėkmės malšinti incidento atvyko krn. Jurgio Bobelio vadovaujama komendantūros mokomoji komanda ir greitai užgniaužė kilusius neramumus³⁷.

Vertinant Karo (lauko) milicijos kuopos nesėkmę Veliuonoje pažymėtina, kad kuopa nebuvo tinkamai parengta rimtiems ginkluotiems konfliktams malšinti – trūko specialių mokymų. Neretai pratybų metu pasitaisydavo nelaimingų atsitikimų, pavyzdžiui, kai per neatsargumą mirtinai buvo sužeidžiamas karys. Po tokių nelaimingų atsitikimų Kauno miesto komendantas įsakydavo Karo (lauko) milicijos kuopai skirti daugiau dėmesio saugaus elgesio naudojantis šautuvu taisyklėms³⁸. Svarbesnėms operacijoms, susijusioms su antivalstybinėmis jėgomis (pvz., lenkų karinės organizacijos POW³⁹ likvidavimu), vykdyti dažnai buvo skiriama Kauno komendantūros mokomoji komanda⁴⁰. Karo (lauko) milicijos kuopa daugiausia veikė mieste.

1919 m. viduryje Kauno miesto komendantūroje įvyko reorganizacija. Liepos 18 d. iš mokomosios komandos buvo suformuota Miesto kuopa. Tuo metu vietos milicija jau buvo organizuota ir galėjo tinkamai užtikrinti viešąją tvarką ir saugumą⁴¹, todėl liepos 18 d. Karo (lauko) milicijos kuopa buvo performuota ir pavadinta Apskrities kuopa, jos vadu liko

³⁶ *Savanoris 1918–1920*, red. S. Butkus, p. 174.

³⁷ *Ten pat*, p. 174.

³⁸ 1919 m. gegužės 15 d. Kauno miesto komendanto įsakymas Nr. 227/6 komendantūrai, LCVA, f. 1126, ap. 4, b. 206, l. 433ap.

³⁹ POW – lenk. *Polska organizacja wojskowa* – lenkų karinė organizacija.

⁴⁰ *Kauno karo komendantūra 1919–1929*, red. P. Jurgelevičius, p. 21–29.

⁴¹ V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, p. 113.

Karo policijos mokyklos kareivinių vidus (Kauno karo komendantūra 1919–1929, red. P. Jurgelevičius, p. 53)

krn. J. Jočys⁴². Ši kuopa turėjo sargybos postus keturiuose miesto vietose: prie Kauno komendantūros rūmų buvo paskirtas vyresnysis ir dvylika kareivių⁴³, vienas kareivis – prie viešbučio „Metropolis“, prie Kauno įgulos areštinės sargybą ėjo vyresnysis ir 17 kareivių, prie Armijos teismo – du kareiviai⁴⁴.

1919 m. pabaigoje buvo pradėta kurti Karo (lauko) milicijos mokykla. Tų pačių metų gruodžio 1 d. Kauno karo komendanto krn. J. Mikuckio įsakymu buvo pradėta formuoti Karo (lauko) milicijos komanda, o jos vadu paskirtas ltn. Kostas Rudaitis-Rudavičius⁴⁵. 1920 m. sausio 1 d. Karo

⁴² 1919 m. rugpjūčio 2 d. Kauno miesto komendanto įsakymas Nr. 206/3 komendantūrai, LCVA, f. 1126, ap. 4, b. 210, l. 75.

⁴³ *Ten pat.*

⁴⁴ 1919 m. gruodžio 19 d. Kauno karo komendanto įsakymas Nr. 346/1 komendantūrai, *ten pat.*, b. 210, l. 387.

⁴⁵ K. Karpenka, Pirmieji Kauno miesto ir apskrities karo komendantūros gyvavimo metai, *Karo archyvas*, 1926, t. 3, p. 37.

(lauko) milicijos komandos pagrindu buvo įsteigta Karo (lauko) milicijos mokykla⁴⁶. Mokyklos viršininku tapo lt. K. Rudaitis-Rudavičius⁴⁷. 1924 m. spalio 1 d. krašto apsaugos ministras plk. Teodoras Daukantas įsakė Karo milicijos mokyklą pervardinti į Karo policijos mokyklą⁴⁸. Nuo 1919 m. gruodžio mokykla buvo įsikūrusi Kęstučio g. 34, 35 ir 37, o rikiuotės pratybos („pratimai“) vykdavo Žaliakalnyje, netoli Adomo Mickevičiaus slėnio, kareiviai buvo apgyvendinti Maironio gatvėje. 1920 m. rugsėjo mėn. mokykla persikėlė į Gedimino g. 29⁴⁹. Vėliau mokykla ir kareivinės buvo perkeltos į 13-ąsias Šančių kareivines, o 1922 m. gegužės 19 d. – į Žaliakalnį, kareivines nr. 40⁵⁰, kurios buvo Aukštaičių, Kipro Petrausko, Martyno Jankaus ir Vinco Kudirkos gatvių sankirtoje⁵¹. Čia veikė mokykla ir kareivinės iki mokyklos likvidavimo. Šiuo metu buvusioje Karo policijos mokyklos kareivinių teritorijoje yra Kauno medicinos universiteto Medicinos fakulteto Kalbų ir edukacijos katedra, sporto salė ir studentų bendrabučiai. Nagrinėjamu laikotarpiu mokykla buvo įsikūrusi penkiuose pastatuose. Pvz., pastate nr. 52 buvo mokyklos viršininko kabinetas, klasės, kareivių patalpos, prausykla ir valgykla, pastate nr. 57, dar vadinamame puskarininkių pastatu, – puskarininkių ir viršilų bendrabutis, skaitykla, parduotuvė, kirpykla. Atskirame pastate nr. 54 buvo aprangos, ginklų ir maisto sandėliai. Keletas patalpų pastate nr. 58 buvo skirtos daiktų sandėliams, čia taip pat buvo įkurtos papildomos karių

⁴⁶ Archyvuiniuose dokumentuose, datuotiniuose iki 1922 m., mokyklos pavadinimas įvairuoja: sudarytas ir su žodžiu „lauko“ ir be jo. Nuo 1922 m. dokumentuose jau vartotas Karo milicijos mokyklos pavadinimas.

⁴⁷ 1920 m. vasario 3 d. Kauno karo komendantų įsakymas Nr. 34/2 komendantūrai, LCVA, f. 1126, ap. 4, b. 219, l. 84.

⁴⁸ Įsakymas kariuomenei Nr. 103/1, 1924 m. spalio 10 d.

⁴⁹ 1920 m. rugsėjo 28 d. Kauno karo komendantų įsakymas Nr. 272/3 komendantūrai, LCVA, f. 1126, ap. 4, b. 217, l. 28; J. Demereckis, *Savanorio ir kontržvalgybininko atsiminimai*, p. 36; A. Stolarovas, Lietuvos Respublikos karinė teisėsauga: Armijos teismai 1919–1922 metais, *Karo archyvas*, 2010, t. 25, p. 178.

⁵⁰ 1922 m. gegužės 19 d. Karo milicijos mokyklos viršininko pareiškimas Kauno karo komendantui dėl Karo milicijos mokyklos persikėlimo į Žaliakalnio kareivines, LCVA, f. 1126, ap. 2, b. 222, l. 45ap.

⁵¹ A. Stolarovas, Lietuvos Respublikos karinė teisėsauga: Armijos teismai 1919–1922 metais, *Karo archyvas*, 2010, t. 25, p. 178.

patalpos, stalių, siuvėjų, batsiuvių dirbtuvės ir sporto salė⁵². Karo policijos mokyklos kareivinės buvo tvarkingos, pastatų vidų puošė trispalvės⁵³, šūkiei ir karinės tematikos piešiniai ant sienų.

Karo komendanto patikrinimo metu dėl kareivinių ir šio rajono nesulaukta vadovybės priekaištų, nes visur buvo švaru ir tvarkinga⁵⁴. Neatsitiktinai KPM buvo įsteigta Kauno mieste – čia buvo dislokuota daug Lietuvos kariuomenės dalinių, įsikūrę pagrindiniai valdžios organai ir institucijos.

KPM buvo atskirosios pėstininkų kuopos sudėties. Ją sudarė dvi dalys: mokomoji ir karo policininkų⁵⁵. Mokomąją dalį sudarė 1-asis, 2-asis ir 3-iasis būriai⁵⁶, nuo 1931 m. mokykloje pradėjo veikti ugniagesių komanda⁵⁷, kurios tikslas buvo priešgaisrinė dalinių apsauga ir pagalba miesto ugniagesių komandoms didelio gaisro atveju, kareivių mokymas priešgaisrinės saugos, kad po privalomosios tarnybos kariams būtų suteikta galimybė dirbti valstybinėse priešgaisrinėse gelbėjimo tarnybose⁵⁸. Mokykla buvo suskirstyta į dvi kuopas dėl padidėjusio karių skaičiaus. 1937 m. 1-ąją kuopą sudarė 1-asis ir mokomasis, 2-ąją – 3-iasis, 4-asis ir karo policininkų būriai⁵⁹. 1939 m. sausio mėn. KPM sudėtis dar kartą pakito, mokykla buvo pertvarkyta į batalioną suformavus tris kuopas: 1-ąją ir 2-ąją prieššarvines apsaugos kuopas, pastarąją sudarė karo policininkų ir pagalbiniai būriai⁶⁰. Tuo metu mokykla pradėjo rengti ne tik karo polici-

⁵² 1936 m. liepos 27 d. Aktas dėl Karo policijos mokyklos elektros energijos naudojimo patalpų apšvietimui, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 30, l. 19–19ap.

⁵³ Kazlauskas, Tik ištižėliai bijo kariuomenėn stoti, *Karys*, 1926, Nr. 9, p. 82.

⁵⁴ 1929 m. balandžio 24 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 4/2 Kauno įgulai, *LCVA*, f. 1126, ap. 2, b. 22, l. 6 ap.

⁵⁵ V. Statkus, *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, p. 423.

⁵⁶ 1920 m. lapkričio 6 d. Kauno karo komendanto įsakymas Nr. 312/1 komendantūrai, *LCVA*, f. 1126, ap. 4, b. 25, l. 15; 1920 m. lapkričio 3 d. Kauno karo komendanto įsakymas Nr. 308/1 komendantūrai, *ten pat*, l. 5; 1920 m. lapkričio 8 d. Kauno karo komendanto įsakymas Nr. 313/1 komendantūrai, *ten pat*, l. 18.

⁵⁷ Įsakymas kariuomenei Nr. 8/4, 1931 m. sausio 29 d.

⁵⁸ *Ten pat*, Nr. 49/1–14, 1928 m. birželio 15 d.

⁵⁹ 1937 m. sausio 23 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 23/3 komendantūrai, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 42, l. 23.

⁶⁰ 1940 m. liepos 18 d. Karo policijos mokyklos viršininko slaptas raportas Kauno kariniam viršininkui dėl mokyklos sudėties pertvarkymo, *ten pat*, f. 1126, ap. 4, b. 331, l. 72.

ninkus, bet ir prieššarvinės apsaugos⁶¹ pėstininkus.

Konstatuotina, kad Karo policijos mokyklos tikslas buvo rengti kvalifikuotus puskarininkius, kurie sugebėtų atlikti karo policininkų pareigas: palaikyti viešąją tvarką kariuomenėje ir visuomenėje, malšinti neramumus, vykdyti dezertyrų paiešką, palaikyti tvarką mobilizacijos metu, užtikrinti valstybės turto apsaugą, teikti pagalbą vietos policijai⁶², karo atveju sekti gyventojus, įtariamus nusikaltimais, ir apie tai pranešti policijai⁶³. Mokykla buvo sudedamoji kariuomenės dalis, todėl joje galiojo visi kariuomenės statutai⁶⁴. Kandidatai tarnauti mokykloje buvo renkami iš nepriekaištingo elgesio, mokančių skaityti ir rašyti ir tarnavusių kariuomenėje ne daugiau kaip tris mėnesius pretendentų. Kariuomenėje atitarnavę daugiau nei tris mėnesius ir pareiškę norą tarnauti mokykloje, baigę ją, privalėjo savanoriškai atitarnauti karo policijoje tiek laiko, kiek buvo tarnavę prieš įstodami į KPM, neskaitant trijų mėnesių. Tiek laiko turėjo pakakti kokybiškam karo policininkų rengimui. Eilinių karių mokslas trukdavo devynis, puskarininkų ir viršilų – keturis mėnesius⁶⁵.

Naujokų priėmimas į mokyklą vykdavo du kartus per metus: gegužės ir lapkričio mėnesiais⁶⁶. Buvo priimama apie 100 naujokų⁶⁷. Baigę keturių savaičių mokymo programą ir davę priesaiką kareiviai buvo perkeliami į mokomąjį būrį, kuriame mokymas trukdavo dar šešis mėnesius⁶⁸. Jam pasibaigus, kareivių žinias tikrindavo ir vertindavo pagal penkiabalę (vėliau – dešimtbalę) vertinimo sistemą vietos kariuomenės brigados vado

⁶¹ Prieššarvinė apsauga – specialios priemonės ir kovos veiksmai prieš tankų ir šarvuotųjų kovos mašinų atakoms atremti ir jiems naikinti, *Enciklopedinis karybos žodynas*, red. Z. Kulys, p. 167.

⁶² 1920 m. kovo 20 d. Kauno karo komendanto pareiškimas krašto apsaugos ministrui dėl Karo milicijos mokyklos paskirties, *ten pat*, ap. 2, b. 129, l. 30.

⁶³ 1922 m. Karo milicijos mokyklos dėsniai, *ten pat*, b. 222, l. 15.

⁶⁴ Įsakymas kariuomenei Nr. 356/6, 1920 m. birželio 9 d.

⁶⁵ 1922 m. Karo milicijos mokyklos dėsniai, *LCVA*, f. 1126, ap. 2, b. 222, l. 15.

⁶⁶ Karo policijos mokyklos 1938 m. gegužės 1d. kareivių šaukimo sąrašas, *ten pat*, f. 1471, ap. 1, b. 45, l. 11; Karo policijos mokyklos 1938 m. lapkričio 1 d. kareivių šaukimo sąrašas, *ten pat*, l. 17.

⁶⁷ V. Statkus, *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, p. 423.

⁶⁸ 1939 m. kovo 29 d. Karo policijos mokyklos viršininko raportas Kauno miesto ir apskrities komendantui dėl mokomųjų programų tobulinimo, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 10, l. 123.

sudaryta komisija. Kareiviai, surinkę ne mažiau kaip keturis balus, „pirmos rūšies gabumų“, tarnaudavo kaip jaunesnieji puskarininkiai, surinkę mažiau – „antros rūšies gabumų“ – eiliniai. Nuolatiniai karo policininkai buvo renkami tik iš baigusiujų mokomojo būrio programą⁶⁹. Kareiviai galėjo gauti aukštesnį laipsnį (vyresniojo puskarininkio ir viršilos) atitarnavę keturis mėnesius ir tik tada, jei būdavo laisvų etatų⁷⁰. Be to, jie turėjo nepriekaištingai elgtis, gerai atlikti tarnybines pareigas⁷¹. Baigę Karo policijos mokyklą kariai galėjo būti perkelti į kitas kariuomenės dalis tarnauti kaip netinkantys karo policininkų tarnybai⁷². Mokykla karo policininkais skirdavo geriausius karius. Dažniausiai jie buvo perkelti į geležinkelio policiją, kur labiausiai buvo laukiami ir kur jiems buvo teikiama pirmenybė⁷³. Toliau tarnauti kariai buvo siunčiami į karo kalėjimą⁷⁴. Baigę tarnybą kariuomenėje, jie galėjo tarnauti viešojoje policijoje⁷⁵, nes karo policininko tarnyba buvo laikoma prioritetine, o baigusieji mokyklą jau buvo susipažinę su teisės ir valstybės valdymo dalykais, policijos tarnyba.

Reikia paminėti, kad 1924 m. Kaune (nedidelis būrys buvo suformuotas ir Zarasuose) karo policijos pagrindu suformuotą raitąjį policijos būrį, dar kitaip vadinamą policijos rezervu prie vietos policijos. Vidaus reikalų ministerijai pavaldaus rezervo pagrindinė paskirtis buvo padėti policijai palaikyti tvarką: išsklaidyti draudžiamus susibūrimus, demonstracijas, sustabdyti riaušes, kovoti su ginkluotais užpuolimais, padėti viešajai policijai stichinių nelaimių metu palaikyti viešąją tvarką⁷⁶. Raitojo policijos

⁶⁹ 1922 m. Karo milicijos mokyklos dėsniai, *ten pat*, f. 1126, ap. 2, b. 222, l. 15ap.; A. Stolarovas, Lietuvos Respublikos karinė teisėsauga: Armijos teismas 1919–1922 metais, *Karo archyvas*, 2010, t. 25, p. 180.

⁷⁰ Įsakymas kariuomenei Nr. 356/6, 1920 m. birželio 9 d.

⁷¹ 1935 m. lapkričio 22 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 329/3 komendantūrai, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 26, l. 336.

⁷² 1922 m. Karo milicijos mokyklos dėsniai, *ten pat*, f. 1126, ap. 2, b. 222, l. 15ap.

⁷³ 1922 m. žandarų puskarininkių priėmimo, paskyrimo į vietas, atleidimo ir baudimo taisyklės, *ten pat*, f. 1471, ap. 1, b. 1, l. 42.

⁷⁴ 1937 m. liepos 26 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 208/3 komendantūrai, *ten pat*, b. 42, l. 211.

⁷⁵ 1939 m. vasario 8 d. Kauno apskrities policijos vado raštas Karo policijos mokyklos viršininkui dėl buvusio karo policininko charakteristikos, *ten pat*, b. 93, l. 71.

⁷⁶ Č. Mančinskas, *Policija Lietuvoje 1918–1940 metais*, p. 34.

rezervo paskirtis atitiko karo policijos paskirtį – talkinti viešajai policijai. Į rezervą buvo priimami tik lietuviai, atlikę karo prievolę, stambaus kūno sudėjimo, aukšto ūgio (ne žemesni kaip 1,72 m), nevedę, 21–28 metų, mokantys skaityti ir rašyti, pavyzdingo elgesio⁷⁷. Buvo reikalaujama, kad priimami kandidatai į policijos rezervą kariuomenėje būtų tarnavę kavalerijos arba raitosios artilerijos dalyse⁷⁸, kad mokėtų valdyti žirgą. Atrankos kriterijai beveik nesiskyrė nuo karo policijos reikalavimų, išskyrus tai, kad į pastarąją buvo priimami ir vedę vyrai, naujokai arba atliekantys karo prievolę, kuriems nebuvo griežto amžiaus cenzo. Visi kiti kriterijai buvo identiški. Pagrindinis reikalavimas raitajam policijos rezervui – visada būti pasirengusiam, o prireikus kuo skubiau atvykti į nurodytą vietą, operatyviai reaguoti, sumaniai ir tiksliai veikti. Rezervas turėjo laikytis bendrųjų policijos įstatymų ir karinės drausmės⁷⁹. Tam tikromis dienomis jiems buvo dėstoma teorinė medžiaga, paskui derinama su praktine tarnyba. Išėję parengiamąjį kursą kandidatai į policijos rezervą laikė teorinių ir praktinių dalykų egzaminus. Tvarkai mieste palaikyti kiekvieną dieną iš policijos rezervo buvo skiriami patroliai. Rezervo policininkai buvo apgyvendinti bendrabučiuose, kuriuose laisvu nuo tarnybos metu galėjo priimti svečius (tiesa, tai buvo griežtai reglamentuota taisyklėmis), tam tikram laikui išleidžiami į miestą, prieš tai atlikus tvarkos patikrą. Jiems buvo draudžiama lankytis alkoholiu prekiaujančiose miesto kavinėse ir restoranuose, kalbėtis su įtartinais asmenimis, ne laiku grįžti į bendrabutį. Už nusižengimus tvarkai policininkai buvo baudžiami drausminėmis nuobaudomis. Griežta karinė drausmė buvo privaloma⁸⁰. Pažymėtina, kad rezervo policininko aprūpinimas buvo dalinis. Paskirti čia tarnauti turėjo turėti savo patalynę, marškinius, pagrindinius asmeninius reikmenis ir lėšų uniformai įsigyti⁸¹. Galima teigti, kad policijos rezervo formavimo, drausmės pagrindai ir priėmimo į rezervą atrankos

⁷⁷ Raitojo policijos rezervo vidaus tarnybos statutas, *Policija*, 1929, Nr. 13, p. 243.

⁷⁸ 1939 m. policijos vadovybės reikalavimai priimant į policijos rezervą, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 30, l. 171.

⁷⁹ Raitojo policijos rezervo vidaus tarnybos statutas, *Policija*, 1929, Nr. 13, p. 243.

⁸⁰ *Ten pat*, p. 243–245.

⁸¹ 1939 m. policijos vadovybės reikalavimai priimant į policijos rezervą, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 30, l. 171.

kriterijai atitiko karo policijos formavimo pagrindus. Griežtos vidaus tvarkos taisyklės ir reikalavimai buvo kuriami specialiai ypatingajam policijos daliniui. Griežtomis taisyklėmis ir tvarka grindžiant tarnybą buvo siekiama turėti sutelktas, visada pasirengusias reaguoti policijos pajėgas.

Apibendrinant karo policijos organizavimo nagrinėjamu laikotarpiu ypatumus pasakytina, kad 1919 m. pavasarį pradėta formuoti Karo (lauko) milicijos kuopa buvo pagalbinė vietos milicijos jėga, Karo (lauko) milicijos mokyklos, rengusios profesionalius karo milicijos (policijos) tarnautojus, pagrindas. Karo policijos mokykla buvo tiesiogiai pavaldi Kauno komendantūrai, jos dislokacijos vieta buvo parinkta dėl šio miesto strateginės svarbos. Mokyklos struktūros kaita buvo siejama su karių skaičiaus didėjimu ir funkcijų plėtra. Mokyklos funkcijos buvo ne tik profesionalių karo policininkų rengimas, bet ir jų tarnybos organizavimas, o ypač karinės teisėtvarkos ir tvarkos užtikrinimas, todėl į ją būsimi karo policininkai buvo renkami pagal specialius kriterijus.

Mokyklos personalo sudėtis

Karo policijos mokykla buvo specifinė krašto apsaugos sistemos institucija. Jos personalą sudarė viršininkas, kuopų ir būrių vadai, kuopininkai, būrininkai, ginklininkai, raštininkai, ūkio dalies prižiūrėtojai, paramedikai⁸², žirgų prižiūrėtojai, siuvėjai, batsiuviai, virėjai⁸³ ir kirpėjai. Pirmasis KPM viršininkas leitenantas K. Rudaitis-Rudavičius šias pareigas ėjo iki 1924 m. pradžios, o nuo 1921 m. liepos 1 d. – taip pat ir 1-osios kuopos viršininko pareigas. 1926 m. pabaigoje ltn. K. Rudaitis-Rudavičius⁸⁴ buvo perkeltas į Telšių apskrities komendantūrą, vėliau paskirtas

⁸² Paramedikas – asmuo, išėjęs bazinį kario kursą (arba atlikęs privalomąją pradinę karo tarnybą) ir baigęs specialųjį medicinos kursą, arba medicinos sesuo, felčeris, sanitaras, laborantas. Žr.: *Enciklopedinis karybos žodynas*, red. Z. Kulys, p. 421.

⁸³ 1920 m. Karo lauko milicijos mokyklos etatai, *ten pat*, f. 1126, ap. 2, b. 129, l. 33; A. Stolarovas, Lietuvos Respublikos karinė teisėsauga: Armijos teismas 1919–1922 metais, *Karo archyvas*, 2010, t. 25, p. 181.

⁸⁴ Kpt. K. Rudaitis-Rudavičius, eidamas Varnių koncentracijos stovyklos komendanto pareigas, pasisavino valstybės lėšų, nevengė imti kyšių. 1932 m. už piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi buvo atleistas iš pareigų ir patrauktas baudžiamojon atsakomybėn.

Varnių koncentracijos stovyklos komendantu⁸⁵. Po ltn. K. Rudaičio-Rudavičiaus KPM viršininko pareigas ėjo vyr. ltn. Liudvikas (Liudas) Kaufmanas⁸⁶. 1928 m. kovo 24 d. mokyklos viršininko pareigas perėmė kpt. Justinas Kuncaitis, pasižymėjęs Nepriklausomybės kovose su bolševikais ir lenkais⁸⁷. 1929 m. gruodžio mėnesį į viršininko pareigas buvo paskirtas kpt. Albinas Čepauskas (ėjo iki 1934 m. gegužės 14 d.)⁸⁸. Jį pakeitė kpt. Eduardas Berentas, kuris šias pareigas ėjo iki 1936 m. liepos 23 d. Šį viršininką pakeitė kpt. Ignas Morkūnas. Jis mokykloje tarnavo iki 1937 m. Tų pačių metų sausio 23 d. į KPM viršininko pareigas buvo paskirtas kpt. Jeronimas Sabaliauskas⁸⁹. Jis šias pareigas ėjo iki 1939 m., o tų pačių metų sausio 1 d. buvo paskirtas 1-osios prieššarvinės kuopos vadu⁹⁰. Nuo 1939 m. sausio 1 d. mokyklos viršininko pareigas pradėjo eiti jau minėtas mjr. E. Berentas⁹¹, jis vadovavo mokyklai iki 1940 m. liepos. Dėl pirmosios sovietinės okupacijos metu vykdyto kariuomenės neutralizavimo plano kai kurie aukštesnieji karininkai buvo atleisti arba perkelti į kitas pareigas: liepos 2 d. majoras išleistas į atsargą⁹², o kpt. I. Morkūnas liepos 11 d. paskirtas eiti Lietuvos liaudies kariuomenės KPM viršininko pareigas⁹³.

Per dvidešimt KPM gyvavimo metų mokyklos viršininko pareigas ėjo septyni karininkai (mjr. E. Berentas ir kpt. I. Morkūnas – du kartus), tarp kurių buvo šeši jaunesnieji karininkai (leitenantai, vyr. leitenantai, kapitonai) ir vienas vyresnysis karininkas (majoras). KPM kuopų ir būrių

1933 m. kovo 10–11 d. Kariuomenės teisme Šiauliuose buvo nagrinėjama kpt. K. Rudaičio-Rudavičiaus byla. Teismas nuteisė jį pusantrų metų kalėti sunkių darbų kalėjime, buvo atimtas karininko laipsnis, bet 1936 m. gruodžio 19 d. Valstybės Prezidento aktu karininko teisės jam buvo grąžintos. Žr.: E. Jacovskis, *Už grotų: iš buržuazinės Lietuvos kalėjimo istorijos*, Vilnius, 1965, p. 151, 165; Rudaitis nuteistas 1 m. 6 mėn. s. d. kal., *Dienos naujienos*, 1933, Nr. 58, p. 3.

⁸⁵ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2006, t. VI, p. 279.

⁸⁶ *Ten pat*, 2004, t. IV, p. 179.

⁸⁷ *Ten pat*, p. 313.

⁸⁸ *Ten pat*, 2002, t. II, p. 275.

⁸⁹ 1937 m. sausio 23 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 23/2 komendantūrai, LCVA, f. 1471, ap. 1, b. 42, l. 23.

⁹⁰ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2007, t. VII, p. 12–13.

⁹¹ 1939 m. vasario 7 d. Kariuomenės vado įsakymas Nr. 3/4, LCVA, f. 1471, ap. 1, b. 46, l. 95.

⁹² *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2002, t. II, p. 167.

⁹³ *Ten pat*, 2005, t. V, p. 278–279.

vadais dažniausiai buvo skiriami jaunesnieji leitenantai, leitenantai arba vyresnieji leitenantai. Paprastai kuopos vado pareigas eidavo turintys leitenanto laipsnį karininkai, išskyrus kpt. J. Sabaliauską, kuris iš mokyklos viršininko pareigų buvo paskirtas prieššarvinės kuopos vadu. Būrio vado teisėmis buvo paskirti trys kapitono laipsnį turintys karininkai: kpt. Stasys Kviecinskas, kpt. Bronius Salikas ir kpt. Osmanas Teizeris, visi kiti – leitenantai. Pažymėtina, kad leitenanto laipsnį turintiems karininkams buvo patikėta mokyklos karių parduotuvės priežiūra, jie buvo skiriami eiti ir KPM ugniagesių komandos viršininko pareigas. Pirmuoju ugniagesių komandos viršininku buvo paskirtas KPM būrio vadas vyr. ltn. Jonas Šipaila⁹⁴. Jis buvo baigęs specialius ugniagesių kursus, todėl kompetentingas vadovauti komandai⁹⁵. Kas vėliau vadovavo KPM ugniagesių komandai, nėra žinoma. Per dvidešimt metų Karo policijos mokykloje viršininkų, kuopos ir būrio vadų pareigas ėjo ne mažiau kaip 36 karininkai.

Karo policijos mokyklos karininkų sąrašas⁹⁶

Eil. nr.	Pavardė, vardas	Kario laipsnis	Pastabos
1.	Aleksa Viktoras	j. ltn.	1939 03 29 paskirtas į Kauno komendantūrą. Sovietų Sąjungai okupuojant Lietuvą tarnavo KPM 2-osios prieššarvinės kuopos būrio vadu

⁹⁴ 1935 m. balandžio 25 d. Lietuvos ugniagesių organizacijos įsakymu vyr. ltn. J. Šipaila už pasižymėjimą priešgaisrinėje apsaugoje buvo apdovanotas 2-ojo laipsnio garbės ženklu „Artimui pagalbon“, 1935 m. balandžio 25 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 115/2 komendantūrai, LCVA, f. 1471, ap. 1, b. 26, l. 115.

⁹⁵ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2007, t. VII, p. 308–309.

⁹⁶ Sąrašas sudarytas remiantis: *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2002, t. II, p. 167, 175, 250, 275; *ten pat*, 2003, t. III, p. 126–127; *ten pat*, 2004, t. IV, p. 111, 179, 245, 313, 335; *ten pat*, 2005, t. V, p. 155, 194, 267, 278–279, 380; *ten pat*, 2006, t. VI, p. 77, 92, 110, 251, 279; *ten pat*, 2007, t. VII, p. 13, 30–31, 33–34, 43–44, 87–88, 102–103, 277, 301, 318; *ten pat*, 2008, t. VIII, p. 41, 288–289, 306–307, 313; 1937 m. sausio 29 d. Kauno miesto ir apskrities komendantūros karininkų sąrašas, LCVA, f. 1126, ap. 2, b. 57, l. 10; 1940 m. rugsėjo 22 d. Kauno karinio viršininko įsakymas Nr. 268/2 Kauno karinei įstaigai, *ten pat*, ap. 4, b. 46, l. 237.

LIETUVOS RESPUBLIKOS KARIUOMENĖ (1918–1940 M.)

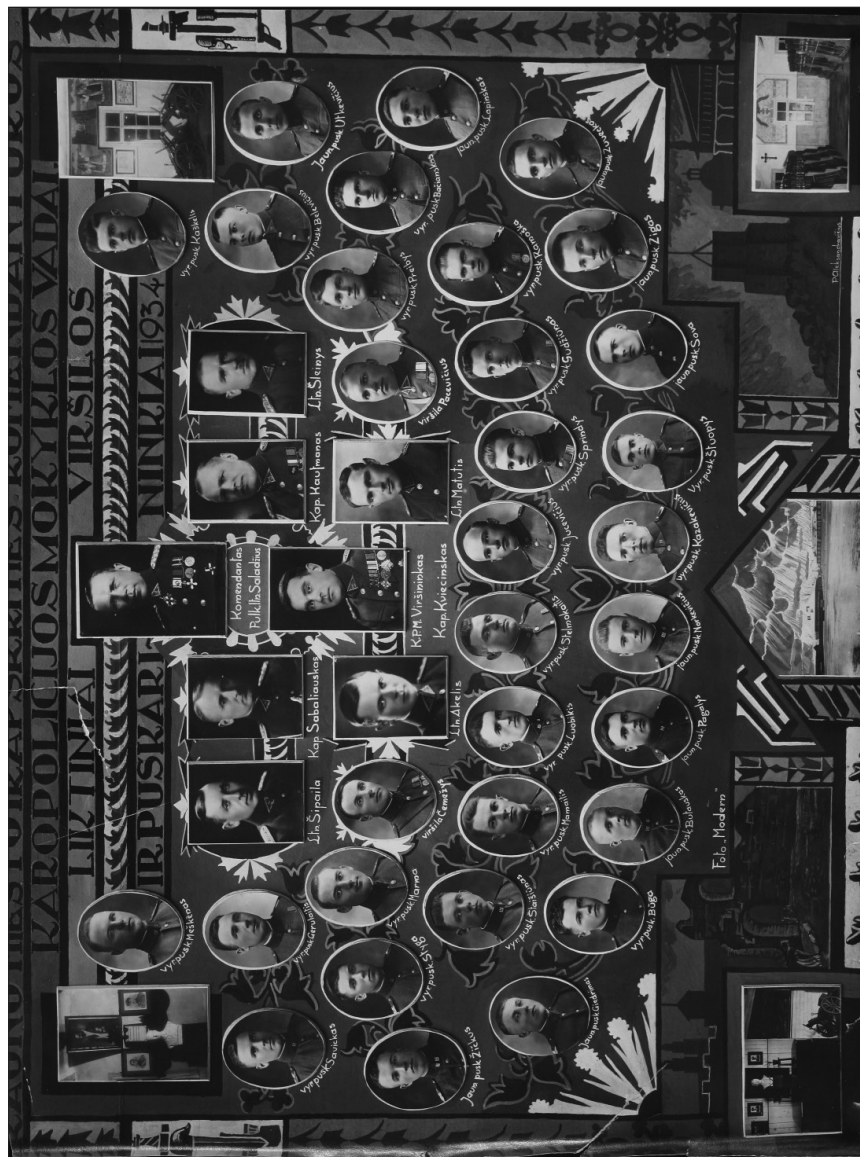
2.	Berentas Eduardas	kpt., 1937 09 08 suteiktas mjr. laipsnis	1934 07 10 paskirtas KPM viršininku, 1936 m. perkeltas į Kauno karo komendantūrą, 1939 01 01 paskirtas KPM viršininku ir šias pareigas ėjo iki Lietuvos okupacijos, 1940 07 02 išleistas į atsargą
3.	Bikinas Povilas	ltn.	1929 12 04 paskirtas KPM būrio vadu, 1930 06 11 perkeltas į pėstininkų kuopą
4.	Butkus Jurgis	plk. ltn.	1922 04 11 paskirtas KMM 2-osios kuopos būrio vadu, 1923 11 26 perkeltas į II Karo apygardos štabą
5.	Čepauskas (Čepas) Albinas	kpt., 1930 11 23 suteiktas mjr. laipsnis	1929 m. gruodžio mėn. paskirtas KPM viršininku, 1934 05 14 – Generalinio štabo valdybos Mobilizacijos skyriaus viršininku
6.	Gaidys Albertas	ltn.	1923 01 03 paskirtas KPM 1-osios kuopos būrio vadu, 1924 09 15 perkeltas į Kauno įgulos komendantūrą
7.	Grinkevičius Petras	mjr.	1937 02 05 paskirtas KPM būrio vadu, 1937 10 21 mirė
8.	Jurgelevičius Petras	ltn.	1920 04 15 paskirtas KMM jaunesniuju karininku, nuo gruodžio mėn. – Ežerėlių (Kauno aps.) komandanto padėjėju
9.	Kaufmanas Liudvikas	vyr. ltn.	1924 01 01 paskirtas KPM viršininku, vėliau – Kauno įgulos placadjutantu
10.	Kmieliauskas Antanas	vyr. ltn.	1920 01 15 paskirtas KMM jaunesniuju karininku, vėliau – komandos viršininku, 1920 08 28 – 3-iosios sargybos kuopos vadu. 1922 05 18 iš kariuomenės paleistas eiti aukštojo mokslo
11.	Kuncaitis Justinas	kpt., 1929 11 23 pakeltas į mjr.	1928 03 24 paskirtas KPM viršininku, 1929 11 28 – Vyriausiojo kariuomenės štabo Pensijų skyriaus buhalteriu
12.	Kviecinskas Stasys	vyr. ltn., 1929 11 23 pakeltas į kpt.	1928 03 08 paskirtas KPM būrio vadu, 1931 – KPM viršininko padėjėju, nuo 1931 03 20 – Mažeikių šaulių rinktinės vadu
13.	Markauskas Stasys	j. ltn. 1939 10 19 pakeltas į ltn.	1936 09 15 paskirtas KPM būrio vadu. Sovietų Sąjungai okupuojant Lietuvą tarnavo Kauno komendantūros adjutantu
14.	Matutis Kazys	j. ltn., 1931 09 30 pakeltas į ltn.	1931 04 11 paskirtas KPM būrio vadu, 1935 07 20 – Kariuomenės štabo I skyriaus raštvedžiu

Lietuvos kariuomenės karo policija 1919–1940 metais

15.	Miškinis Vincas	ltn.	1921 09 12 paskirtas KMM 1-osios kuopos vadu, 1922 07 03 – Kauno karo komendantūros Mobilizacinio skyriaus vedėju
16.	Morkūnas Ignas	kpt.	1936 07 23 paskirtas KPM viršininku, 1937 01 16 – 2-osios kuopos vado padėjėju, 1940 07 11 – KPM viršininku, 1940 11 15 – RA 29-ojo ŠTK 179-osios šaulių divizijos 234-ojo šaulių pulko šaulių kuopos vadu
17.	Pečiulis Leonardas	vyr. ltn.	1921 12 10 paskirtas KMM 1-osios kuopos būrio vadu, 1922 02 18 – paties prašymu išleistas į atsargą
18.	Petraitis Antanas	j. ltn., 1936 07 16 pakeltas į ltn.	1935 08 01 paskirtas KPM būrio vadu, 1936 06 05 – Karo kalėjimo apsaugos būrio vadu, 1937 12 01 – KPM būrio vadu. Sovietų Sąjungai okupuojant Lietuvą tarnavo Karo ligoninėje
19.	Petrovas Jurgis	ltn.	1923 02 01 paskirtas KMM 1-osios kuopos būrio vadu, 1923 02 23 – Karo areštinės viršininko padėjėju
20.	Remeikis Jonas	j. ltn.	1938 05 12 paskirtas KPM būrio vadu. Sovietų Sąjungai okupuojant Lietuvą tarnavo Vilniaus komendantūroje
21.	Rudaitis-Rudavičius Kostas	ltn., 1926 08 01 pakeltas į kpt.	1919 12 01 paskirtas Karo lauko milicijos komandos viršininku, 1921 07 01 – KMM 1-osios kuopos viršininku. 1926 12 21 komanduotas į Telšius, 1927 01 10 paskirtas Varnių koncentracijos stovyklos komendantu
22.	Sabaliauskas Jeronimas	ltn., 1931 11 23 pakeltas į kpt.	1926 12 01 paskirtas KPM būrio vadu, 1927 05 01 – ataskaitos skyriaus vedėju, nuo 1928 01 20 – Kauno m. ir aps. komendantūros placadjutantu, 1937 01 16 – KPM viršininku, 1939 01 01 – 1-osios prieššarvinės kuopos vadu, tuo pat metu ėjo ir mokyklos viršininko padėjėjo pareigas. 1940 08 21 perkeltas į Karo ligoninę
23.	Salikas Bronius	ltn., 1928 02 16 pakeltas į vyr. ltn., 1933 11 20 suteiktas kpt. laipsnis	1927 02 19 paskirtas KPM būrio vadu. 1929 07 – 09 ėjo Prezidento Antano Smetonos apsaugos komandos Palangoje viršininko pareigas. 1933 11 22 perkeltas į 1-ąjį pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulką. 1934 07 10 paskirtas KPM karo policininkų būrio vadu, 1935 07 20 perkeltas į Priešlėktuvinės apsaugos rinktinę

LIETUVOS RESPUBLIKOS KARIUOMENĖ (1918–1940 M.)

24.	Samuolis Justinas	j. ltn.	Sovietų Sąjungai okupuojant Lietuvą tarnavo KPM 1-osios prieššarvinės kuopos būrio vadu. 1940 10 03 paskirtas RA 29-ojo ŠTK 184-osios šaulių divizijos 297-ojo šaulių pulko vado adjutantu
25.	Savickas Albertas	j. ltn.	1934 11 12 paskirtas KPM būrio vadu
26.	Skardžius Povilas	j. ltn.	1936 09 15 paskirtas KPM būrio vadu, 1938–1939 m. buvo Respublikos Prezidento vasaros rezidencijos (Užugirio dvare) apsaugos viršininkas. 1939 12 11 perkeltas į Kariuomenės teismą
27.	Skučas Juozas	ltn.	1921 03 19 paskirtas KMM sargybos viršininku Jonavoje, 1921 07 01 – KMM būrio vadu, 1922 05 10 – KMM sargybos vadu. 1923 01 09–13 dalyvavo Klaipėdos sukilime, 1923 12 31 išleistas į atsargą
28.	Šernas Petras	kpt.	1920 12 13 paskirtas KMM jaunesniuju kariuoninku, 1921 06 11 perkeltas į Krašto apsaugos ministeriją
29.	Šimkus Kazys	ltn.	1926 01 01 paskirtas KPM būrio vadu, 1926 09 30 perkeltas į Karo aviaciją
30.	Šipaila Jonas	ltn., 1928 02 16 pakeltas į vyr. ltn., 1935 12 suteiktas kpt. laipsnis	1927 05 17 paskirtas KPM būrio vadu, 1931 04 02 – KPM ugniagesių komandos viršininku, 1935 07 20 perkeltas į 6-ąjį pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margirio pulką
31.	Šleinyš Vincas	ltn.	1930 05 31 paskirtas KPM būrio vadu, 1934 11 30 perkeltas į 4-ąjį pėstininkų Lietuvos Karaliaus Mindaugo pulką
32.	Teizeris Osmanas	kpt.	1927 05 09 paskirtas KPM būrio vadu, 1927 10 19 perkeltas į kariuomenės Intendantūrą
33.	Tumas Kazys	ltn.	1940 09 22 paskirtas KPM apsaugos kuopos vadu
34.	Zaborskis Juozas	ltn.	1940 01 01 paskirtas KPM 3-iosios kuopos vadu, 1940 01 09 – Apsaugos bataliono 1-osios kuopos vadu, 1940 11 15 perkeltas į 29-ojo ŠTK 184-ąją šaulių diviziją
35.	Zenkevičius Pranas	ltn., 1926 08 01 pakeltas į vyr. ltn.	1925 10 30 paskirtas KPM būrio vadu, 1927 04 30 išleistas į atsargą
36.	Znamenskas Stepas	ltn.	1940 06 15 paskirtas KPM būrio vadu, 1940 10 03 – perkeltas į 29-ąjį ŠTK 179-ąją šaulių diviziją

Karo policijos mokyklos vadai, viršilos ir puskarininkiai. 1934 m. (LCVA, V-052)

Pažymėtina, kad vienu metu KPM sąrašuose buvo penki šeši karininkai⁹⁷, tačiau 1920 m. sąrašuose – net 20⁹⁸, vėliau jų skaičius tik mažėjo. KPM kuopininkų ir būrininkų pareigas eiti skiriami viršilos laipsnį turintys kariai, kurių prerogatyva buvo vadovauti karo policininkų būriui ir teikti pagalbą kuopos arba būrio vadui. Jie buvo skiriami eiti ir mokyklos raštininko pareigas, o jų pagalbininkais – vyresnieji puskarininkiai. Viršilos laipsnį turintys kariai ėjo ir ugniagesių komandos viršininko padėjėjų bei apsaugos viršininkų pareigas, susijusias su priešgaisrine apsauga⁹⁹. Viršilų etatų mokykloje paprastai būdavo apie keturis¹⁰⁰. Ginklininko pareigos buvo patikėtos vyresniajam puskarininkui. KPM ūkio reikalams tvarkyti buvo skiriama po vieną vyresniąją ir jaunesniąją puskarininkį. KPM buvo trys paramedikų etatai: vyr. paramediko – vyr. puskarininkui, du j. paramediko – j. puskarininkiams. Žirgų prižiūrėtojų, siuvėjų, batsiuvių ir virėjų pareigas ėjo puskarininkiai ir eiliniai kareiviai¹⁰¹. Mokykloje dirbo vienas etatinis civilis tarnautojas – virėjas, jo pagalbininkai buvo eiliniai kareiviai¹⁰². Nėra aišku, kas atlikdavo KPM kirpėjo pareigas, tikėtina, kad tai buvo civilis tarnautojas, nes dokumentuose neminima buvus karių kirpėjų etatų.

Konstatuotina, kad Karo policijos mokyklos personalą sudarė kariai ir civiliai (tarnautojai). Karininkai, kurių per visą mokyklos veiklos laikotarpį buvo ne mažiau kaip 36, ėjo mokyklos viršininko, kuopos ir būrio vadų pareigas, buvo atsakingi už priešgaisrinės saugos užtikrinimą, karių parduotuvės darbą. Vienu metu mokykloje tarnavo penki šeši, o viršinininko pareigas ėjo septyni karininkai. Kuopininkų, būrininkų, raštininkų pareigas atlikdavo ir priešgaisrinę apsaugą užtikrindavo viršilos, kurių

⁹⁷ 1931 m. Karo policijos mokyklos paros sudėties žinios, *LCVA*, f. 1126, ap. 2, b. 214, l. 1–6; 1940 m. Karo policijos mokyklos paros sudėties žinios, *ten pat*, b. 290, l. 45–286.

⁹⁸ 1920 m. Karo lauko milicijos etatai, *ten pat*, b. 129, l. 33.

⁹⁹ 1934 m. Karo policijos mokyklą baigusiu ugniagesių komandos sąrašas, *ten pat*, f. 1471, ap. 1, b. 5, l. 30; 1935 m. Karo policijos mokyklos ugniagesių sąrašas, *ten pat*, b. 24, l. 4.

¹⁰⁰ 1931 m. sausio 2 d. Karo policijos mokyklos paros sudėties žinios, *ten pat*, f. 1126, ap. 2, b. 214, l. 1–2; 1939 m. vasario 11 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 1/3 komendantūrai, *ten pat*, ap. 4, b. 331, l. 8–9ap.

¹⁰¹ 1920 m. Karo lauko milicijos etatai, *ten pat*, ap. 2, b. 129, l. 33.

¹⁰² 1939 m. vasario 11 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 1/5 komendantūrai, *ten pat*, ap. 4, b. 331, l. 8–9ap.

paprastai būdavo keturi. Karo policijos mokyklos puskarininkiai buvo skiriami eiti ginklininkų, paramedikų pareigas, tvarkyti ūkio reikalus. Visas kitas pareigas ėjo ir puskarininkiai, ir eiliniai kariai. Galima teigti, kad Karo policijos mokyklos personalo sudėtis atitiko pagrindinius kriterijus, užtikrinančius tinkamą karinio dalinio funkcionavimą.

Mokyklos vidaus tvarka ir mokymo sistema

Karo policijos mokyklos vidaus tvarką reglamentavo individuali mokyklos dienotvarkė¹⁰³, įvairios instrukcijos, apibrėžiančios jos vidaus gyvenimą, karių tarnybos organizavimą ir funkcijas pavojaus atveju. KPM dienotvarkė buvo tvirtinama Kauno karo komendanto. Tarnyba prasidėdavo 6, savaitgaliais – 7 val. ryto. Per 20 min. kareiviai turėjo pasirengti rytiniam patikrinimui. 6.30 val. – mankšta ir rytinis pasivaikščiojimas, po pusvalandžio būdavo pusryčiai. Nuo 8 iki 11 val. vykdavo pamokos. Nuo 11 iki 14 val. – kareivių laisvalaikis, pietūs (12 val.). Nuo 14 iki 18 val. vėl vykdavo pamokos (įskaitant valandą laisvo laiko po jų). 19 val. – vakarienė, po jos nuo 19.30 iki 20.30 val. – laikas kareivių pasivaikščiojimui su dainomis. Vakarinis patikrinimas vykdavo 20.45 val., o poilsio laikas (miegas) prasidėdavo 22 val.¹⁰⁴

1935 m. rugsėjo 22 d. Kauno karo komendantas plk. lt. Zigmantas Talevičius padarė tam tikrų pakeitimų. Rytinis patikrinimas buvo pailgintas nuo 10 iki 30 min., pusryčių laikas – nuo 7.20 iki 7.50 val., t. y. sutrumpintas nuo valandos iki pusvalandžio, pamokos turėjo vykti iki pietų (12 val.), laisvalaikiui skirtas laikas tarp pamokų – nuo 12.30 iki 14 val., o pamokos baigdavosi ne 18 val., kaip anksčiau, o 17 val., vakarienė paankstinta viena valanda. Visa kita liko, kaip buvo¹⁰⁵. Pažymėtina, kad dienotvarkė buvo sugriežtinta, sutrumpintas kareivių laisvalaikis nuo keturių

¹⁰³ Dienotvarkė – paros laiko paskirstymas kariniame dalinyje; nustato kasdieninę karių tarnybos, mokymo ir buities organizavimo tvarką: *Karybos žodynas*, red. A. Mackevičienė, Vilnius, 1995, p. 59.

¹⁰⁴ 1930 m. sausio 3 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 3/3 komendantūrai, *LCVA*, f. 1126, ap. 4, b. 37, l. 3ap.

¹⁰⁵ 1935 m. rugsėjo 22 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 268/2 komendantūrai, *ten pat*, f. 1471, ap. 1, b. 26, l. 274.

iki dviejų su puse valandos. 1937 m. Kauno karo komendantas KPM patvirtino atskiras vasaros ir žiemos laiko dienotvarkes: gegužės 1–rugsėjo 15 d. galiojo vasaros laikas, rugsėjo 15–gegužės 1 d. – žiemos. Pagal vasaros laiko dienotvarkę kariai keldavosi 5 val. ryto, galėjo ilsėtis nuo 21 val., pagal žiemos laiko dienotvarkę – keldavosi 6 val., ilsėdavosi – nuo 22 val. Po vakarienės, užuot poilsiavus, buvo ruošiamasi kitos dienos pamokoms¹⁰⁶. KPM karių dienotvarkė buvo dar kartą sugriežtinta daugiau laiko skiriant mokslui.

Mokyklos instrukcijose taip pat buvo reglamentuota paros tarnybų ir budėjimų tvarka mokyklai priklausančioje teritorijoje. Didžiausia atsakomybė už tvarką ir budėjimo paskirstymą teko mokyklos budėtojui. Teiktinas toks pavyzdys. 1936 m. rugsėjo 28 d. instrukcijoje KPM budėtojams nurodyta, kad viršininkas skiria mokyklos budėtoją, kuris tarnybą turi pradėti 13 val.¹⁰⁷ Pagal 1937 m. lapkričio 16 d. instrukciją budėjimas prasidėdavo vakarinio patikrinimo metu¹⁰⁸. Taip buvo pakeista budėjimo pradžia. Mokyklos budėtojas tiesiogiai buvo pavaldus kuopininkui. Svarbiausia budėtojo užduotis buvo prižiūrėti tvarką kareivinėse ir mokyklos teritorijoje, stebėti karių elgesį, kontroliuoti mokyklos vidaus gyvenimą. Budėtojo kompetencijai priklausė ir tvarkdarius skirstymas mokyklos teritorijoje, jų priežiūra¹⁰⁹. Lauko tvarkdarius mokyklos budėtojas skirdavo į dvi vietas: prie mokyklos vartų ir kieme iš Aukštaičių g. ir Kudirkos al. pusės¹¹⁰. Tvarkdariai prie mokyklos vartų buvo skiriami tris kartus per parą, jų pareiga buvo kontroliuoti judėjimą pro vartus į mokyklos teritoriją ir iš jos, tikrinti įeinančiųjų dokumentus, leidimus, neįleisti pašalinių. Apie

¹⁰⁶ 1937 m. gegužės 2 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 122/2 komendantūrai, *ten pat*, b. 42, l. 123; 1937 m. rugsėjo 12 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 257/2 komendantūrai, *ten pat*, l. 260.

¹⁰⁷ 1936 m. rugsėjo 28 d. instrukcija Kauno miesto ir apskrities komendantūros Karo policijos mokyklos budėtojams, *ten pat*, b. 6, l. 11.

¹⁰⁸ 1937 m. lapkričio 16 d. Karo policijos mokyklos budėtojo instrukcija, *ten pat*, l. 14–14ap.

¹⁰⁹ *Ten pat*.

¹¹⁰ 1939 m. sausio 9 d. instrukcija lauko tvarkininkui prie Karo policijos mokyklos vartų, *ten pat*, l. 45; 1935 m. gruodžio 1 d. instrukcija lauko tvarkininkui Karo policijos mokyklos kieme, *ten pat*, l. 3.

pažeidimus turėjo būti pranešama mokyklos budėtojui¹¹¹. Lauko tvarkdariai mokyklos kieme buvo skiriami du kartus per parą: po vakarinio patikrinimo iki kėlimosi ir po kėlimosi iki vakarinio patikrinimo. Tvarkdariai privalėjo patruliuoti mokyklos teritorijoje – nuo Aukštaičių g. ir Kudirkos al. pusės iki mokyklos kareivinių pietinės dalies. Jų pareiga buvo tikrinti kareivines, puskarininkių bendrabutį, administracinius ir ūkinius pastatus, sandėlius. Jie visada turėjo palaikyti ryšį su tvarkdariu prie vartų, apie pastebėtus pažeidimus pranešti mokyklos budėtojui¹¹². Be lauko tvarkdarių, mokyklos budėtojas skirdavo ir tvarkdarių budėti valgykloje, budėtoją kirpykloje. Valgyklai prižiūrėti buvo sudaromos trys pamainos, kurios turėjo keistis kas dvi, o naktį – kas tris valandas. Pietų ir vakarienės metu tvarkdariai privalėjo prižiūrėti valgykloje padėtus ginklus, tvarką ir švarą, neįleisti pašalinių asmenų, net padengti stalus ir po valgio išplauti indus¹¹³. Kirpyklos budėtojai turėjo palaikyti tvarką, švarą ir rimtį, registruoti atėjusius kirptis¹¹⁴. Tvarkdarių atliekamas pareigas visada turėjo tikrinti ir kontroliuoti mokyklos budėtojas, apie pažeidimus pirmiausiai pranešti kuopininkui. Taigi, budėtojų ir tvarkdarių tarnybos buvo organizuojamos taip, kad užtikrintų vidaus tvarkos ir drausmės taisyklių laikymąsi.

1938 m. pabaigoje, esant įtemptai tarptautinei situacijai Vakarų Europoje, buvo susirūpinta valstybės apsauga. 1938 m. spalio 7 d. buvo parengtas slaptas Kauno komendantūros ir Karo policijos mokyklos pasirengimo pavojaus atveju planas, kuris turėjo būti panaudotas kilus kitų valstybių kariuomenių įsiveržimo grėsmei. KPM kariams pavojaus atveju buvo numatytos tam tikros funkcijos. Pirmiausia KPM parengties dalies viršininkas, gavęs krašto apsaugos ministro ar Kauno komendantūros įsakymą, privalėjo iš karto skelbti pavojaus signalą, kariai – susirinkti KPM kareivių patalpose, o karininkai, du eiliniai ir vienas puskarininkis – būti pasiųsti į komendantūrą. Nedelsdama KPM turėjo sustiprinti sargybą

¹¹¹ 1939 m. sausio 9 d. instrukcija lauko tvarkininkui prie Karo policijos mokyklos vartų, *ten pat*, l. 45.

¹¹² 1935 m. gruodžio 1 d. instrukcija lauko tvarkininkui Karo policijos mokyklos kieme, *ten pat*, l. 3.

¹¹³ 1940 m. liepos 26 d. instrukcija Karo policijos mokyklos valgyklos tvarkininkui, *ten pat*, l. 48.

¹¹⁴ 1936 m. rugsėjo 26 d. instrukcija Karo policijos mokyklos kirpyklos budėtojui, *ten pat*, l. 13.

prie Respublikos Prezidento rūmų, Kariuomenės štabo, skirti aštuonių karių ginkluotą sargybą prie Vyriausybės rūmų, saugoti centrinę telefono-telegrafo stotį ir elektrines, patruliai – palaikyti ryšį su 1-uoju husarų Lietuvos didžiojo etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos ir 2-uoju Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pėstininkų pulkais. Paskelbus pavojų, KPM turėjo būti skiriamos susisiekiimo priemonės: vienas motociklas su priekaba ir vienas sunkvežimis. Likę mokykloje kariai turėjo būti nustatytos parengties – apginkluoti šautuvais (kiekvienam skyrus po 90 šovinių), kulkosvaidžiais (kiekvienam skyrus po 500 šovinių), granatomis ir laukti išsamesnių nurodymų¹¹⁵. Priešiškos valstybės kariuomenės įsiveržimo atveju KPM buvo patikėta svarbių valstybinės reikšmės objektų apsauga ir gynyba. Iš šios instrukcijos matyti, kad karo policininkų tarnyba užtikrinant valstybės saugumą buvo reikšminga.

Karo policijos mokyklos karių mokymo sistema buvo paremta šešių savaičių bendruoju teoriniu ir praktiniu pėstininkų mokymu¹¹⁶, kurį sudarė bendrieji karo tarnybos dalykai – Pėstininkų, Vidaus ir Lauko tarnybų, Šautuvų ir Drausmės statutai¹¹⁷. Šiai mokymo programai skyrus nedaug laiko, kariai buvo tik paviršutiniškai supažindinami su teorija ir praktika. Perėję į mokomąjį būrį, jie toliau kaupė įvairių dalykų žinias: nagrinėjo Rikiuotės statuto teoriją ir praktiką, Įgulos, Vidaus tarnybos, Drausmės, Karo lauko statutus, gilinosi į vokiško „Mauser 98“ šautuvo ypatumus ir šaudymo teoriją, mokėsi topografijos. Mokymo programą sudarė ir bendrojo lavinimo dalykai: lietuvių kalba, matematika, istorija, geografija, gamtos mokslai¹¹⁸, o policijos veiklos ir teismo dalykai buvo priskirti prie specialiųjų¹¹⁹. Mokymo metu kariai buvo supažindinami su valstybės ir kariuomenės administracine struktūra, karinių ir civilinių teismų veikimo

¹¹⁵ 1938 m. spalio 7 d. Kauno komendantūros ir Karo policijos mokyklos slaptas pavojaus pasirengimo planas, *ten pat*, f. 930, ap. 7, b. 6752, l. 83.

¹¹⁶ V. Statkus, *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, p. 423.

¹¹⁷ 1937 m. Karo policijos mokyklai reikalingų statutų sąrašas, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 10, l. 45–45ap.

¹¹⁸ Lietuvių kalbos, istorijos ir geografijos pamokas vedė Kauno komendantūros švietimo komisijos pirmininkas lt. Domas Šidlauskis-Visuomis: L. Kastanauskaitė, *Lietuvos inteligentija masonų ir paramasoniškose organizacijose (1918–1940)*, Vilnius, 2008, p. 292.

¹¹⁹ 1920 m. birželio 22 d. Karo milicijos mokyklos 3 mėnesių mokslo kurso baigimo liudijimas, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 1, l. 1.

principais, turėjo suprasti nusikaltimo sąvoką, išmokti taikyti ikiteisminio tyrimo vykdymo (kratos, arešto, tardymo ir pan.) principus, išmanyti įstatymus, susijusius su slaptaisiais tyrimais¹²⁰. Baigę mokymo kursą kariai privalėjo laikyti šių mokomųjų dalykų egzaminus ir pademonstruoti įgytus įgūdžius¹²¹.

Po pradinio mokymo likusiems toliau tarnauti mokykloje buvo rengiamos priesaikos ceremonijos, o po jų – paskaitos apie priesaikos reikšmę kariuomenėje¹²². Vėliau mokymo laikas ir mokomieji dalykai kito. Pradinis mokymas trukdavo keturias savaites, po to gabiausi kariai buvo perkeliami į mokomąjį būrį¹²³. Šiame būryje šešis mėnesius buvo rengiami karo policininkai. Nesunku pastebėti, kad mokomųjų dalykų skaičius didėjo, o karo policininkų rengimas tobulėjo. Mokomojo būrio mokymo programa buvo sudaryta iš karinio rengimo ir bendrojo lavinimo (švietimo) dalykų. Karinis rengimas buvo paremtas pėstininkų mokymo programa. Daugiausia dėmesio buvo skiriama rikiuotės, kautynių, įgulos tarnybos, sargybos, kariuomenės drausmės, karo policijos tarnybos, ginklų ir šaudymo dalykams. Jie buvo dažnai kartojami, dėstomi visą laiką lygiagrečiai su kitais teoriniais ir praktiniais dalykais. Tiesa, kariams buvo teikiamos teorinės žinios ir apie cheminio ginklo naudojimą, priešcheminę, priešlėktuvinę, prieššarvinę apsaugą¹²⁴, durtuvų kautynių ypatybes, topografiją, fortifikaciją, ryšių priemones (taip pat supažindinama praktiškai), rengiamos higienos ir tikybos paskaitos.

Praktiniai įgūdžiai buvo tobulinami šaudymo, granatų mėtymo, apka-

¹²⁰ 1922 m. Karo milicijos mokyklos dėsniai, *ten pat*, f. 1126, ap. 2, b. 222, l. 15–15ap.; A. Stolarovas, Lietuvos Respublikos karinė teisėsauga: Armijos teismas 1919–1922 metais, *Karo archyvas*, 2010, t. 25, p. 179.

¹²¹ 1920 m. birželio 22 d. Karo milicijos mokyklos 3 mėnesių mokslo kurso baigimo liudijimas, *ten pat*, f. 1471, ap. 1, b 1, l. 1.

¹²² 1935 m. spalio 24 d. Kauno miesto ir apskrities komendantų įsakymas Nr. 300/2 komendantūrai, *ten pat*, b. 26, l. 306.

¹²³ 1939 m. kovo 29 d. Karo policijos mokyklos viršininko raportas Kauno miesto ir apskrities komendantui dėl mokomųjų programų tobulinimo, *ten pat*, b. 10, l. 123.

¹²⁴ Bendroji prieššarvinė, priešcheminė ir priešlėktuvinė apsauga buvo dėstoma nuo 1938 m. Prieššarvine apsauga susirūpinti vertė tobulėjanti užsienio valstybių karo technika: Ar pakankamai pasirengę kovai su šarvuočiais? *Kardas*, 1937, Nr. 12, p. 283.

Karo policininkų karinės pratybos – durtuvų naudojimo technika – Kaune. XX a. 3-iasis dešimtmetis. (*Krašto apsauga*, 2009, Nr. 5, p. 10)

sų įrengimo, taktinių manevrų pratybų metu¹²⁵. Karių šaudymo pratybos vykdavo Eigulių šaudykloje¹²⁶, kitos – Gaižiūnų poligone. Visus numatytus šaudymo pratimus kariai ne visada atlikdavo dėl šovinių trūkumo. Ši problema kildavo gana dažnai¹²⁷. Ne visada buvo suspėjama surengti pratybas ir išeiti teorinį mokymo kursą ir dėl to, kad kariai turėjo eiti įvairias pareigas¹²⁸. Kad ir daug dėmesio skiriant karo policininko mokymui, XX a. 4-ajame dešimtmetyje mokymo programoje mažiau laiko buvo numatyta specialiesiems dalykams, o daugiau – kariniam rengimui. Šios karo policininkų mokymo programos metu buvo ne tik supažindinama su karo policijos tarnyba (teisėmis, pareigomis, drausmės taisyklių laiky-

¹²⁵ 1936–1937 m. Karo policijos mokyklos kareivių užsiėmimų programos, LCVA, f. 1471, ap. 1, b. 41, l. 1–37.

¹²⁶ 1937 m. lapkričio 10 d. Kauno miesto ir apskrities komendantų įsakymas Nr. 317/5 komendantūrai, *ten pat*, b. 42, l. 321.

¹²⁷ 1932 m. lapkričio 11 d. Karo policijos mokyklos viršininko raportas Kauno miesto ir apskrities komendantui dėl mokymo programų įvykdymo, *ten pat*, b. 1, l. 18ap; 1937 m. kovo 31 d. Karo policijos mokyklos mokymo sėkmingumo žinios, *ten pat*, b. 47, l. 96; 1938 m. birželio 27 d. Karo policijos mokyklos viršininko raportas Kauno miesto ir apskrities komendantui dėl mokomųjų šovinių trūkumo, *ten pat*, b. 10, l. 70.

¹²⁸ *Ten pat*.

mosi kontrole, įvairaus pobūdžio apsauga, tvarkos palaikymu viešosiose vietose, asmenų sulaikymu ir areštu, konvojavimu, žvalgyba (karo metu), kvota, dezertyrų gaudymu ir pan.), bet ir mokoma tinkamai ją atlikti. Įgyvendinant minėtą programą buvo naudojamos karo policininkų tarnybos instrukcijos, pareigų ir teisės normų aprašai, įstatymai, Lietuvos ir užsienio šalių karinė literatūra ir poligonų statutai¹²⁹. Šios programos dalykus kariai turėjo išmokti nepriekaištingai, kadangi jos esmė buvo susijusi su tiesiogine (tolesne) karo policininko tarnyba.

Fizinis kareivių lavinimas vyko pagal Kariuomenės fizinio lavinimo inspekcijos sudarytas mankštos mokymo programas, kurios buvo bendros visoms kariuomenės dalims. Mankštos programai atlikti buvo skiriamos 2 val. per dieną (iš viso 24 val.), o visa programa turėjo būti įvykdyta per dvi savaites. Ji buvo sudaryta iš aštuonių pagrindinių dalykų: mankštos vedimo (7 val.), lengvosios atletikos (4 val.), žaidimų (futbolo, tinklinio, krepšinio) (3 val.), žaidimų ir mankštos pamokų „Trečias bėga“, „Žalčio uodegos gaudymas“, estafetės ir pan.) (2 val.), šliaužimo (1 val.), granatų mėtymo (1 val.), lauko kliūčių įveikimo (2 val.) ir mankštos su prietaisais (4 val.)¹³⁰. Programos tikslas buvo supažindinti kareivius su įvairiais mankštos pratimais, išmokyti taisyklingai juos atlikti, suteikti teorinių žinių apie sportinius ir pramoginius žaidimus, jų taisykles ir taktiką, supažindinti su šliaužimo būdais, granatų mėtymo taktika ir lauko kliūčių įveikimo būdais. Karių, įvykdžiusių aptartąją mokomojo būrio programą, žinioms įvertinti buvo skirti 23 egzaminai: rikiuotės, fizinio lavinimo, šautuvo, lengvojo kulkosvaidžio, pistoletų, šaudybos, automatinių pabūklų, granatų, Vidaus tarnybos, Drausmės statutų, įgulos ir sargybos tarnybos, bendrųjų žinių (tarnybos eiga, maisto daaviniai, kareivių apranga ir algos, ginkluotųjų pajėgų vadovybė ir organizacija)¹³¹, priešlėktuvinės, priešcheminės, prieššarvinės apsaugos, žemėlapių studijavimo, karo lauko rengimo, ginklų rūšių, krašto saugumo, užsienio valstybių šautuvų,

¹²⁹ 1936 m. birželio 16 d. Karo policijos mokyklos mokomojo būrio karo policininkų mokymo programa, *ten pat*, l. 27–27ap.

¹³⁰ 1934 m. gruodžio 21 d. viršiloms, puskarininkiams ir grandiniams privalomos mankštos mokymo programa, *ten pat*, b. 1, l. 113–115 ap.

¹³¹ 1936–1937 m. Karo policijos mokyklos kareivių užsėmimų programos, *ten pat*, b. 41, l. 2ap, 3ap, 11ap.

švietimo (Lietuvos istorija nuo seniausiųjų laikų iki Mindaugo, Liublino unija, Abiejų Tautų Respublikos padalijimai, XIX a. istorija, Didysis Vilniaus seimas, vokiečių okupacija, Kauno komendantūros darbai, istorinės asmenybės, perskaityto teksto atpasakojimas, nesudėtingų matematikos uždavinius sprendimas ir Europos geografijos žinios)¹³², taktinio mokymo ir karo policijos tarnybos. Tenka pridurti, kad Žemės ūkio rūmų agronomai KPM kariams skaitė paskaitas apie ūkio srities dalykus. Jų klausė ir Karo kalėjimo, Šarvuočių rinktinės kariai¹³³.

Taip pat pažymėtina, kad KPM rūpintasi alkoholio vartojimo prevencija – kariams buvo skaitomos paskaitos apie jo žalą¹³⁴. Minėtinos ir paskaitos, skirtos bendrajam kareivių išsilavinimui, šių kursų dalykų egzaminų laikyti nereikėjo. Kariams, baigusiems mokyklą ir toliau tęsiantiems tarnybą karo policijoje, mokslas nesibaigdavo. KPM liktinių puskarininkių profesinės tarnybos žinioms gilinti buvo rengiami specialūs kursai, susiję su karybos dalykais. Šių kursų tikslas buvo papildyti puskarininkių teorines ir praktines žinias, tobulinti vadovavimo lauko pratyboms įgūdžius¹³⁵.

Karo policijos mokyklos kariams, paskirtiems į ugniagesių komandą, buvo privalomas dar ir priešgaisrinės apsaugos rengimas, vykdomas pagal specialias mokymo programas. KPM ugniagesių komandos eiliniai kareiviai buvo rengiami pagal 1931 m. lapkričio 12 d. patvirtintą mokymo programą, skirtą visiems kariuomenės ugniagesiams (eiliniams) rengti. Mokymo programų tikslas buvo supažindinti karius su ugniagesių darbo ypatumais – darbu su gesinimo įrenginiais, kirviu, apsaugos priemonėmis ir kt., parengti juos taip, kad ugniagesio funkcijas galėtų tinkamai atlikti ir išėję iš kariuomenės. Ugniagesių mokymas vyko pakopomis: 1 pakopa – teorija (52 val.), 2 pakopa – praktika (52 val.). Šiai programai įgyvendinti buvo skiriama po dvi valandas per savaitę¹³⁶. 1939 m. kovo 25 d. buvo patvirtinta nauja kariuomenės ugniagesių mokymo programa, orientuota į minimalų ugniagesių apmokymą, paliekant kariams daugiau laiko tiesio-

¹³² *Ten pat*, l. 1–37.

¹³³ Ūkio paskaitos kareiviams, *Karys*, 1934, Nr. 9, p. 176.

¹³⁴ Įvairina kareivių gyvenimą, *ten pat*, 1934, Nr. 3, p. 54.

¹³⁵ Stengiasi daugiau kariškai išsilavinti, *ten pat*, 1934, Nr. 6, p. 116.

¹³⁶ A. Ružancovas, Karių-ugniagesių (eilinių) mokymas, *Lietuvos gaisrininkas*, 1932, Nr. 3, p. 9–11; A. Ružancovas, Karių-ugniagesių (eilinių) mokymas, *ten pat*, 1932, Nr. 4, p. 8–10.

ginei tarnybai. Pagal šią mokymo programą ugniagesiams mokyti buvo skiriamos tik 48 val. (anksčiau – 104 val.), supaprastinta mokymo teorija ir praktika supažindinant karius su ugniagesių veiksmis gaisro metu, gesinimo įrankiais, jų parengimu naudoti¹³⁷.

1939 m. KPM prieššarvinių kuopų mokymo programos beveik nesišyrė nuo bendrųjų mokomosios kuopos mokymų. Šių kuopų kariams buvo dėstomi visi privalomieji karybos ir bendrojo lavinimo dalykai, tačiau pastariesiems skiriama ne tiek daug dėmesio. Nebuvo mokoma ir karo policininko tarnybos, nes kuopos paskirtis buvo kita. Prieššarvinės apsaugos mokymas buvo specialus, susijęs su šios srities teorija ir praktika. Specialiajam mokymui buvo skiriamas ypatingas dėmesys, nes kuopos turėjo daugiau pamokų, susijusių su prieššarvine apsauga, buvo rengiama daug pratybų¹³⁸. Pvz., šaudymo pratybose buvo naudojami specialūs rusiško tanko formos taikiniai, vadinami „tankeliais“¹³⁹, įrengti ant specialių bėgių, 36 cm aukščio ir 72 cm ilgio¹⁴⁰. Prieššarvinės kuopos turėjo būti gerai parengtos, kad prireikus galėtų tinkamai reaguoti, kadangi buvo neatmetama lenkų puolimo grėsmė. 1939 m. rugpjūčio 4 d. Lietuvos kariuomenės II pėstininkų diviziono štabas paskelbė priedangai vykdyti direktyvą „L“. Vienai iš galimų lenkų puolimo kryptių Kaunas–Vilnius apsaugai užtikrinti buvo sudaryta Kaišiadorių priedangos rinktinė, į kurios sudėtį įėjo ir abi KPM prieššarvinės kuopos¹⁴¹.

Galima teigti, kad Karo policijos mokyklos mokymo sistema buvo orientuota į įvairiapusį karo policininko rengimą, nes jo metu buvo suteikiama ne tik karybos, bet ir kitų dalykų, kuriuos privalo išmanyti kiekvienas išsilavinęs pilietis, žinių ir praktinių įgūdžių. Be to, kariai, siekiantys įgyti ugniagesio kvalifikaciją, buvo supažindinami su priešgaisrinės apsaugos principais ir atitinkamai mokomi.

¹³⁷ A. Ružancovas, Kariuomenės ugniagesių mokymas, *Ugniagesys*, 1939, Nr. 5, p. 38.

¹³⁸ 1940 m. Karo policijos mokyklos 1-osios prieššarvinės kuopos mokymo darbotvarkė, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 112, l. 1–53; 1940 m. Karo policijos mokyklos 2-osios prieššarvinės kuopos mokymo programos, *ten pat*, b. 116, l. 1–47.

¹³⁹ 1939 m. šaudyti į šarvuočius naudojamo įtaiso („tankelio“) aprašymas, *ten pat*, b. 106, l. 1.

¹⁴⁰ 1939 m. „Tankelio“ schematinis vaizdas iš šono, *ten pat*, l. 4.

¹⁴¹ V. Lesčius, Lietuvos kariuomenės organizavimo, dislokavimo ir ginkluotės pokyčiai 1938–1940 m., *Karo archyvas*, 2009, t. 24, p. 152.

Karo policijos karių uniforma, ginkluotė ir kita atributika

1919 m. pabaigoje iš JAV į Lietuvą buvo atgabenta karinės aprangos siunta – kelios dešimtys tūkstančių žalsvai gelsvos spalvos uniformų (milinių, mundurų¹⁴², kelnių) ir kitų daiktų¹⁴³. 1919 m. pabaigoje KMM kareiviai buvo aprūpinti būtent šiomis atgabentomis amerikietiškomis uniformomis, tik su lietuviškais skiriamaisiais ženklais¹⁴⁴. 1920 m. viduryje buvo parengtas karo milicininko uniformos projektas: geltonas antpetis (smailusis galas – 3 cm pločio, platusis – 6 cm), kurio viduryje balta ietis, geltonos kelnių juostos (3 cm pločio antsiuvai¹⁴⁵), kepurės lankelio viršuje geltonos spalvos (1 mm pločio) juostelė¹⁴⁶. 1920 m. Steigiamajame Seime uniformą pademonstravo du KMM kareiviai, tačiau jos projektas nebuvo patvirtintas, motyvuojant tuo, kad Lietuvai nereikia išskirtinai atrodančių karo milicininkų, nes tai primintų priklausomybės carinei Rusijos imperijai laikus, kai veikė karo žandarmerijos¹⁴⁷. Todėl mokyklos kariams galiojo bendrieji kariuomenės uniformos dėvėjimo nuostatai. XX a. 3-iojo dešimtmečio viduryje KPM kariai jau dėvėjo lietuvišką (1920 m.) uniformą. Kasdieninė karo policininko, kaip ir lauko, uniforma buvo sudaryta iš munduro, susegamo viena eile sagų dešiniajame šone ir sujuosiamo diržu per liemenį, kepurės su snapeliu, kelnių, sukišamų į ilgus aulinius batus.

Žiemą buvo dėvima milinė, sujuosta diržu. Tačiau 1929 m. kareivių mundurai šiek tiek pakito, susegimas buvo ne šone, kaip anksčiau, o viduryje¹⁴⁸. 1931 m. sausio 28 d. Respublikos Prezidentui patvirtinus ka-

¹⁴² Milinė – iš milo siuvama, panaši į paltą karių uniformos dalis. Munduras – karių uniforminis švarkas, *Karybos žodynas*, red. A. Mackevičienė, p. 147, 155.

¹⁴³ J. Vaičėnionis, *Lietuvos karių uniformos ir lengvieji ginklai XX amžiuje*, Vilnius, 2004, p. 39.

¹⁴⁴ J. Demereckis, *Savanorio ir kontržvalgybininko atsiminimai*, p. 36.

¹⁴⁵ Antsiuvas – kitokios spalvos negu kelnių medžiagos juosta, prisiūta išilgai šoninių kelnių siūlių, *Karybos žodynas*, red. A. Mackevičienė, p. 136.

¹⁴⁶ 1920 m. Karo lauko milicijos uniformos projektas, *LCVA*, f. 1126, ap. 2, b. 129, l. 31; A. Stoliarovas, Lietuvos Respublikos karinė teisėsauga: Armijos teismas 1919–1922 metais, *Karo archyvas*, 2010, t. 25, p. 180.

¹⁴⁷ J. Demereckis, *Savanorio ir kontržvalgybininko atsiminimai*, p. 45.

¹⁴⁸ Karo policijos mokyklos kareiviai po priesaikos su Kauno miesto ir apskrities komendantu plk. ltn. Pranu Saladžiumi priešakyje, *Kauno karo komendantūra 1919–1929*, red. P. Jurgelevičius, p. 39.

Karo policijos mokyklos būrio karių rikiuotė. Apie 1925 m. Karo policijos mokyklos kariai dėvi 1920 m. modelio lietuvišką uniformą (*Krašto apsauga*, 2009, Nr. 5, p. 10)

riuomenės uniformą, buvo patvirtintas ir karo policininkų skiriamasis ženklas – akselbantas¹⁴⁹. Žalios spalvos iš vienos pynelės su metaliniu galu akselbantas buvo segamas ant kairiojo peties ir antros iš viršaus munduro sagos¹⁵⁰. Jį karo policininkai, kaip tarnybos ženklą, privalėjo segėti tik tarnybos metu, t. y. patruliuodami¹⁵¹. Patruliuojančių karo policininkų ekipuotę sudarė kepurė, munduras ar milinė, kelnės, sukišamos į batus, marškiniai, diržas, ginkluotė – šautuvas ir šovininė¹⁵². Paprastai tarnyboje kariai turėjo būti ginkluoti pistoletais arba šautuvais¹⁵³.

¹⁴⁹ Akselbantas – pinta iš juostelių perpetė, *Karybos žodynas*, red. A. Mackevičienė, p. 190.

¹⁵⁰ Įsakymas kariuomenei Nr. 6/7, 1931 m. sausio 28 d.

¹⁵¹ 1936 m. birželio 16 d. laikinoji Karo policijos mokyklos žandarams instrukcija, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 10, l. 26.

¹⁵² 1936 m. sausio 8 d. žinios apie kareivio aprangos svorį per įvairius pratimus, *ten pat*, b. 21, l. 6.

¹⁵³ 1936 m. birželio 16 d. laikinoji Karo policijos mokyklos žandarams instrukcija, *ten pat*, b. 10, l. 26.

Karo policijos patruliai
Tauragės gatvėje.
Tauragė, XX a. 4-asis
dešimtmetis (*Krašto ap-
sauga*, 2009, Nr. 5, p. 10)

1938 m. KPM lauko postų sargybiniams buvo pagamintas bandomasis žieminis apavas – klumpės su mediniais padais. Sargybiniai turėjo išbandyti šią avalynę ir įvertinti, ar yra tinkama kariuomenei¹⁵⁴. Koks buvo tolesnis šio apavo likimas, nėra žinoma. KPM karių lauko žygio uniformą sudarė šalmas, munduras (žiemą – milinė), marškiniai, kelnės, sukišamos į batus¹⁵⁵, o ekipuotė¹⁵⁶ – gertuvė, kabinama prie kuprinės, kastuvėlis, šovininė su perpetės diržu, lengvasis kulkosvaidis ir jo atsarginės dalys (dedamos į kuprinę).

¹⁵⁴ 1938 m. sausio 4 d. Kauno miesto ir apskrities komendantūros ūkio viršininko raštas Karo policijos mokyklos viršininkui dėl klumpių lauko sargybiniams, *ten pat*, b. 63, l. 103.

¹⁵⁵ 1936 m. sausio 8 d. žinios apie kareivio aprangos svorį per įvairius pratimus, *ten pat*, b. 21, l. 6.

¹⁵⁶ Ekipuotė – individualus kario inventorių, kurį sudaro ginklas ir kario asmeniniai daiktai (kuprinė, šalmas, diržai, dėtuvės), dujokaukė, odos apsaugos priemonės ir kt., *Enciklopedinis karybos žodynas*, red. Z. Kulys, p. 136.

Karo milicijos mokyklos kareivio ginkluotė ir ekipuotė 1920 m.
Karo policijos mokyklos kareivis, ginkluotas vokišku šautuvu „Mauser 98“
(*Kauno karo komendantūra 1919–1929*, red. P. Jurgelevičius, p. 51)

Netelpantys į šovininę šoviniai buvo dedami į kišenes. Individualius daiktus kareiviai galėjo nešiotis viršutinio drabužio kišenėje¹⁵⁷. Šaudymo pratybų, kurios vykdavo vasarą, metu kareiviai dėvėjo šviesios spalvos aprangą (kelnes ir marškinius, sujuostus diržų, prie kurio buvo kabinamos šovinių dėtuvės) ir tamsios spalvos kepurės¹⁵⁸. Reikėtų pažymėti, kad XX a. 3-iojo dešimtmečio pradžioje KPM kariai per pratybas dar neturėjo šalčių. Jie pradėti naudoti tik to dešimtmečio pabaigoje. Gimnastikos pratybų metu KPM karių apranga buvo marškiniai ir kelnės¹⁵⁹. Vasarą gim-

¹⁵⁷ 1933 m. sausio 18 d. Karo policijos mokyklos viršininko raportas Kauno miesto ir apskrities komendantui, LCVA, f. 1471, ap. 1, b. 1, l. 21–21ap.

¹⁵⁸ Karo policijos mokyklos kareivių šaudymo pratybos. XX a. 3-ias dešimtmetis, *Kauno karo komendantūra 1919–1929*, red. P. Jurgelevičius, p. 49.

¹⁵⁹ 1936 m. sausio 8 d. žinios apie kareivio aprangos svorį per įvairius pratimus, LCVA, f. 1471, ap. 1, b. 21, l. 6.

Karo milicijos mokyklos kareivio ginkluotė ir ekipuotė. Apie 1930 m. Karo policijos mokyklos kareivis, ginkluotas britišku šautuvu „Ross-Enfield M-14“ (Kauno karo komendantūra 1919–1929, red. P. Jurgelevičius, p. 51)

nastikos pratimus kareiviai atlikdavo mūvėdami ne ilgomis, o trumpomis kelnėmis ir avėdami trumpaauliais batais¹⁶⁰. KPM kariai buvo ginkluoti šautuvais, durtuvais, turėjo nedidelę kuprinę. Mokyklos įkūrimo pradžioje kariai buvo ginkluoti vokiškais 1898 m. modelio „Mauser“ šautuvais, 1924 m. – Italijoje įsigytais¹⁶¹ britiškais „Ross-Enfield M-14“ šautuvais.

KPM kariai buvo aprūpinami nuolatinio naudojimo daiktais. Jiems buvo išduodama: kepurė su kokarda, pošalmis, šalmas, dvi milinės, du diržai su sagtimis, pora batų, marškiniai, apatinės ir viršutinės kelnės, du mundurai, autai, dvi poros pirštinių, du rankšluosčiai, čiuzžinys ir pata-

¹⁶⁰ Karo policijos mokyklos kareivių rytinė gimnastika prie mokyklos kareivinių, *Kauno karo komendantūra 1919–1929*, red. P. Jurgelevičius, p. 45.

¹⁶¹ J. Vaičėnionis, *Lietuvos karių uniformos ir lengvieji ginklai XX amžiuje*, p. 94.

lynės komplektas, antsiuvas („Gediminaičių stulpai“), kuprinė, dirželiai, šovininė, gertuvė, katiliukas, šaukštas ir šakutė, puodelis, kastuvėlis, žiemą – kailiniai be rankovių¹⁶². KPM kariai buvo aprūpinami standartine kariuomenės apranga. Tačiau KPM buvo komplektuojama išskirtinai iš aukšto ūgio vyrų, todėl ši apranga ne visada tikdavo. 179–189 cm ūgio kariams dažniausiai standartinės milinės būdavo per trumpos ir ankštos, todėl KPM ūkio dalies prižiūrėtojo buvo reikalaujama specialiai jiems siūti ilgesnes ir platesnes milines¹⁶³.

Individualios karo milicininkų uniformos projektas buvo parengtas, tačiau nepatvirtintas, todėl Karo policijos mokyklos karių uniformos nesiskyrė nuo nustatytos pėstininkų uniformos, išskirtinis buvo tik skiriamasis tarnybos ženklas. Iš pradžių mokyklos kariai dėvėjo amerikietišką uniformą su lietuviškais skiriamaisiais ženklais, o nuo XX a. 3-iojo dešimtmečio vidurio – lietuviško modelio uniformą. Mokyklos karių ekipuotė taip pat nebuvo išskirtinė, komplektuojama pagal bendrus pėstininkų aprangos reikalavimus, tačiau ginkluotė – specialiai karo policijos tarnybai atlikti. Karių aprūpinimas nuolatinio naudojimo daiktais atitiko kariuomenės pėstininkų aprūpinimo reikalavimus, kadangi kariai gaudavo visus reikalingiausius daiktus, kad galėtų tinkamai atlikti tarnybą.

KARO POLICIJOS VEIKLOS SRITYS

Karo policijos mokyklos karių tarnybą sudarė įvairios pareigos: sargyba, patruliavimas, ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimas, apsauga (taip pat ir priešgaisrinė), specialiųjų užduočių vykdymas, konvojavimas ir įvairūs tarnybiniai pavedimai. Be to, kariai dalyvaudavo reikšminguose valstybiniuose ir kituose renginiuose, įvairiai leido laisvalaikį.

¹⁶² 1936–1938 m. Karo policijos mokyklos kareivių aprangos knyga, LCVA, f. 1471, ap. 1, b. 38, l. 1–99.

¹⁶³ 1938 m. spalio 4 d. Karo policijos mokyklos viršininko raštas ūkio viršininkui dėl karių aprangos, *ten pat*, b. 63, l. 302.

Karo policijos tarnyba

Pagrindinė tarnyba

Karo policijos mokyklos karių tarnybos reikšmė gerai nusakyta Kauno karo komendanto plk. ltn. Kazio Skučo 1926 m. rugsėjo 2 d. karo policininkams pasakytoje kalboje: „Jūs esate karo policija, tai yra visos kariuomenės branduolys, jums tenka nešti svarbiausias ir garbingiausias pareigas, t. y. stovėti sargyboje prie Valstybės prezidento, Vyriausiojo Štabo ir t. t. Todėl visur ir visuomet turit būti drausmingi ir pačią drausmę gerai suprasti <...>“¹⁶⁴ Dažniausiai KPM kariai ėjo sargybą prie strateginių Kauno miesto objektų. Prie Kauno karo komendantūros rūmų kiekvieną dieną sargybų paskirstymą tvirtindavo karo komendantas, Kauno įguloje – jos viršininkas. Mokyklos įkūrimo pradžioje, t. y. dar 1920 m., KMM kariams priklausė trys sargybos postai prie Kauno karo komendantūros rūmų, du – prie Armijos teismo ir vienas – prie viešbučio „Metropolis“¹⁶⁵. Tų pačių metų balandžio mėn. mokyklos karių sargybos postai buvo panaikinti¹⁶⁶. 1921 m. birželio mėn. Kauno įgulos viršininkas KMM kariams gražino sargybos tarnybas – buvo skirti keturi sargybos postai prie Užsienio reikalų ministerijos. Tačiau jau tų pačių metų liepos mėn. KMM kariams buvo nurodyta ne tik eiti naktinę sargybą šiuose postuose, bet ir skirta aštuonių karių sargyba prie Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo. Rugsėjo mėn. sargybos tarnybų padaugėjo – skirta dar vienuolika sargybos postų (trims valandoms per parą) prie Valstybės archyvo, kuris buvo įsikūręs Kauno tvirtovės 7-ajame forte¹⁶⁷.

¹⁶⁴ Op. cit., Kazlauskas, Kauno karo sritis, *Karys*, 1926, Nr. 40, p. 334.

¹⁶⁵ 1920 m. sausio 3 d. Kauno karo komendanto įsakymas Nr. 1/1 komendantūrai, *LCVA*, f. 1126, ap. 4, b. 219, l. 1.

¹⁶⁶ 1920 m. balandžio 20 d. Kauno karo komendanto įsakymas Nr. 33/1 komendantūrai, *ten pat*, l. 33; 1920 m. gegužės 23 d. Kauno karo komendanto įsakymas Nr. 61/1 komendantūrai, *ten pat*, l. 61; 1920 m. lapkričio 6 d. Kauno karo komendanto įsakymas Nr. 312/1 komendantūrai, *ten pat*, b. 25, l. 15.

¹⁶⁷ 1921 m. birželio 11 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 27/3 Kauno įgulai, *ten pat*, ap. 2, b. 2, l. 23; 1921 m. liepos 27 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 40/1 Kauno įgulai, *ten pat*, l. 28; 1921 m. rugsėjo 13 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 46/1 Kauno įgulai, *ten pat*, l. 38ap.

Nuo 1922 m. Kauno karo komendantūrai priklausė keturi sargybos postai: prie Krašto apsaugos ministerijos ir Prezidentūros rūmų, Kariuomenės štabo ir Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo, į kuriuos buvo skiriami ir KPM kariai¹⁶⁸. 1930 m. mokyklos kariams teko mažiau sargybos postų: sargybos postai liko prie Prezidentūros ir Komendantūros rūmų¹⁶⁹. Vėliau buvo atnaujinta sargyba prie Kariuomenės štabo. 1935 m. pabaigoje KPM viršininkas paprašė Kauno miesto ir apskrities komendanto atleisti mokyklos karius nuo sargybos tarnybos prie šio štabo, motyvuodamas tuo, kad kariai nespėja įsisavinti mokomosios programos¹⁷⁰, tačiau prašymas nebuvo patenkintas. 1938 m. Kauno įgulos viršininko įsakymu KPM kariams papildomai buvo skirti sargybos postai prie artilerijos sandėlių Kauno tvirtovės 6-ojoje baterijoje¹⁷¹. Iš pateiktų duomenų matyti, kad Karo policijos mokyklos kariai sargybos tarnybą ėjo prie kelių strateginių objektų. Sargyba prie Kauno komendantūros rūmų, Kariuomenės štabo, Prezidentūros rūmų, Užsienio reikalų ministerijos buvo nuolatinė, o prie Armijos teismo, viešbučio „Metropolis“, Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo, Valstybės archyvo ir artilerijos sandėlių – laikina, nes buvo einama tik vienus dvejus metus ar keletą mėnesių.

Kita svarbi tarnyba buvo budėjimas kovinės parengties (nenumatytų įvykių atveju), siejama su greitu reagavimu. Parengties daliai budėti buvo skirtas vienas mokomosios kuopos būrys, prižiūrimas karininko. Nuo 1920 m. balandžio šis budėjimas trukdavo tris paras, po to tarnybą perimdavo Kauno karo komendantūros mokomoji komanda¹⁷². 1921 m. rugsėjo mėn. budėjimas buvo sutrumpintas iki dviejų parų, vieną parą iš

¹⁶⁸ 1922 m. gruodžio 7 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 27/1 Kauno įgulai, *ten pat*, ap. 2, b. 2, l. 86ap; 1923 m. kovo 9 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 3/1 Kauno įgulai, *ten pat*, l. 90ap–91.

¹⁶⁹ 1930 m. gegužės 12 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 132/1 komendantūrai, *ten pat*, ap. 4, b. 37, l. 76ap.

¹⁷⁰ 1935 m. gruodžio 28 d. Karo policijos mokyklos viršininko raportas Kauno miesto ir apskrities komendantui dėl sargybos postų panaikinimo, *ten pat*, f. 1471, ap. 1, b. 23, l. 389.

¹⁷¹ 1938 m. lapkričio 21 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 3/6 Kauno įgulai, *ten pat*, f. 1126, ap. 1, b. 91, l. 4ap.

¹⁷² 1920 m. balandžio 20 d. Kauno karo komendanto įsakymas Nr. 33/1 komendantūrai, *ten pat*, ap. 4, b. 219, l. 33.

jų vykdomas kartu su Kauno karo komendantūros kuopa¹⁷³. Nuo 1930 m. parengties dalies budėjimo tarnyba buvo sudaroma tik iš KPM karių¹⁷⁴. Galima teigti, kad šios tarnybos priskyrimas KPM rodė siekį turėti sutelktą kovinį būrį, kuris bet kokiomis aplinkybėmis galėtų labai greitai reaguoti.

KPM kariai patruleiodavo ne tik Kauno mieste ir 10 km spinduliu aplink miestą, bet ir Gaižiūnų poligone. XX a. 3-iajame dešimtmetyje karo policininkai patruleiodavo ne vieni. Du trys karo policininkai patruleiodavo kartu su Kauno įgulos priežiūros karininku (placadjutantu¹⁷⁵), kuris padėdavo užtikrinti tvarką mieste ir viešose vietose, kur būdavo karių. Pvz., su neblaiviais kariais ar civiliais lydinčiam karininkui kalbėtis nebuvo leidžiama, jis tik galėjo duoti nurodymus KPM kariams. Karo policininkų prerogatyva buvo įgulos sargybų tikrinimas ir karių nusižengimų aiškinimas¹⁷⁶. Nuo 1930 m. karo policininkai pradėjo patruleiuoti savarakiškai. Karinei drausmei ir viešajai tvarkai įguloje palaikyti, be priežiūros karininko, buvo skiriami patruleiuoti du karo policininkai puskarininkiai. Jie turėjo užtikrinti karinę drausmę, stebėti, kaip laikomasi uniformos dėvėjimo taisyklių, atlikti karių asmens dokumentų patikras. Karius, pažeidusius viešąją tvarką (nepadoriai besielgiančius, neblaivius, neturinčius leidimo išeiti iš kareivinių ir kitaip nusižengusius karo policininkai sulaikydavo ir pristatydavo į Kauno įgulą budėtojui arba į sulaikytojo karinį dalinį¹⁷⁷. 1936 m. buvo išplėstos Karo policijos mokyklos patruleių teisės ir pareigos. Visos ankstesnės karo policijos patruleių pareigos ir teisės liko, tačiau atsirado papildomų pareigų: stebėti civilius, kurie stengiasi užmegzti pažintis su kariais, taip pat įtartinus asmenis, kurių dokumentai gali būti patikrinti, o jie patys sulaikyti, užtikrinti, kad prie kareivinių nesirinktų pašaliniai. Tačiau KPM patruleiai neturėjo teisės spręsti karių

¹⁷³ 1921 m. rugsėjo 1 d. Kauno karo komendanto įsakymas Nr. 245/1 komendantūrai, *ten pat*, b. 28, l. 1.

¹⁷⁴ 1930 m. gegužės 12 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 132/1 komendantūrai, *ten pat*, b. 37, l. 76ap.

¹⁷⁵ Placadjutantas – karininkas prie Kauno įgulos viršininko, prižiūrėjęs karinę tvarką Kauno mieste ir apylinkėse.

¹⁷⁶ 1922 m. instrukcijos Kauno įgulos placadjutantui, *ten pat*, ap. 2, b. 222, l. 8–9.

¹⁷⁷ 1934 m. balandžio 17 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 7/3 Kauno įgulai, *ten pat*, f. 1471, ap. 1, b. 12, l. 7–7ap.

ir civilių konfliktų – privalėjo kviesti viešąją policiją. Civilių konfliktų ar riausių atveju galėjo tik padėti viešajai policijai, jeigu to buvo prašomi¹⁷⁸.

Tais pačiais metais įgulos viršininkas papildomai skyrė patrulius tvarkai mieste palaikyti jau nustatęs jų patruliavimo ribas: KPM ir 1-ojo husarų Lietuvos didžiojo etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos pulko patruliams priklausė Žaliakalnio mikrorajonas – čia patruliuoti buvo paskirti keturi mokyklos kariai (vienas puskarininkis ir trys eiliniai), aprūpinti transporto priemone – sunkvežimiu¹⁷⁹. Pažymėtina, kad 1931 m., įkūrus Gaižiūnų poligoną, į pastarąjį karo policijos patruliai buvo komandiruojami. Čia KPM kariai prižiūrėjo turtą, šulinius, maudyklas, kelius, tiltus, telefono linijas, šaudymo zonas, kontroliuodavo, kad į jas nepatektų civilių ar karių, raportuodavo poligono komendantui apie atvykstančius į poligoną žmones. Poligone atliekantys tarnybą karo policininkai buvo pavaldūs poligono komendantui (jam pranešdavo apie visus įvykius), o grįžę į mokyklos teritoriją – KPM viršininkui¹⁸⁰. Tenka konstatuoti, kad karo policininkų patrulių funkcijos (mieste – karinės drausmės priežiūra ir nusikaltimų prevencija, o poligone – saugumo užtikrinimas ir karinio turto apsauga) buvo pagrįstos teisėtvarkos institucijoms keliamais saugumo ir tvarkos reikalavimais.

Į KPM karių tarnybą įėjo ir ikiteisminio tyrimo veiksmai – kvotos¹⁸¹, kurios buvo atliekamos įtarus bet kokį karių nusikaltimą¹⁸². Karininkai turėjo kvotas atlikti tuomet, kai kariai nusižengdavo karinei drausmei ir kariuomenės įstatymams, kai jie nusižengdavo karinėje teritorijoje ar at-

¹⁷⁸ 1936 m. birželio 16 d. laikinoji Karo policijos mokyklos žandarams instrukcija, *ten pat*, b. 10, l. 26–26ap.

¹⁷⁹ 1936 m. birželio 18 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 12/1 Kauno įgulai, *ten pat*, b. 29, l. 12.

¹⁸⁰ 1936 m. birželio 16 d. laikinoji Karo policijos mokyklos žandarams instrukcija, *ten pat*, b. 10, l. 26ap.

¹⁸¹ Kvota – pirmoji ikiteisminio tyrimo etapo dalis, kurios metu siekiama išsiaiškinti nusikalstamos veikos aplinkybes, nustatyti, ar kaltinamąjį reikia traukti baudžiamojoje atsakomybėn ir perduoti teismo tardytojui. Pareigūnas, atlikęs kvotą, perduoda medžiagą teismui, pats išvadų nedaro (karo policijos kariai – Karo policijos mokyklos viršininkui, kuris turėjo nuspręsti, ar reikia tęsti bylą): P. Ancelis, *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*, Vilnius, 2007, p. 36.

¹⁸² Kas reikia žinoti apie kvotas, *Kardas*, 1929, Nr. 11, p. 171.

likdami tarnybines pareigas, kai tai būdavo civilių padaryti nusižengimai karinėje teritorijoje¹⁸³. Kvotas atlikti skirdavo mokyklos viršininkas. Jis dažniausiai tai padaryti pavesdavo leitenantams. Skiriant kvotėjus turėjo būti atsižvelgta į įstatymų keliamus reikalavimus, t. y. kad jie būtų ne-traukti baudžiamojon atsakomybėn, aukštesnio laipsnio arba eitų aukštesnes pareigas už kvočiamus asmenis ir nešališki¹⁸⁴. Dažniausiai jaunesnieji mokyklos karininkai atlikdavo kvotas dėl karių padarytų nusikaltimų (kai dingdavo pinigai, daiktai ir pan.), drausminių nusižengimų (pasišalinimo iš tarnybos vietos, alkoholinių gėrimų vartojimo tarnybos metu ir pan.)¹⁸⁵. KPM viršininkas ir pats atlikdavo kvotas dėl karių ir civilių nusikaltimų¹⁸⁶. Pažymėtina, kad KPM veikla, atskleidžiant nusikaltimus ir kitus nusižengimus, buvo susijusi su teisėtvarkos įgyvendinimu kariuomenėje.

Apsaugos tarnyba

Nuolatinėms KPM karių tarnyboms buvo skiriama daugiausia laiko. Be jų, mokyklos kariams tekdavo eiti ir kitokio pobūdžio apsaugos pareigas. Pvz., 1920 m. Latvijos ir Lietuvos pasienyje vyko JAV, Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos karinės misijos atstovų ir latvių derybos dėl sienų nustatymo. Taikos misijos atstovai kartu su Kauno karo komendantūros apsauga iš Kauno nuvyko į pasienį prie Mažeikių, kur vyko šios derybos. Misijos apsaugai užtikrinti buvo skirti du KMM kariai. Jie misijos atstovus saugojo visą laiką, t. y. dvi dienas¹⁸⁷. Nuo 1937 m. KPM kariai buvo komandiruojami į Ukmergės rajone esančią Respublikos Prezidento vasaros

¹⁸³ J. D., Policija ir karių nusikaltimai, *Policija*, 1924, Nr. 4, p. 7–8.

¹⁸⁴ A. Zarinas, Kvota karo baudžiamajame procese, *Mūsų žinynas*, 1927, Nr. 36, p. 294.

¹⁸⁵ 1939 m. rugpjūčio 1 d. Karo policijos mokyklos j. ltn. Jono Remeikio raportas mokyklos viršininkui dėl atliktos kvotos, *LCVA*, f. 1126, ap. 4, b. 329, l. 222; 1940 m. balandžio 6 d. Karo policijos mokyklos viršininko raportas Kauno miesto ir apskrities komendantui apie kvotos atlikimą, *ten pat*, f. 1471, ap. 1, b. 114, l. 139; 1940 m. birželio 11 d. Karo policijos mokyklos j. ltn. J. Samuolio atlikta kvota, *ten pat*, l. 203.

¹⁸⁶ 1938 m. balandžio 15 d. Karo policijos mokyklos viršininko raportas Kauno miesto policijos 6-osios nuovados viršininkui dėl asmenų šaukimo į mokyklą kvotoms, *ten pat*, b. 63, l. 114.

¹⁸⁷ J. Demereckis, *Savanorio ir kontržvalgybininko atsiminimai*, p. 48–49.

rezidenciją apsaugai užtikrinti. Dar 1934 m. valstybės vadovas 60-mečio proga gavo dovanų ūkį savo tėviškėje, Ukmergės rajone, – Užugirio dvarą, jame 1937 m. vasarą atostogavo pirmą kartą¹⁸⁸. Rezidenciją saugojo KPM komanda, sudaryta iš 32 karių, jiems vadovavo j. ltn. Stasys Markauskas. Į šią komandą buvo paskirti ir 2 Ryšių bataliono kareiviai. Iš viso apsaugos komandoje buvo 4 puskarininkiai, 17 grandinių, 11 KPM eilinių, 1 Ryšių bataliono grandinis ir 1 eilinis¹⁸⁹. Šios komandos komandiruotė truko apie mėnesį – tiek, kiek atostogavo Respublikos Prezidentas. Apie 30 karo policininkų buvo skiriami atostogaujančio Palangoje Prezidento apsaugai¹⁹⁰.

Be reikšmingų asmenų apsaugos, Karo policijos mokyklos kariai vykdė ir priešgaisrinės apsaugos tarnybos funkcijas. Kaip minėta, 1931 m. mokykloje buvo įsteigta neetatinių ugniagesių komanda. Be įprastinės tarnybos, ji dalyvaudavo ne tik priešgaisrinės apsaugos mokymuose, bet ir mokomosiose priešgaisrinės apsaugos pratybose – paskelbus bandomąjį gaisro aliarmą ir praktiškai gesindama gaisrus¹⁹¹. Kauno įgulos kariuomenės dalių ir įstaigų ugniagesių komandos buvo suskirstytos pagal penkis veikimo rajonus: 1-ajam rajonui priklausė 2-ojo pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo ir 3-iojo artilerijos pulkų, Ryšių ir Pionierių batalionų, Autorinktinės ugniagesių komandos, 2-ajam – 5-ojo pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio pulko ir Atskirosios artilerijos grupės, 3-iajam – Aviacijos ir Šarvuočių rinktinės, 4-ajam – Karo policijos mokyklos ir 1-ojo husarų Lietuvos didžiojo etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos pulko komandos, 5-ajam – Karo muziejaus ir Karo kalėjimo drausmės dalių ugniagesių komandos¹⁹². Nuo 1931 m. birželio 15 d. iki 1935 m. birželio 14 d. Karo policijos mokyklos ugniagesiai gesinti gaisrų buvo iškviesti 25 kartus. Iškvietimų skaičius nedidelis, atsižvelgiant į tai, kad minėtu laikotarpiu Kauno įgulos kariuomenės dalių ugniagesiai gavo

¹⁸⁸ V. Šliogeris, *Antanas Smetona. Žmogus ir valstybininkas*, Klivlendas, 1966, p. 94, 96.

¹⁸⁹ 1937 m. liepos 4 d. Kauno miesto ir apskrities komendantų įsakymas Nr. 185/3 komendantūrai, LCVA, f. 1471, ap. 1, b. 42, l. 189.

¹⁹⁰ J. Girenis, Karių gyvenimas Palangoje, *Karys*, 1934, Nr. 34, p. 690; V. Statkus, *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940*, p. 424.

¹⁹¹ Įsakymas kariuomenei Nr. 49/1–14, 1928 m. birželio 15 d.; *ten pat*, Nr. 84/1–13, 1933 m. lapkričio 15 d.

¹⁹² 1933 m. lapkričio 10 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 26/1 Kauno įgulai, LCVA, f. 1126, ap. 2, b. 33, l. 66.

344 iškvietimus dėl gaisro¹⁹³. KPM ugniagesių komanda pirmiausiai buvo kviečiama gaisrų gesinti priskirtame rajone, o į kitas miesto dalis – kilus didesnių gaisrų. Iš didesnių gaisrų, kuriuos padėjo gesinti mokyklos ugniagesiai, galima paminėti 1932 m. birželio 15 d. Vidūno alėjoje Kaune kilusį gaisrą. Jį gesinant buvo sužeisti ir du KPM ugniagesiai¹⁹⁴. 1935 m. liepos 2 d. buvo kilęs didelis gaisras lentpjūvėje Kęstučio gatvėje, jį gesinant dalyvavo 185 kariuomenės ugniagesiai, tarp jų ir 26 KPM kariai¹⁹⁵.

1937 m. spalio 9 d. mokyklos ugniagesiams kartu su 1-ojo husarų Lietuvos didžiojo etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos pulko ir miesto ugniagesių komandomis teko gesinti gaisrą, kilusį gyvenamųjų namų kvartale Moniuškos gatvėje¹⁹⁶. 1938 m. gegužės 14 d. buvo kilęs ypač didelis gaisras Kleboniščio miške, už Kauno įgulos Eigulių šaudyklos. Jį pastebėjo tuo metu šaudykloje pratimus darę karo policininkai, jie pirmieji ir ėmėsi gesinimo veiksmų. Nepavykus užgesinti ugnies, buvo atsiųstos KPM, 1-ojo husarų Lietuvos didžiojo etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos pulko, Inžinerijos bataliono, Kauno miesto savivaldybės, Raitojo policijos rezervo ir savanorių ugniagesių komandos¹⁹⁷. 1939 m. liepos 4 d. KPM kariams teko gesinti panašaus dydžio gaisrą, kilusį Prienų urėdijos miške. Šį gaisrą gesinant dalyvavo ne tik KPM ugniagesiai, bet ir kariai, kurie tik kasė griovius, kad atskirtų degantį plotą, taip pat Prienų įgulos ugniagesiai¹⁹⁸. Iš pateiktų duomenų matyti, kad tokiais atvejais dalyvaudavo ne tik specialiai to mokyti Karo policijos mokyklos ugniagesiai, bet ir kiti jos kariai.

Kalbant apie priešgaisrinės apsaugą pažymėtina, kad KPM ugniagesiai ją užtikrino ne tik mokyklos teritorijoje, bet ir Karo muziejuje. Jie čia buvo skiriami budėti tris paras per mėnesį¹⁹⁹. Tam tikrais atvejais KPM ugniagesių komandai tekdavo sustiprinti priešgaisrinę apsaugą.

¹⁹³ V. Baltrimas, Ugniagesyba ir kariuomenė, *Ugniagesys*, 1936, Nr. 9, p. 31.

¹⁹⁴ Kariuomenės ugniagesiai, *Lietuvos gaisrininkas*, 1932, Nr. 8, p. 14.

¹⁹⁵ 1935 m. liepos 2 d. pranešimas apie gaisrą lentpjūvėje, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 24, l. 12.

¹⁹⁶ Kariuomenės ugniagesiai, *Karys*, 1937, Nr. 42, p. 1202.

¹⁹⁷ Kariuomenės ugniagesiai, *ten pat*, 1938, Nr. 20, p. 594.

¹⁹⁸ Gaisrų fronte, *ten pat*, 1939, Nr. 30, p. 898.

¹⁹⁹ 1931 m. spalio 2 d. Kauno įgulos viršininko raštas Karo policijos mokyklos viršininkui dėl mokyklos ugniagesių komandos skyrimo į budėjimą Karo muziejuje, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 5, l. 20.

Pvz., 1934 m. birželio 28–liepos 1 d. Kauno mieste vykusio eucharistinio kongreso²⁰⁰ metu buvo sustiprinta beveik visų kariuomenės ir miesto ugniagesių komandų priešgaisrinė apsauga ir parengtis. KPM kareivinėse 200 kongreso dalyvių buvo skirta nakvynė, todėl šios patalpos buvo aprūpintos papildomomis gėsimimo priemonėmis ir numatytas mokyklos ugniagesių budėjimas²⁰¹. Kilus gaisro pavojui, mokyklos teritorijoje ugniagesiai ir kariai privalėjo vadovautis ugniagesių komandos viršininko nustatytais taisyklėmis²⁰². Galima teigti, kad Karo policijos mokykloje priešgaisrinė apsauga buvo vykdoma tinkamai, kadangi dokumentuose neužfiksuota nė vieno gaisro atvejo jos teritorijoje.

Kitos KPM karių apsaugos tarnybos nebuvo itin reikšmingos. Pvz., 1934 m. Parodos aikštėje Kaune vykusioje mokyklų ekskursijų stovyklos apsaugoje buvo ir KPM karių. Jie saugojo dalyvius ir prižiūrėjo tvarką stovykloje, kurioje buvo apsistoję mokiniai²⁰³. KPM teko atlikti ir garbės sargybos funkcijas. 1934 m. gegužės 23 d. KPM karių garbės sargyba prie Prezidentūros rūmų dalyvavo Belgijos karaliaus delegacijos priėmime²⁰⁴ ir 1937 m. birželio 14 d. Japonijos įgaliotojo ministro skiriamųjų raštų Respublikos Prezidentui įteikimo iškilmingoje ceremonijoje. Garbės sargyba buvo sudaryta iš KPM karių – karininko ir 54 kareivių. Mokyklos viršininkas į sargybą skyrė 1-osios kuopos kareivius, o jų viršininku – lttn. Justiną Samuolį. Sargyba stovėjo prie Prezidentūros rūmų²⁰⁵. Pažymėtina,

²⁰⁰ Eucharistinis kongresas – katalikų dvasininkų organizuojamas iškilmės, skirtos tikinčiųjų bendruomenei suartinti. 1934 m. birželio 28–liepos 1 d., kongreso metu, į Kauną atvyko kelios dešimtys tūkstančių dalyvių: 100 000 žmonių suplauks į Kauną eucharistinio kongreso proga, *Diena*, 1934, Nr. 25, p. 1.

²⁰¹ 1934 m. birželio 20 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 2/1–7 Kauno ugniagesių komandoms, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 5, l. 90.

²⁰² 1935 m. liepos 9 d. Karo policijos mokyklos instrukcija gaisrui gesinti, *ten pat*, b. 6, l. 4ap–5.

²⁰³ 1934 m. gegužės 2 d. Vyriausiojo štabo Spaudos ir švietimo skyriaus viršininko raportas Kauno miesto ir apskrities komendantui dėl karo policininko paskyrimo tvarkos palaikymui, *ten pat*, b. 14, l. 111.

²⁰⁴ 1934 m. gegužės 22 d. Generalinio štabo valdybos skyriaus viršininko telefonograma Kauno miesto ir apskrities komendantui dėl užsienio delegacijos atvykimo iškilmių, *ten pat*, l. 130.

²⁰⁵ 1937 m. birželio 3 d. Kariuomenės štabo viršininko raštas Kauno miesto ir apskrities komendantui dėl garbės sargybos sudėties, *ten pat*, b. 47, l. 119.

kad KPM karių apsaugos tarnybos pareigos buvo reikšmingiausios tada, kai buvo saugomi svarbūs asmenys, ypač Prezidentas, taip pat užtikrinama karinio turto priešgaisrinė sauga.

Specialiosios užduotys

KPM kariams teko atlikti specialiąsias užduotis 1920 m. vasario 21–23 d. Kauno įgulos kareivių, 1923 m. sausio 10–15 d. Klaipėdos sukilimų ir 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo metu.

Pirmiausia reikėtų aptarti Kauno įvykius, kai kariai, išprovokuoti į kariuomenės dalinius įsiskverbusių bolševikų, lenkų ir vokiečių agitatorių, buvo sukilę prieš valdžią, aštriai kėlė maisto davinio pagerinimo ir kitus klausimus²⁰⁶. Prie sukilimo buvo prisidėję beveik visi Kauno įgulos daliniai, išskyrus Karo ir Karo milicijos mokyklas. Sukilimo metu KMM kariams buvo pavesta saugoti bankus, tiltus (Aleksoto), atstovybes, dieną ir naktį patruliuoti mieste. Kadangi naktį buvo draudžiama vaikščioti be leidimų, patruliai turėjo tikrinti visų sutiktųjų asmens dokumentus. Jau pirmąją sukilimo naktį du mokyklos kareiviai sulaikė iš Artilerijos pulko, dislokuoto Panemunėje, kareivinių pabėgusių kareivį. Jis buvo pristatytas į Kauno karo komendantūrą. Jis karininkams suteikė žinių apie savo dalinio padėtį ir taip padėjo pasirengti malšinti sukilimą. Antrosios sukilimo dienos rytą, gavus žinių, kad 1-ajame raitelių pulke nevyksta užsiėmimai, KMM kareiviui Jonui Demereckiui buvo įsakyta minėtame pulke atlikti žvalgybą ir ištirti tenykštę padėtį. Pastarajai užduočiai atlikti buvo duoti specialūs nurodymai: kareivis turėjo neišsiduoti ir prisistatyti esantis iš dalinio, dislokuoto Šančiuose, paskleisti dezinformaciją, kad Šančių daliniuose sukilimas jau baigėsi. Ši avantiūra pavyko. Pasipriešinimas 1-ajame raitelių pulke buvo užgniaužtas, nes tą pačią dieną, dar prieš pietus, buvo pranešta Kauno karo komendantūrai, kad pulko kariai nutraukė sukilimą ir išėjo į užsiėmimus²⁰⁷.

²⁰⁶ J. Jurginis, *Kauno įgulos kareivių sukilimas 1920 metais*, Vilnius, 1955, p. 1–3; Bandyamas sukilti Kauno įguloj, *Kariškių žodis*, 1920, Nr. 9, p. 65–66; Dar šis tas apie riaušes, *ten pat*, 1920, Nr. 10, p. 74.

²⁰⁷ J. Demereckis, *Savanorio ir kontržvalgybininko atsiminimai*, p. 36–40.

KMM kariai suvaidino reikšmingą vaidmenį ir likviduojant sukilimo židinį aviacijos daliniuose, kadangi šios dalies kariai ant Aleksoto tilto buvo pastatyti kaip sargybiniai. Jie neleido pereiti į Aleksoto pusę. KMM kariams buvo įsakyta atlikti aviacijos dalinių apsupimo operaciją. Kariai buvo išrikiuoti dviejų būrių eile nuo Kanto g. iki Neries upės. Perėję Nemuną ledu, būriai apsupo sukilėlius ir šie po nedidelio susirėmimo pasidavė²⁰⁸. Pažymėtina, kad KMM pademonstravo gerą karinį pasirėngimą, nors karių mokymai buvo prasidėję tik prieš du mėnesius.

Karo milicijos mokyklos kariais pasiremta ir 1923 m. Klaipėdos krašto sukilimo metu. Dar 1922 m. gruodžio mėn. buvo parengtas išsamus sukilimo planas, kviečiami savanoriai iš Klaipėdos krašto, ir jų susirinko apie 300. Toks nedidelis savanorių skaičius kėlė nerimą karinei vadovybei, todėl ji nusprendė į pagalbą pasitelkti reguliariosios kariuomenės dalinius ir šaulius. Šie daliniai buvo išsiųsti slapta, perrenkti civiliniais drabužiais slepiant, kad sukilime dalyvauja kariuomenė²⁰⁹. Iš reguliariosios kariuomenės buvo atsiųsta apie 600 karių: 5-ojo pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio, 8-ojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto, 1-ojo husarų pulkų, Karo ir Karo milicijos mokyklų kariai. 1923 m. sausio pradžioje buvo sudarytas kovinis dalinys – Ypatingosios paskirties rinktinė²¹⁰. Į ją buvo paskirti KMM 5 karininkai ir 130 karių. Rinktinė buvo padalyta į tris grupes: Klaipėdos, Pagėgių ir Šilutės. Karo milicijos mokyklos kariai priklausė Klaipėdos grupės 3-iajai kuopai²¹¹. Kovos dėl Klaipėdos prasidėjo 1923 m. sausio 10 d. Per kelias sukilimo dienas Klaipėdos kraštas buvo užimtas sukilėlių. Kovose žuvo 12 lietuvių karių, tarp jų ir Karo milicijos mokyklos 2-osios kuopos grand. Juozas Vilkas (sausio 13 d.)²¹².

²⁰⁸ *Ten pat*, p. 40–41.

²⁰⁹ P. Žostautaitė, *Klaipėdos kraštas 1923–1939*, p. 25–27.

²¹⁰ V. Vareikis, *Klaipėda XX amžiuje*, p. 25–26.

²¹¹ 1923 m. sausio 8 d. rinktinės vado J. Budrio (J. Polovinsko) ir štabo viršininko Okso (J. Tomkaus) įsakymas Nr. 1 Ypatingo paskyrimo rinktinėi; Z. Genienė, J. Žukas, *Kova dėl Klaipėdos. 1923-ieji*, Klaipėda, 2003, p. 87–90.

²¹² P. Žostautaitė pateikia informaciją, kad vienas iš žuvusiųjų Klaipėdos sukilime (Vincas Vilkas) buvo Milicijos mokyklos kursantas. Palyginus informaciją ir archyvinį dokumentą (1939 m. kovo 9 d. Karo policijos mokyklos viršininko raportą Kauno miesto ir apskrities komendantui dėl žuvusių karių pagerbimo, LCVA, f. 1471, ap. 1, b. 93, l. 103), nustatyta, kad tai buvo Karo milicijos mokyklos 2-osios kuopos grand. Juozas Vilkas.

Žuvusiojo atminimas vėliau buvo pagerbtas mokyklos karių²¹³.

Kitas svarbus istorinis įvykis, kurio kontekste reikėtų paminėti KPM karius, buvo 1926 m. gruodžio 17 d. perversmas. Prie rengiamo perversmo neprisidėjo KPM kariai, kuriais bandė remtis Vyriausiojo kariuomenės štabo viršininkas plk. lt. Kazys Škirpa ir taip pasipriešinti perversmininkams. Prasidėjus perversmui, pas plk. lt. K. Škirpą atėjo karininkai, norintys jį sulaikyti, bet šiam pavyko pabėgti²¹⁴ ir pasiekti KPM. Ten buvo duotas įsakymas dviem kareiviams nuvykti į 1-ąjį husarų pulką ir pranešti, kad pulko patruliai prie Įgulos bažnyčios atvyktų pas plk. lt. K. Škirpą. Tačiau duodamas šį įsakymą karininkas nežinojo, kad pulkas yra perversmininkų pusėje. Kitiems dviem mokyklos kareiviams buvo įsakyta vykti į Šarvuočių rinktinę, kur taip pat nežinota, kad dalinys užimtas perversmininkų.

Pats Vyriausiojo kariuomenės štabo viršininkas su Karo policijos mokyklos kuopa nuvyko į Laisvės alėją. Leisdamiesi nuo Vytauto kalno, jie sutiko du karininkus, kurie vedė suimtą KPM kuopos vadą kpt. K. Rudaitį-Rudavičių. Plk. lt. K. Škirpos iniciatyva karininkas buvo išlaisvintas, o konvojavę jį karininkai – nuginkluoti, suimti ir nugabenti į KPM kareivines. Po to toliau buvo įgyvendinamas strateginių kariuomenės pastatų užėmimo planas: kpt. K. Rudaitis-Rudavičius su būriu karių išvyko užimti Kauno karo srities rūmų, plk. lt. K. Škirpa su dviem būriais (apie 80 karių) – Krašto apsaugos ministerijos rūmų. Šiems būriams išvykus į paskirties vietas, dar vienas karys, stovėjęs prie plk. lt. K. Škirpos namų, buvo suimtas ir nuvestas į KPM kareivines. Tik KPM būriams atvykus prie KAM paaiškėjo, kad rūmai jau užimti ir saugomi 2-ojo pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pulko vieno iš batalionų karių²¹⁵.

²¹³ 1938 m. lapkričio 23 d. kariuomenės vadas Nepriklausomybės 20-mečio ir kariuomenės jubiliejaus proga įsakė visiems kariuomenės daliniams išsiaiškinti garbingai žuvusius dalinių karius ir pagerbti jų atminimą. Karo policijos mokyklos kareivinėse buvo pakabinta paminklinė balto marmuro lenta su grand. J. Vilko portretu ir užrašu. Kareivis buvo įtrauktas į mokyklos 2-osios kuopos sąrašus ir per vakarinius patikrinimus šaukiamas bendrąja tvarka – pirmasis kareivis atsiliepdavo: „*Garbingai žuvo dėl Tėvynės laisvės 1923 m. sausio 13 d.*“: Įsakymas kariuomenei Nr. 81/1, 1938 m. lapkričio 23 d.; 1939 m. kovo 9 d. Karo policijos mokyklos viršininko raportas Kauno miesto ir apskrities komendantui dėl žuvusių karių pagerbimo, LCVA, f. 1471, ap. 1, b. 93, l. 103.

²¹⁴ Švoba, *Seiminė ir prezidentinė Lietuva*, p. 159–160.

²¹⁵ K. Škirpa, Pakeliui su Mykolu Sleževičiumi, *Mykolas Sleževičius*, p. 260–261.

KPM karių pajėgos nesugebėjo pasipriešinti, nes visi strateginiai taškai jau buvo užimti, visur stovėjo sargybos, mieste patruliavo kariai, o anksčiau vyriausybei ištikimi karininkai buvo suimti²¹⁶. KPM kariai buvo priversti atsitraukti ir grįžti į kareivines, tačiau sužinota, kad kareivinės užimtose 1-ojo husarų pulko, o mokyklos kariai nuginkluoti, suimtieji išlaisvinti²¹⁷. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad Karo policijos kariams tekdavo atlikti specialiąsias tarnybines užduotis. Karių indėlis minėtų įvykių metu buvo skirtingas, kaip ir patys įvykiai. Mokyklos kariai pateisino su karo policijos tarnyba susijusius lūkesčius, atliko savo užduotis 1920 m. Kauno įgulos kareivių sukilimo metu.

Tarnybiniai pavedimai ir konvojavimas

KPM kariai atlikdavo ir kitus tarnybinius pavedimus. Pirmiausia mokyklos kariai buvo komandiruojami į įvairias Lietuvos vietas vykdyti skirtų užduočių. Jau pirmaisiais KMM gyvavimo mėnesiais kariams teko vykdyti tarnybines užduotis už Kauno apskrities ribų. Pvz., 1920 m. sausio mėn. jiems buvo skirta inkasavimo užduotis – parvežti į Kauną 10 dėžių su valstybine valiuta iš Kretingos banko. Užduočiai atlikti buvo skirta 12 mokyklos karių ir Kauno karo komendantūros karininkas. Tačiau nepasirūpinta transportu, todėl kariai vyko visuomeniniu transportu – traukiniu²¹⁸.

KPM kariai vykdė ir 2-osios pėstininkų divizijos štabo viršininko pavestas užduotis. Pvz., gabeno įslaptintus dokumentus į kitų divizijos štabų būstines (1-osios Panevėžyje ir 3-iosios Šiauliuose)²¹⁹, vykdė Kauno karo komendanto užduotis – lydėjo naujokus į paskirties dalinius²²⁰.

Viena iš KPM karių tarnybų buvo konvojavimas, t. y. jie buvo skiriami lydėti suimtų, paprastai pavienių, karių. Tokią palydą sudarė vienas arba

²¹⁶ R. Čepas, *Plečkaitininkai*, p. 19.

²¹⁷ K. Škirpa, Pakeliui su Mykolu Šleževičiumi, *Mykolas Šleževičius*, p. 261–263.

²¹⁸ J. Demereckis, *Savanorio ir kontržvalgybininko atsiminimai*, p. 41–43.

²¹⁹ 1935 m. spalio 31 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 307/2 komendantūrai, LCVA, f. 1471, ap. 1, b. 26, l. 314.

²²⁰ 1920 m. vasario 4 d. Kauno karo komendanto įsakymas Nr. 35/2 komendantūrai, *ten pat*, b. 219, l. 87.

du KPM kariai, dažniausiai grandiniai arba puskarininkiai²²¹. Konvojuodami suimtuosius, kariai privalėjo vadovautis Vidaus tarnybos statutu²²². Iki Antrojo pasaulinio karo pradžios suimtųjų konvojavimas nebuvo dažna KPM kariams skiriama užduotis, taip, kaip minėta, buvo sudaroma pavienių nusikaltusiųjų palyda. 1939 m. rugsėjo 1 d., Vokietijai užpuolus Lenkiją, Lenkijos ir Lietuvos pasienyje telkėsi lenkų kariai, kurie, gelbėdamiesi nuo persekiojančių vokiečių, rusų karių, Lietuvoje ieškojo prieglobsčio. Pasienyje kariai buvo nuginkluojami ir internuojami, vėliau siunčiami į Birštone, Kulautuvoje, Palangoje, Ukmergėje, Rokiškyje, Alytuje ir kitur jiems įrengtas stovyklas²²³.

Pažymėtina, kad KPM viena iš funkcijų buvo tik karių (ne civilių pabėgėlių) konvojavimas. KPM kariai dažniausiai internuotus lenkus lydėdavo iš Kauno karo ligoninės ar Kauno komendantūros karo kalėjimo į Ukmergės, Rokiškio, Palangos, Kulautuvos, Kalvarijos stovyklas²²⁴, palydovais buvo skiriama po kareivį vienam internuotajam, didesnei grupei (apie 30 internuotųjų) – penki KPM kariai (grandiniai arba puskarininkiai)²²⁵, eiliniams kariams tokios užduotys nebuvo duodamos.

Nuobaudų sistema

KPM karių tarnyba buvo reglamentuota kariuomenės Vidaus tarnybos statuto drausmės taisyklių. Deja, neišvengta jų pažeidimų. Tarnybos metu

²²¹ 1935 m. sausio 20 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 20/2 komendantūrai, *ten pat*, b. 26, l. 20; 1937 m. spalio 7 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 282/4 komendantūrai, *ten pat*, b. 42, l. 285.

²²² Įsakymas kariuomenei Nr. 66/1, 1937 m. lapkričio 19 d.

²²³ S. Raštikis, *Kovose dėl Lietuvos, Kario atsiminimai*, Los Andželas, 1956, t. 1, p. 599, 601–602; Internuota keli tūkstančiai lenkų karių, *Trimitas*, 1939, Nr. 39, p. 945–946.

²²⁴ Kulautuvoje ir Kalvarijoje buvo įrengtos stovyklos tik internuotiems lenkų karininkams: L. Mitkiewicz, *Kauno atsiminimai (1938–1939)*, p. 289.

²²⁵ 1939 m. lapkričio 29 d. Karo policijos mokyklos karių kelionės liudijimai, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 93, l. 452, 455; 1939 m. lapkričio 21 d. II internuotųjų stovyklos komendanto raštas dėl internuoto lenko pristatymo į stovyklą, *ten pat*, l. 491; 1940 m. sausio 25 d. Kauno miesto ir apskrities komendantūros Karo kalėjimo viršininko raportas Kauno miesto ir apskrities komendantui dėl karių paskyrimo internuotųjų lydėjimui, *ten pat*, b. 114, l. 16; 1940 m. sausio–vasario mėnesių Karo policijos mokyklos karių kelionės liudijimai, *ten pat*, l. 2, 10, 22, 62.

padariusiems nusižengimą kariams buvo taikomos drausminės nuobaudos pagal minėto statuto drausmės taisyklių pažeidimo²²⁶ nuostatas. Drausminės nuobaudos galėjo būti taikomos tik už nedidelius nusižengimus tarnybai ar viešajai tvarkai, o už padarytus nusikaltimus kariai buvo traukiami baudžiamojon atsakomybėn. Paprastai kariams (eiliniams, grandiniams, puskarininkiams) buvo taikomos šios drausminės nuobaudos: laipsnio atėmimas (grandiniams ir puskarininkiams), skyrimas į žemesnes pareigas, areštas (paprastas arba sunkusis), papeikimas, neišleidimas atostogų, skyrimas be eilės į tarnybą (tik eiliniams ir grandiniams), draudimas išeiti iš kareivinių, stovėjimas su šautuvu ant peties (tik eiliniams ir grandiniams)²²⁷.

KPM karių drausminius nusižengimus galima apibendrinti panagrinęjus 1934–1936 m. mokyklos drausmės nuobaudų žurnalą²²⁸, kuriame užfiksuoti KPM eilinių ir grandinių nusižengimai ir jiems skirtos nuobaudos. Dažniausiai pasitaikantys karių nusižengimai buvo: neatidumas šaudymo pratybų metu – šaudymas ne į savo taikinius, netikslus taktinių manevrų atlikimas; netikslus komandos vykdymas rikiuotėje – kojos nepakėlimas, neteisingas sukinių atlikimas; netinkama šautuvo priežiūra (neišvalymas); nemokėjimas viršininkui raportuoti; rečiau pasitaikantys nusižengimai – pagarbos neatidavimas vyresniam laipsniui; netinkamas įsakymo vykdymas; vėlavimas į rytinę mankštą arba grįžti iš miesto į kareivines; savavališkas pasišalinimas iš kareivinių; nepranešimas apie gautą nuobaudą; melavimas ir atsikalbinėjimas; neatidumas pamokų metu; vengimas eiti į pamokas; triukšmavimas arba rūkymas kareivinėse; netinkamas uniformos dėvėjimas; batų nevalymas; veido nepriežiūra (barzdos nesukutimas). Už minėtus nusižengimus dažniausiai skiriama nuobauda – vienos ar dviejų valandų stovėjimas su šautuvu (paprastas, rečiau – su visa ekipuote), areštas buvo taikomas už itin retai pasitaikančius nusižengimus: miegojimą sargybos vietoje (paprastasis²²⁹ keturiolikos parų areštas), kario įžeidi-

²²⁶ Vyriausiojo štabo Spaudos ir švietimo skyrius, *Vidaus tarnybos statutas*, Kaunas, 1931, p. 1–28.

²²⁷ *Ten pat*, p. 4–7.

²²⁸ 1934–1936 m. Karo policijos mokyklos drausmės pabaudų žurnalas, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 21, l. 1–199.

²²⁹ Paprastasis areštas – suimtieji laikomi atskirai šviesioje kameroje, kiekvieną dieną jiems duodama šilto maisto, miegama ant grindų, leidžiama turėti milinę, antklodę ir pagalvę, Vyriausiojo štabo Spaudos ir švietimo skyrius, *Vidaus tarnybos statutas*, Kaunas, 1931, p. 20.

nėjimą (penkių parų sunkusis²³⁰ areštas), pakartotinių pasišalinimą iš kareivinių (penkių parų paprastasis areštas), už kelis nusizengimus vienu metu – nedrausmingą elgesį, atsisakymą nurodyti savo tapatybę, netinkamą uniformos dėvėjimą ir nesisveikinimą mieste – buvo skiriamas trijų parų paprastasis areštas²³¹. Pažymėtina, kad dėl daugiau negu trijų pakartotinių nusizengimų, tokių kaip pasišalinimas iš kareivinių, kariai buvo šalinami iš Karo policijos mokyklos kaip „nepataisomi ir demoralizuojantys kitus karinius asmenys“²³². Iš karo policininkų (puskarininkų) padarytų tarnybinių nusizengimų galima paminėti trijų patruliuosusių Gaižiūnų poligone karo policininkų nusizengimą. Vienas karo policininkas leido išvykti kitiems dviem karo policininkams į Kauną, nors neturėjo teisės to daryti. Visi trys kariai buvo nubausti paprastuoju penkių parų areštu²³³. Iš pateiktų duomenų matyti, kad Karo policijos mokyklos karių nusizengimai daugiausia buvo smulkūs ir padaryti dėl nepatyrimo, o ne dėl drausmės stokos, nepažeidžiantys bendrosios mokyklos drausmės. Rimtesnių nusizengimų pasitaikydavo retai, dažniausiai juos padarydavo eiliniai kariai, o nuolatiniai (pakartotiniai) taisyklių pažeidinėjimo atvejai netoleruojami – kariai buvo šalinami iš KPM tarnybos.

Apibendrinant karių tarnybas pažymėtina, kad Karo policijos mokyklos kariai ėjo įvairias tarnybines pareigas. Pirmiausia nuolat saugojo karinius ir strateginius objektus, budėjo kovinės parengties, patruliuojo Kauno mieste ir Gaižiūnų poligone, atlikdavo ikiteisminio tyrimo veiksmus, susijusius su karių tarnybiniais nusizengimais ir nusikaltimais, vykdė

²³⁰ Sunkusis areštas – vykdomas taip pat kaip paprastasis, išskyrus tai, kad suimtieji šilto maisto gauna kas antrą dieną, jiems neleidžiama turėti antklodės ir pagalvės, *ten pat*.

²³¹ 1921 m. rugpjūčio 30 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 52/8 Kauno įgulai, LCVA, f. 1126, ap. 2, b. 2, l. 47; 1934–1936 m. Karo policijos mokyklos drausmės pabaudų žurnalas, *ten pat*, f. 1471, ap. 1, b. 21, l. 53ap; 1937 m. rugsėjo 1 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 246/2 komendantūrai, *ten pat*, b. 42, l. 249; 1935 m. gegužės 18 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 138/2 komendantūrai, *ten pat*, b. 26, l. 138.

²³² 1938 m. balandžio 8 d. Karo policijos mokyklos viršininko raportas bataliono vadui dėl tarpininkavimo traukiant eil. Boleslovą Levinską baudžiamojon atsakomybėn, *ten pat*, b. 63, l. 108.

²³³ 1937 m. spalio 11 d. Gaižiūnų poligono komendanto įsakymas Nr. 284/4 poligono komendantūrai, *ten pat*, l. 446.

apsaugos funkcijas delegacijų vizitų ir renginių metu, saugojo Valstybės Prezidentą, prireikus atlikdavo garbės sargybos vaidmenį, priešgaisrinės apsaugos funkcijas ir gaisrų likvidavimo darbus, kuriuose tekdavo dalyvauti ir kitiems mokyklos kariams. Specialiąsias tarnybines užduotis KPM kariai vykdė per sukilimus ir įrodė karo policijos tarnybos svarbą. Kitos KPM karių pareigos dažniausiai buvo įvairūs tarnybiniai pavedimai ir konvojavimas. Tarnybos metu pasitaikydavo KPM karių tarnybą reglamentuojančių taisyklių pažeidimų, dažniausiai – smulkių. Buvo sudarytos sąlygos tarnybą atlikti tik drausmingiausiems karo policininkams. Pakartotinai nusižengusius karius vadovybė šalino iš mokyklos.

Kitos karių veiklos kryptys (šventės, laisvalaikis)

Įprastinę Karo policijos mokyklos karių tarnybą pajvairindavo dalyvavimas kasmetėse valstybinėse, religinėse ir kitokio pobūdžio šventėse ir minėjimuose, kurių metu buvo rengiami ne tik kariuomenės paradai, pamaldos bažnyčioje, bet ir paskaitos, pasilinksminimai kariams. Kasmet buvo organizuojamos šventės: vasario 16 d. (Lietuvos valstybės atkūrimo diena), Velykų šventė, gegužės trečiasis sekmadienis (Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventė)²³⁴, birželio 13 d. (Respublikos Prezidento Antano Smetonos vardo diena)²³⁵, rugsėjo 8 d. (Tautos šventė)²³⁶, lapkričio 2 d. (Vėlinės), lapkričio 23 d. (Lietuvos kariuomenės šventė), gruodžio 24 d. (šv. Kūčios)²³⁷. Visose minėtose šventėse KPM kariai dalyvaudavo kasmet.

²³⁴ 1935 m. gegužės 26 d. pirmą kartą buvo pradėta švęsti Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventė, siekiant užpildyti spragas, atsiradusias tarp kariuomenės ir visuomenės po 1926 m. gruodžio 17 d. įvykių, padidinti pasitikėjimą kariais. Pagrindiniai šios šventės iniciatoriai ir organizatoriai buvo Vytauto Didžiojo universiteto studentų – atsargos karininkų – korporacijos „Ramovė“ nariai: S. Raštikis, *Kovose dėl Lietuvos, Kario atsiminimai*, p. 380, 383.

²³⁵ 1926 m. gruodžio 19 d. pradėta kasmet minėti A. Smetonai tapus prezidentu.

²³⁶ Nuo 1930 m. rugsėjo 8 d. pradėta švęsti Tautos šventę, siejant ją su 1430 m. Vytauto Didžiojo planuota karūnavimo diena, Respublikos Prezidento kalba, pasakyta rugsėjo 8 d. per kariuomenės parадą, *Karys*, 1930, Nr. 37, p. 727–732.

²³⁷ Įsakymas kariuomenei Nr. 138/1, 1927 m. gruodžio 3 d.; *ten pat*, Nr. 83/1, 1935 m. lapkričio 8 d.

Lietuvos valstybės atkūrimo dieną mokyklos kariai pirmiausia privalėjo dalyvauti Kauno įgulos bažnyčioje (dabar – Kauno Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia) rengiamose pamaldose, po jų – iškilmingame minėjime²³⁸ aikštėje prie Karo muziejaus. Vakare Kauno įgulos karininkų ramovėje karininkams ir jų šeimų nariams buvo rengiamos paskaitos, susijusios su Lietuvos valstybingumo atgavimu, o atskirose kariuomenės dalyse – kareiviams. Pažymėtina, kad KPM kariai tą dieną ne tik dalyvaudavo iškilmėse, bet ir buvo skiriami tvarkai palaikyti Kauno Šv. apaštalo Petro ir Povilo arkikatedroje bazilikoje, Kauno įgulos bažnyčioje ir minėjimo metu²³⁹.

Velykų šventės išvakarėse Kauno įgulos bažnyčioje kariams buvo rengiamos pamaldos, jose dalyvaudavo laisvi nuo tarnybos karininkai, Karo policijos mokyklos, 1-ojo husarų Lietuvos didžiojo etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos, 2-ojo pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pulko, 5-ojo pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio pulkų, aviacijos, karo technikos dalių ir 3-iojo artilerijos pulko kariai. Šių pamaldų metu tvarkai bažnyčioje palaikyti buvo skiriama karo policijos kuopa ir atvykusių dalių kariai²⁴⁰. Būtina paminėti ir tai, kad į didžiąsias Velykų pamaldas buvo kviečiami tik jose norintys dalyvauti Karo policijos mokyklos ir 1-ojo husarų Lietuvos didžiojo etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos pulko kariai, nes tai nebuvo privaloma²⁴¹. Šv. Velykų dienos rytą kariams buvo rengiami tradiciniai velykiniai pusryčiai, dainuojamos karių dainos, juose dalyvaudavo ir Kauno karo komendantas, o vakare vykdavo šokių vakaras²⁴².

²³⁸ Minėjimo metu sveikinimo kalbas sakydavo Vyriausybės nariai, grodavo kariuomenės orkestrai, parodomąją programą atlikdavo garbės sargyba, kuriai 1934 m. vadovavo Karo policijos mokyklos viršininkas kpt. A. Čepauskas. 1934 m. vasario 14 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 3/1 Kauno įgulai, LCVA, f. 1471, ap. 1, b. 12, l. 3.

²³⁹ 1922 m. vasario 15 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 2/1 Kauno įgulai, *ten pat*, f. 1126, ap. 2, b. 2, l. 50ap;

1937 m. vasario 14 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 45/2 komendantūrai, *ten pat*, f. 1471, ap. 1, b. 42, l. 45.

²⁴⁰ 1931 m. balandžio 2 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 11/1–2 Kauno įgulai, *ten pat*, f. 1126, ap. 2, b. 33, l. 6ap.

²⁴¹ 1933 m. balandžio 12 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 4/1–2 Kauno įgulai, *ten pat*, l. 50ap.

²⁴² J. Ardzijauskas, Karo policijos mokykla, *Karys*, 1929, Nr. 15, p. 249–250.

Kariuomenės ir visuomenės suartinimo šventės išvakarėse Karo muziejaus sodelyje buvo organizuojami vakariniai Karo policijos mokyklos ir 1-ojo husarų Lietuvos didžiojo etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos pulko patikrinimai, jų metu buvo pagerbiami žuvę kariai, giedamas Lietuvos himnas, nuleidžiama vėliava. Šis patikrinimas Karo muziejaus sodelyje buvo transliuojamas per radiją. Po patikrinimų kariai su orkestru žygiuodavo į savo dalis, iš lėktuvų buvo mėtomi pranešimai apie šventės programą, mieste kabinami plakatai su kareiviškais šūkiiais. Šventės dieną KPM kareivinėse buvo iškeliamos vėliavos, visose Kauno bažnyčiose rengiamos pamaldos. KPM kariai ir kariuomenės įstaigų karininkai dalyvau-davo Kauno įgulos bažnyčios pamaldose. Po pamaldų aikštėje prie Karo muziejaus buvo organizuojami minėjimai, vykdavo kariuomenės parodomosios programos, tam tikrose kareivinėse – „atvirų durų diena“, nors KPM kareivinėse tokios dienos nebuvo²⁴³. Tą dieną karo policininkai buvo skiriami tvarkai palaikyti ne tik Kauno įgulos (taip pat per minėjimą), bet ir kitose miesto bažnyčiose²⁴⁴. Verta prisiminti pirmąją, 1935 m. gegužės 26 d. vykusią, Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventę, kadangi jos metu KPM kariai atliko parodomąjį būrio puolimą²⁴⁵. Pažymėtina, kad vėlesniais metais rengiamų Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo švenčių metu KPM kariai nebeatlikdavo jokių parodomųjų programų, dalyvaudavo tik pamaldose ir minėjimuose, o karo policininkai – prižiūrėjo tvarką.

Prezidento A. Smetonos vardo diena paminėti Kauno įgulos bažnyčioje rengiamose pamaldose kasmet dalyvaudavo vienas, o nuo 1937 m. – trys KPM būriai. Tą dieną prie mokyklos kareivinių buvo iškabinamos vėliavos, vakare kareiviams skaitomos paskaitos apie Valstybės Prezidentą,

²⁴³ Visuomenei buvo suteikta galimybė iš arti pamatyti karių gyvenimą, atlikti šaudymo pratimus, paragauti kareiviško valgio, kartu su kariais žygiuoti parade. Gegužės 26 dienos šventės programa, *ten pat*, 1935, Nr. 20, p. 456; Didžioji lietuvių šventė, *ten pat*, 1935, Nr. 21, p. 479.

²⁴⁴ 1936 m. gegužės 8 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 6/1 Kauno įgulai, LCVA, f. 1471, ap. 1, b. 29, l. 6–7; 1937 m. gegužės 13 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 8/1 Kauno įgulai, *ten pat*, b. 43, l. 9–10; 1938 m. gegužės 7 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 9/1 Kauno įgulai, *ten pat*, b. 62, l. 10–11.

²⁴⁵ 1935 m. gegužės 23 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 143/2 komendantūrai, *ten pat*, b. 26, l. 143.

jo veiklą ir nuopelnus²⁴⁶. Pamaldų metu tvarkai palaikyti nebuvo skiriama karo policininkų, jie tik jose dalyvaudavo.

Nuo 1934 m. KPM kariai dalyvaudavo Tautos šventės dieną vykstančiose pamaldose ir paraduose, taip pat Respublikos Prezidento A. Smetonos 60-mečio minėjime. Tą dieną mokyklos kariams buvo skaitomos paskaitos apie jo nuopelnus, o vakare vyko pasilinksminimai. 1935 m. tokios šventės metu buvo pradėti skirti karo policininkai tvarkai palaikyti aikštėse prie Karo muziejaus arba Petro Vileišio aikštėje, kur vykdavo kariuomenės parada²⁴⁷.

Vėlinių dieną Karo policijos mokyklos kariai dalyvaudavo žuvusių karių pagerbimo minėjime Kauno katalikų kapinėse kaip tvarkos palaikytojai²⁴⁸, o Kariuomenės dienos proga – pamaldose, bet tvarkos palaikyti jų metu nebuvo skiriami. Karininkai dalyvaudavo minėjimuose²⁴⁹. Kariuomenės dešimties metų sukakties proga KPM kariai buvo atleisti nuo tarnybos. Laisva diena buvo skirta paskaitoms apie Lietuvos kariuomenę, jos kūrimą, Nepriklausomybės kovas, kariuomenės paskirtį ir panašiai, buvo patiekta geresnio maisto, vakare – surengti pasilinksminimai, o pamaldos vyko tik kitą dieną²⁵⁰. Kasmet gruodžio 24 d. KPM kariams buvo rengiama tradicinė šv. Kūčių vakarienė, dalyvaujant Kauno karo komendantui, o 1939 m. joje dalyvavo ir kariuomenės vadas brg. gen. Stasys Raštikis. Po vakarienės kariai dalyvaudavo Bernelių mišiose²⁵¹.

Karo policijos mokyklos kariai kasmet dalyvaudavo Kauno komendantūros metinėse šventėse. Jų metu kariams nebūdavo pamokų, visi

²⁴⁶ 1932 m. birželio 11 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 9/1 Kauno įgulai, *ten pat*, b. 33, l. 32; 1937 m. birželio 9 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 10/1–2 Kauno įgulai, *ten pat*, b. 43, l. 12

²⁴⁷ 1934 m. rugsėjo 3 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 24/1 Kauno įgulai, *ten pat*, b. 12, l. 25–26; 1935 m. rugpjūčio 21 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 36/1 Kauno įgulai, *ten pat*, b. 29, l. 30–30ap.

²⁴⁸ 1928 m. spalio 31 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 25/1 Kauno įgulai, *ten pat*, f. 1126, ap. 2, b. 17, l. 20.

²⁴⁹ 1931 m. lapkričio 20 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 35/1–2 Kauno įgulai, *ten pat*, b. 33, l. 21ap–22.

²⁵⁰ 1928 m. lapkričio 21 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 26/1 Kauno įgulai, *ten pat*, b. 17, l. 22.

²⁵¹ 1931 m. gruodžio 22 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 38/1 Kauno įgulai, *ten pat*, b. 33, l. 24ap; Kariuomenės vadas Karo policijos mokykloje, *Karys*, 1939, Nr. 60, p. 1536.

mokyklos kariai privalėjo dalyvauti pamaldose Kauno įgulos bažnyčioje ir parade, kuriam vadovaudavo Kauno karo komendantas arba KPM viršininkas. Šventė buvo rengiama Nepriklausomybės aikštėje arba prie KPM. Po parado buvo ruošiami pietūs KPM kareivinėse, o vakare – rodomi kino filmai mokyklos kariams²⁵².

Iškilmingi bendri pietūs Karo policijos mokykloje per Kauno komendantūros metinę šventę. 1935 sausio 5 d. (LCVA)

Šioje šventėje dalyvaudavo Kariuomenės štabo, Kauno įgulos, Kauno komendantūros karininkai, Vyriausybės nariai ir KPM kariai. Kovo 15 d. (eil. Prano Eimučio²⁵³ žūties dieną) KPM kariai kasmet tylos minute pagerbdavo žuvusįjį prie viešbučio „Metropolis“, vykdavo į karių kapines prie kario kapo, vakare kariams buvo rengiamos paskaitos apie savanorio žūtį²⁵⁴. 15-ųjų eil. P. Eimučio mirties metinių proga buvo surengtas iškil-

²⁵² 1930 m. sausio 5 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 5/2 komendantūrai, LCVA, f. 1126, ap. 4, b. 37, l. 8ap; 1934 m. sausio 4 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 5/1 komendantūrai, *ten pat*, f. 1471, ap. 1, b. 14, l. 4.

²⁵³ 1919 m. kovo 15 d. į Kauną buvo atvykusi JAV santarvės misija ir apsisotojo viešbutyje „Metropolis“. Prie viešbučio budėjo garbės sargyba, sudaryta iš Kauno komendantūros mokomosios komandos kareivių. Kovo 18 d. vokiečių kariai bandė įsiveržti į viešbutį, jiems kelią pastojo sargybinis eil. Pranas Eimutis. Vokietis karys paleido į sargybinį du šūvius ir jį mirtinai sužeidė. Kovo 21 d. buvo surengtos iškilmingos kareivio P. Eimučio laidotuvės. Vėliau KPM kareivinėse šio kareivio atminimui buvo pakabinta paminklinė lenta, o 1939 m. buvo įtrauktas į mokyklos 1-osios kuopos sąrašus ir šaukiamas per vakarinius patikrinimus. Vyr. ltn. Gužas, Atsiminimai iš Kauno karo komendantūros darbų 1919 m. sausio–kovo mėn., *Karo archyvas*, 1925, t. 1, p. 200–203; 1939 m. kovo 9 d. Karo policijos mokyklos viršininko raportas Kauno miesto ir apskrities komendantui dėl žuvusių karių pagerbimo, LCVA, f. 1471, ap. 1, b. 93, l. 103.

²⁵⁴ 1937 m. kovo 17 d. Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymas Nr. 76/2 komendantūrai, *ten pat*, b. 42, l. 76.

mingas minėjimas ir pamaldos, jose dalyvavo beveik visų Kauno įgulos dalių kariai. KPM kariai kartu su Kauno miesto ir apskrities komendantūros ir 1-ojo husarų Lietuvos didžiojo etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos pulko kariais sudarė garbės sargybos kuopą, po pamaldų kapinėse buvo šventinamas žuvusiojo paminklas, vakare vyko iškilmingas minėjimas ir paminklinės lentos atidengimo prie minėto viešbučio ceremonija²⁵⁵. Pažymėtina, kad šiuose Kauno karo komendanto organizuojamuose minėjimuose karo policininkai nebuvo skiriami tvarkos palaikyti, nes buvo vieni iš pagrindinių dalyvių.

Be minėtų kasmečių švenčių ir minėjimų, KPM kariai dalyvaudavo ir įvairiuose kituose renginiuose. Iš jų galima keletą paminėti. 1921 m. ir 1922 m. gegužės 15 d. Petro Vileišio aikštėje vyko Kauno įgulos dalių paradas Steigiamojo Seimo metinėms paminėti²⁵⁶. 1921 m. spalio 16 d. Karo milicijos mokyklos kariai dalyvavo paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ atidengimo iškilmėse²⁵⁷, 1922 m. rugsėjo 29 d. – prie Karo muziejaus minėjime, skirtame Vilniaus 600 metų jubiliejui²⁵⁸, rugpjūčio 2 d. – Petro Vileišio aikštėje kariuomenės parade Lietuvos Konstitucijos priėmimo dienai paminėti²⁵⁹. 1929 m. gegužės 27 d. vienas KPM būrys dalyvavo Kauno įgulos bažnyčioje gedulingose pamaldose, skirtose žuvusiam kpt. Pranui Gudynui²⁶⁰, o 1932 m. rugsėjo 25 d. – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto 550 metų mirties metinėms

²⁵⁵ 1934 m. kovo 15 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 5/1 Kauno įgulai, *ten pat*, b. 12, l. 5.

²⁵⁶ 1921 m. gegužės 14 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 22/1 Kauno įgulai, *ten pat*, f. 1126, ap. 2, b. 2, l. 18ap; 1922 m. gegužės 13 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 8/1 Kauno įgulai, *ten pat*, l. 63.

²⁵⁷ 1921 m. spalio 14 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 53/1 Kauno įgulai, *ten pat*, l. 48.

²⁵⁸ 1922 m. rugsėjo 29 d. Generalinio kariuomenės štabo viršininko raštas Kauno miesto ir apskrities komendantūrai dėl kariuomenės dalių dalyvavimo minėjime, *ten pat*, b. 222, l. 80.

²⁵⁹ 1922 m. rugpjūčio 1 d. Generalinio kariuomenės štabo viršininko raštas Kauno miesto ir apskrities komendantūrai dėl kariuomenės parado, *ten pat*, l. 92.

²⁶⁰ 1929 m. gegužės 6 d. vyr. ltn. P. Gudynas, ministro pirmininko Augustino Voldemaro adjutantas, užstojo pastarąjį per ginkluotą pasikėsinimą ir buvo mirtinai sužeistas. Po mirties buvo apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordinu, jam buvo suteiktas kapitono laipsnis, 1929 m. gegužės 24 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 288/1 Kauno įgulos dalių vadams, *ten pat*, b. 22, l. 11; Respublikos Prezidento aktai, *Karys*, 1929, Nr. 18, p. 291; Pranas Gudynas – kapitonas, *ten pat*, 1929, Nr. 19–20, p. 343.

paminėti²⁶¹, 1934 m. vasario 11 d. – pamaldose ir karių kapinėse vykusiame minėjime pirmosioms Nepriklausomybės kovų aukoms pagerbti²⁶², rugpjūčio 12 d. – iškilmingose pamaldose Kauno arkikatedroje bazilikoje Jūros dienos proga (taip pat KPM kariams buvo rengiamos paskaitos apie Klaipėdos krašto svarbą Lietuvai)²⁶³, rugpjūčio 26 d. – pamaldose, skirtose 1920 m. Lietuvos kariuomenės įžengimui į Vilnių paminėti, po kurių mokyklos kariams buvo skaitomos paskaitos apie šį įvykį²⁶⁴, 1939 m. vasario 15 d. – gedulingose pamaldose už Popiežių Pijų XI²⁶⁵. Be to, kiekvieną sekmadienį laisvi nuo tarnybos Karo policijos mokyklos kariai privalėjo dalyvauti sekmadieninėse pamaldose Kauno įgulos bažnyčioje²⁶⁶. Iš pateiktos informacijos matyti, kad KPM kariai dalyvaudavo ne tik kasmetėse valstybinėse ir religinėse šventėse, bet ir kitokio pobūdžio renginiuose. Per vienus metus kariams tekdavo dalyvauti mažiausiai dešimtyje įvairių švenčių ir renginių.

Karo policijos mokyklos kariai turėjo teisę į poilsį ir laisvalaikį. Darbo dienomis laisvu laiku jie pirmiausiai ruošdavosi kitos dienos pamokoms, galėjo skaityti įvairias knygas mokykloje įrengtoje skaitykloje, sportuodavo, vakarinių pasivaikščiojimų metu grodavo skudučiais KPM skudučių orkestre. Nežinoma, kokias knygas mokyklos kariai skaitė. Galima tik pasakyti, kad buvo populiarī karinė periodinė spauda, ypač Lietuvos kariuomenės savaitinis laikraštis „Karys“, populiariausias tarp mokyklos liktinių puskarininkių, kurie prenumeruodavo jį kiekvienais metais²⁶⁷.

²⁶¹ 1932 m. rugsėjo 24 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 19/1 Kauno įgulai, LCVA, f. 1126, ap. 2, b. 33, l. 39.

²⁶² 1919 m. vasario 9 d. kovose su bolševikais prie Kėdainių žuvusį kareivį Povilą Lukšį ir vasario 13 d. Alytuje žuvusį 1-ojo pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulko vadą krn. Antaną Juozapavičių, 1934 m. vasario 9 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 2/1 Kauno įgulai, *ten pat*, f. 1471, ap. 1, b. 12, l. 2.

²⁶³ 1934 m. rugpjūčio 7 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 21/1 Kauno įgulai, *ten pat*, l. 20.

²⁶⁴ 1934 m. rugpjūčio 24 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 23/1 Kauno įgulai, *ten pat*, l. 22.

²⁶⁵ 1939 m. vasario 14 d. Kauno įgulos viršininko telefonograma Nr. 33 Karo policijos mokyklos viršininkui dėl gedulingų pamaldų, *ten pat*, b. 93, l. 59.

²⁶⁶ 1921 m. liepos 26 d. Kauno įgulos viršininko įsakymas Nr. 39/3 Kauno įgulai, *ten pat*, f. 1126, ap. 2, b. 2, l. 27.

²⁶⁷ Z. Gerulaitis, Karo policijos mokykla, *Karys*, 1938, Nr. 1, p. 29.

Tarp karių buvo populiarios įvairios sporto rūšys: futbolas, stalo tenisas, šachmatai. KPM kariai dalyvaudavo draugiškose futbolo rungtynėse su kitomis kariuomenės dalinių arba civilių komandomis²⁶⁸. Stalo tenisas buvo pradėtas propaguoti tik 1937 m., kai mokykla įsigijo šio sporto inventoriaus²⁶⁹. Tačiau mokykla stalo tenisininkų komandą suburdavo ne kasmet. Pvz., 1939 m. pabaigoje KPM stalo tenisininkų nebuvo²⁷⁰. Karių šachmatų turnyrai nebuvo rengiami, žaidimas buvo propaguojamas tik tarp mokyklos karių. 1934 m. KPM rajone buvo įrengta čiuožykla, į ją buvo įleidžiami tik mokyklos ir komendantūros kariai, jų šeimų nariai ir draugai²⁷¹.

Daugiau laisvalaikio KPM kariai turėjo savaitgaliais. Tai mokyklos vadovybė stengėsi išnaudoti prasmingai. Kariams buvo rengiamos ekskursijos į įvairias Kauno miesto ir jo apylinkių vietas – Pažaislio vienuolyną, Tado Ivanausko zoologijos muziejų, M. K. Čiurlionio dailės muziejų, Kauno pilį, kitas Kauno įgulos dalis (Šarvuočių rinktinę, Aviacijos dalį), kur jie supažindinami su kitų dalių ginklų rūšimis²⁷², į kino ir dramos teatrus, kur buvo rodomi filmai, spektakliai²⁷³. Neatskirama karių veikla savaitgaliais buvo ir kareivinių tvarkymas, švaros jose palaikymas.

1926 m. Lietuvoje įrengus radijo stotį ir pradėjus transliacijas, kariams buvo organizuojamos radijo laidos, o nuo XX a. 4-ojo dešimtmečio pradžios – reguliariai transliuojami kariuomenės pusvalandžiai²⁷⁴. Šių pusvalandžių metu buvo transliuojami įvairūs karių dialoginiai vaidinimai, muzikos programos, deklamuojami eilėraščiai, literatūriniai pasakojimai,

²⁶⁸ A. Rakauskas, Sporto kronika, *ten pat*, 1929, Nr. 28, p. 477; 1935 m. birželio 15 d. Gaižiūnų poligono komendanto raštas Karo policijos mokyklos viršininkui dėl futbolo rungtynių, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 23, l. 170.

²⁶⁹ Z. Gerulaitis, Karo policijos mokykla, *Karys*, 1938, Nr. 1, p. 29.

²⁷⁰ 1939 m. lapkričio 2 d. Aviacijos puskarininkių ramovės valdybos pirmininko raštas Karo policijos mokyklos sporto vadovui dėl stalo teniso rungtynių, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 93, l. 461.

²⁷¹ Kariai mėgsta mokslą ir pramogas, *Karys*, 1934, Nr. 4, p. 74.

²⁷² Įvairina kareivių gyvenimą, *ten pat*, 1934, Nr. 3, p. 54; Dažnai rengia ekskursijas, *ten pat*, 1934, Nr. 12, p. 235.

²⁷³ Ūkio paskaitos kariams, *ten pat*, 1934, Nr. 9, p. 176; 1936 m. lapkričio 18 d. Kauno įgulos viršininko raštas Karo policijos mokyklos viršininkui dėl kariams rengiamų spektaklių, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 31, l. 315.

²⁷⁴ A. Ažubalis, R. Kazlauskaitė-Markelienė, A. Petrauskaitė, B. Puzinavičius, F. Žigaras, *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940)*, Vilnius, 2007, p. 314, 344.

Karo policijos mokyklos kariai lauke tvarko lovas, čiužinius, patalynę (LCVA)

pranešimai ir pan.²⁷⁵ KPM kariai ne tik klausydavosi šių programų, bet ir patys jose dalyvaudavo, atlikdavo muzikos kūrinius, specialiai parengtus vaidinimus ir pan.²⁷⁶ Mokykloje rengiamų vakarėlių metu jie galėjo pademonstruoti savo kultūrinės saviveiklos rezultatus: KPM mėgėjų artistų būrelis kariams rengdavo parodomuosius vaidinimus, šokdavo baletą, styginių instrumentų orkestras atlikdavo muzikos kūrinius, kareivių choras – kareiviškas dainas, pavieniai kariai deklamuodavo savo kūrybos eiles²⁷⁷. KPM skudučių orkestras kartais pasirodydavo šiuose vakarėliuose, bet dažniausiai grodavo per vakarinius kareivių pasivaikščiojimus²⁷⁸. Kariai saviveiklininkai pasirodymus kartais rengdavo ir Kauno komendantūros metinių švenčių proga, per pietus²⁷⁹.

Karo policijos kariai buvo įsitraukę ir labdaringą veiklą. 1934 m. dalyvavo Žmogaus globos draugijos organizuotoje aukų rinkimo akcijoje, kurios tikslas buvo padėti vargingai gyvenantiems kauniečiams. KPM ir kitų Kauno įgulos dalių (1-ojo husarų Lietuvos didžiojo etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos, 2-ojo pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo, 5-ojo pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio, 3-iojo arti-

²⁷⁵ 1940 m. vasario 3 d. Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus viršininko nurodymai dėl kariuomenės pusvalandžių organizavimo, LCVA, f. 1471, ap. 1, b. 92, l. 29.

²⁷⁶ Z. Gerulaitis, Karo policijos mokykla, *Karys*, 1938, Nr. 1, p. 29; Karo policijos mokykla Valstybės radiofone, *ten pat*, 1939, Nr. 6, p. 193.

²⁷⁷ Laukys, Žaliojo kalno įgula, *ten pat*, 1927, Nr. 44, p. 404; Kariai mėgsta darbą ir pramogas, *ten pat*, 1934, Nr. 7, p. 136.

²⁷⁸ A. St-čius, Susižavi skudučių muzika, *ten pat*, 1934, Nr. 34, p. 690.

²⁷⁹ Z. Gerulaitis, Kauno komendantūros šventė, *ten pat*, 1938, Nr. 2, p. 67; Z. Gerulaitis, Paminėta Kauno komendantūros 20 metų sukaktis, *ten pat*, 1939, Nr. 2, p. 63.

lerijos ir Atskirojo artilerijos pulkų, Aviacijos, Šarvuotųjų rinktinės, Ryšių ir Pionierių batalionų) kariai buvo atleisti nuo tarnybos tris dienas ir per jas rinko aukas²⁸⁰. 1938 m. KPM kariai, išeidami į atsargą, savanoriškai aukojo Ginklų fondui paskutinio mėnesio atlyginimą²⁸¹. Be to, beveik visi KPM liktiniai puskarininkiai buvo Lietuvos aeroklubo ir Draugijos užsienio lietuviams remti nariai rėmėjai²⁸².

Apibendrinant pasakytina, kad dalyvavimas šventėse Karo policijos mokyklos kariams buvo visokeriopai naudingas, kadangi jų metu buvo ugdomi tautiškumo, pilietiškumo, religingumo jausmai, visuomeniškumas. Karių laisvalaikis buvo organizuojamas taip, kad jie galėtų tobulėti ne tik fiziškai, bet ir dvasiškai. Buvo stengiamasi juos visapusiškai ugdyti. Be to, Karo policijos mokyklos kariai buvo skatinami dalyvauti saviveikloje, visuomeninėje veikloje, įtraukiant juos į visuomeninių organizacijų rengiamas akcijas.

KARO POLICIJOS TARNYBOS LIKVIDAVIMAS

1940 m. birželio 15 d., Lietuvos Vyriausybei priėmus Sovietų Sąjungos ultimatumą, baigėsi nepriklausomos Lietuvos Respublikos egzistavimas. Tuo metu valstybės viduje buvo pradėtos reformos, tarp jų – Lietuvos kariuomenės likvidavimas, kurį buvo numatyta vykdyti keliomis pakopomis. Iš pradžių stengtasi neutralizuoti kariuomenę, po to – performuoti į RA 29-ąją šaulių teritorinį korpusą (toliau – ŠTK). Pirmoji kariuomenės neutralizavimo plano dalis buvo susijusi su nepatikimų karininkų išleidimu į atsargą, o likusių tarnyboje – perkėlimu į kitas pareigas, siekiant užkirsti kelią ginkluotam pasipriešinimui. Tokie masiniai karininkų išleidimai į atsargą prasidėjo birželio 25 d.²⁸³ Vienas pirmųjų karininkų, išleistų į atsargą, buvo Karo policijos mokyklos viršininkas mjr. E. Berentas, kuris

²⁸⁰ Nedarbo naštos lengvinimo fronte, *ten pat*, 1934, Nr. 4, p. 75.

²⁸¹ Z. Gerulaitis, Karo policijos mokykla, *ten pat*, 1938, Nr. 17, p. 488.

²⁸² Kariai rūpinasi savo kraštu, *ten pat*, 1934, Nr. 14, p. 276.

²⁸³ S. Knezys, Lietuvos kariuomenės likvidavimas 1940–1941 metais, *Pirmoji sovietinė okupacija. Okupacija ir aneksija. The First Soviet Occupation. Occupation and Annexation*, Vilnius, 2006, t. I, p. 164, 171.

į atsargą buvo išleistas liepos 2 d.²⁸⁴ Pažymėtina, kad ši kariuomenės neutralizavimo plano dalis Karo policijos mokyklos funkcionavimui didelės įtakos neturėjo, kadangi visi likę KPM karininkai buvo palikti eiti pareigų, išskyrus kpt. J. Sabaliauską, kuris rugpjūčio 21 d. buvo perkeltas į Karo ligoninę²⁸⁵. Daug labiau mokyklos veiklą paveikė antroji kariuomenės neutralizavimo plano dalis – daliniuose įvesta politinė kontrolė. Liepos 4 d. kariuomenėje buvo pradėtas formuoti politinių vadovų institutas. Į jį atrinkti puskarininkiai ir eiliniai kareiviai turėjo kontroliuoti vadų veiklą, skleisti komunistines idėjas ir užkirsti kelią bet kokiam ginkluotam pasipriešinimui²⁸⁶. KPM politinius vadovus kiekvienai kuopai skirdavo Kauno karinis viršininkas²⁸⁷. 1940 m. vasarą KPM politinių vadovų pareigas ėjo: 1-osios prieššarvinės kuopos – grand. Antanas Lydeikis, 2-osios – eil. Pranas Janavičius, apsaugos kuopos – eil. Vladas Malkevičius²⁸⁸, vėliau – Povilas Cijūnėlis²⁸⁹. Rugsėjo 25 d. šie politiniai vadovai buvo atleisti iš pareigų kaip nepakankamai politiškai pasirengę. Vienintelis eil. P. Janavičius buvo paliktas eiti politinio vadovo pareigų, jis rugsėjo 28 d. buvo paskirtas viso Apsaugos bataliono politiniu vadovu²⁹⁰. Politiniai vadovai Karo policijos mokykloje turėjo plačius įgaliojimus, jų žinioje buvo visa mokyklos veikla. Be politinių vadovų žinios KPM viršininkas negalėjo duoti nė vieno įsakymo ar raporto, viskas buvo tikrinama. Svarbiausia tai, kad politiniai

²⁸⁴ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2002, t. II, p. 167.

²⁸⁵ *Ten pat*, 2007, t. VII, p. 13.

²⁸⁶ S. Knezys, Lietuvos kariuomenės likvidavimas 1940–1941 metais, *Pirmoji sovietinė okupacija. Okupacija ir aneksija. The First Soviet Occupation. Occupation and Annexation*, p. 165–166.

²⁸⁷ 1940 m. birželio 28 d. buvo pakeistas Kauno miesto ir apskrities komendantūros pavadinimas – ji buvo pavadinta Kauno karine įstaiga, Kauno komendantas – Kauno kariniu viršininku. 1940 m. liepos 5 d. Kauno karinio viršininko įsakymas Nr. 189/2 Kauno karinei įstaigai, LCVA, f. 1126, ap. 4, b. 46, l. 171.

²⁸⁸ 1940 m. liepos 9 d. Karo policijos mokyklos instrukcija ginklų sandėlio sargybiniui, *ten pat*, f. 1471, ap. 1, b. 6, l. 46.

²⁸⁹ Tyrimo autorei P. Cijūnėlio karinis laipsnis nėra žinomas. Tikėtina, kad minėtas politinis vadovas buvo eilinis arba grandinis, nes kiti mokyklos politiniai vadovai turėjo būtent šiuos karinius laipsnius.

²⁹⁰ 1940 m. rugsėjo 25 d. Kauno karinio viršininko įsakymas Nr. 271/3 Kauno karinei įstaigai, LCVA, f. 1126, ap. 4, b. 46, l. 239; 1940 m. rugsėjo 28 d. Kauno karinio viršininko įsakymas Nr. 278/2 Kauno karinei įstaigai, *ten pat*, b. 47, l. 4.

vadovai visiškai kontroliavo ginklų išdavimą. Be jų žinios niekas negalėjo patekti į KPM ginklų sandėlį, jie privalėjo dalyvauti sandėlį atidarant ir uždarant, ginklai galėjo būti išduodami tik su politinių vadovų leidimu²⁹¹. Tokia jų veikla varžė savarankišką KPM darbą.

Rugsėjo 2 d. buvo pradėtas formuoti RA 29-asis ŠTK. Jį sudarė dvi šaulių divizijos (179-oji ir 184-oji)²⁹². Rugsėjo mėn. prasidėjo ir KPM išformavimas. Mokyklai likviduoti per šešias paras buvo skirti 3 sunkvežimiai ir 15 karių. Jos turtas buvo gabenamas į kariuomenės sandėlius ir kitas vietas. Likvidavimas vyko lėčiau, nei numatyta, nes turtui išvežti iš Karo technikos valdybos prašytų transporto priemonių nebuvo gauta taip greitai, kaip tikėtasi²⁹³. Nuo rugsėjo 25 d. pasikeitė KPM tarnybos pobūdis, jai buvo paliktos tik sargybų tarnybos. KPM buvo pervadinta – tapo Apsaugos batalionu, o KPM viršininkas – šio bataliono viršininku. Batalione liko trys kuopos, tačiau kitaip pavadintos: 1-oji prieššarvinė kuopa – 1-ąja kuopa, 2-oji prieššarvinė – 2-ąja kuopa, Apsaugos kuopa – 3-iąja kuopa. Pažymėtina, kad kariams vietoje skirto padidinto maisto davinio buvo paskirtas paprastas maisto daviny²⁹⁴. Pasikeitus Karo policijos mokyklos pobūdžiui, buvo padidintas karių skaičius nuo 196 iki 265²⁹⁵. Nuo spalio 7 d. Apsaugos bataliono kariai buvo perkelti į RA 29-ojo ŠTK dalis: į 184-osios šaulių divizijos lengvosios artilerijos pulką ir divizijos prieštankinį batalioną buvo perkelta po šešis karius, o į divizijos 297-ąją šaulių pulką – 93 kariai²⁹⁶. Spalio 10 d. į šią diviziją buvo perkelti dar 127 kariai (į 297-ąją šaulių

²⁹¹ 1940 m. liepos 19 d. Karo policijos mokyklos instrukcija ginklų sandėlio sargybiniui, *ten pat*, f. 1471, ap. 1, b. 6, l. 46.

²⁹² S. Knezys, Lietuvos kariuomenės likvidavimas 1940–1941 metais, *Pirmoji sovietinė okupacija. Okupacija ir aneksija. The First Soviet Occupation. Occupation and Annexation*, p. 172–173.

²⁹³ 1940 m. rugsėjo 10 d. Karo policijos mokyklos viršininko raportas Kauno kariniam viršininkui dėl mokyklos išformavimo, *LCVA*, f. 1471, ap. 1, b. 114, l. 337; 1940 m. rugsėjo 21 d. Kauno karinio viršininko telefonograma Nr. 273 Karo policijos mokyklos viršininkui dėl transporto priemonių, skirtų mokyklos likvidacijai, *ten pat*, l. 357.

²⁹⁴ 1940 m. rugsėjo 23 d. Kauno karinio viršininko įsakymas Nr. 269/2 Kauno karinei įstaigai, *ten pat*, f. 1126, ap. 4, b. 47, l. 11.

²⁹⁵ 1940 rugsėjo mėn. Karo policijos mokyklos paros sudėties žinios, *ten pat*, ap. 2, b. 290, l. 299, 309, 310.

²⁹⁶ 1940 m. spalio 7 d. Kauno karinio viršininko įsakymas Nr. 280/5 Kauno karinei įstaigai, *ten pat*, ap. 4, b. 46, l. 246–246ap.

pulką – 4, į 294-ąjį – 123)²⁹⁷. Spalio 13 d. batalione buvo likę tik 23 kariai: 5 karininkai, 2 viršilos, 7 puskarininkiai, 2 jaunesnieji puskarininkiai, 2 grandiniai ir 10 eilinių²⁹⁸. Galima sakyti, per mėnesį, t. y. nuo rugsėjo 1 d. iki spalio 10 d., karo policijos karių sumažėjo 174 – nuo 197 iki 23.

Tenka konstatuoti, kad 1940 m. lapkričio 11 d. buvo likviduotas Lietuvos liaudies kariuomenės apsaugos batalionas, bataliono vadas kpt. I. Morkūnas perkeltas į 179-osios šaulių divizijos 234-ąjį šaulių pulką ir paskirtas šaulių kuopos vadu²⁹⁹. Ši likviduota tarnyba buvo atkurta tik po 58 metų – 1998-aisiais³⁰⁰.

Apibendrinant Karo policijos mokyklos likvidavimo eigą galima pasakyti, kad viskas buvo daroma planingai, taikant bendrus Lietuvos kariuomenės likvidavimo kriterijus. Pirmiausia KPM paveikė aukštų karininkų, kurie buvo išleisti į atsargą arba rotuoti, nušalinimas, vėliau – politinių vadovų kontrolės įvedimas. Toliau vyko techniniai likvidavimo darbai: buvo išgabentas turtas, kariai perkelti į 29-ojo ŠTK divizijas.

IŠVADOS

1. 1919 m. kovo 15 d. buvo pradėti pirmieji Lietuvos Respublikos kariuomenės karo policijos organizavimo darbai. Prie Kauno miesto komendantūros buvo pradėta formuoti Karo (lauko) milicijos kuopa, turėjusi būti pagalbine Kauno milicijos jėga. Liepos 18 d. kuopa buvo reorganizuota ir performuota į Apskritis kuopą. Gruodžio 1 d. buvo pradėta kurti Karo (lauko) milicijos komanda. Šios komandos pagrindu 1920 m. sausio 1 d. buvo įsteigta Karo (lauko) milicijos mokykla. Ji pradėjo rengti profesionalius karo policininkus. 1924 m. spalio 1 d. mokykla buvo pervardyta į Karo policijos mokyklą. 1919–1920 m. Karo (lauko) milicijos veikla buvo orientuota į pagalbą viešajai milicijai malšinant ginkluotą pa-

²⁹⁷ 1940 m. spalio 10 d. Kauno karinio viršininko įsakymas Nr. 281/8 Kauno karinei įstaigai, *ten pat*, l. 247.

²⁹⁸ 1940 spalio mėn. Apsaugos bataliono paros sudėties žinios, *ten pat*, ap. 2, b. 290, l. 323.

²⁹⁹ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2005, t. V, p. 278–279.

³⁰⁰ Karo policijos informacija, Lietuvos kariuomenės Karo policija švenčia 90 metų jubiliejų, *Krašto apsauga*, 2009, Nr. 5, p. 10–11.

sipriešinimą, atliekant kratas, areštus, ir į Kauno komendantūros administracinius reikalus, karinių ir strateginių objektų apsaugą.

2. KPM buvo specifinė kariuomenės dalis. Jai buvo suteiktas atskirosios pėstininkų kuopos statusas, o vadovybė užtikrino tinkamą karių mokymų ir tarnybų organizavimą. Vėlesnė mokyklos struktūros kaita siejama su karių skaičiaus didėjimu ir išplėtotomis funkcijomis. Tinkamam mokyklos funkcionavimui užtikrinti buvo komplektuojamas personalas iš kompetentingų karių ir civilių. Pagrindinės pareigos buvo skiriamos karininkams. Mokyklos vidaus tvarka, kasdienis karių gyvenimas buvo reglamentuotas išskirtine dienotvarke, vidaus tvarką palaikė tinkamai organizuotos paros tarnybos ir budėtojai. Pavojaus atveju mokyklos kariai buvo skirtos svarbiausių valstybinės reikšmės objektų apsaugos ir gynybos funkcijos.

3. Karo policijos mokyklos mokymo sistema buvo orientuota į įvairiapusį karo policininkų rengimą. Kariams buvo suteikiama ne tik bendrojo lavinimo ir karybos teorinių žinių, bet ir atitinkamų praktinių įgūdžių. Karo policininkai individualios uniformos neturėjo, buvo dėvima pėstininkų uniforma, tik su karo policijos tarnybos ženklu, tačiau ginkluotė buvo skirta specialiai karo policijos tarnybai atlikti. KPM likvidavimas, užtrukęs iki 1940 m. lapkričio 11 d., buvo vykdomas planingai, taikant bendrus Lietuvos kariuomenės likvidavimo kriterijus.

4. Karo policijos mokyklos kariai ėjo įvairias tarnybines pareigas: saugojo karinius ir strateginius objektus, budėjo kovinės parengties, patruliuavo, vykdė ikiteisminio tyrimo veiksmus, susijusius su karių tarnybiniais nusizengimais ir nusikaltimais, saugojo Valstybės Prezidentą Antaną Smetoną ir svarbius užsienio šalių atstovus, užtikrino priešgaisrinę saugą, atlikdavo specifines užduotis, kurioms reikėjo specialaus pasirengimo, konvojavo karius, vykdė karinės vadovybės tarnybinius pavedimus. Be to, jie dalyvaudavo valstybinėse ir Kauno komendantūros šventėse ir minėjimuose, kurių metu buvo ugdomas karių tautiškumas, pilietiškumas ir religingumas. Visapusiškam karių lavinimui buvo išnaudojamas laisvalaikis, suteikiant kariams galimybę tobulėti tiek fiziškai, tiek kultūriškai.

5. Lietuvos Respublikos karinė teisėtvara pagrįsta įstatymais ir kitais teisės aktais, kurių turinys susijęs su viešąja tvarka ir saugumu. Karo policijos mokyklos reikšmę teisėtvarkos srityje galima vertinti vykdytų

tarnybų ir veiklos aspektais. Karo policijos tarnyba buvo susijusi su nusižengimų ir nusikaltimų prevencija, ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimu, drausmės, tvarkos, saugumo užtikrinimu visuomenėje ir kariuomenėje, karinio turto apsauga ir drausmės taisyklių laikymusi. KPM kariai, baigę privalomąją karo tarnybą, buvo laukiami policijoje – viešojoje ir geležinkelio, – kuri šiose srityse turėjo užtikrinti teisėtumą. Tačiau KPM dydis ir veiklos teritorija buvo riboti, neapėmė visos valstybės, todėl 1924 m. karo policijos pagrindu prie Vidaus reikalų ministerijos buvo įsteigtas specialus policijos padalinys – raitasis policijos rezervas, pajėgos, galinčios padėti užtikrinti teisėtumą viešajame gyvenime.

Įteikta 2013 m. birželio 14 d.

LA POLICE MILITAIRE DE L'ARMEE LITUANIENNE ENTRE 1919 ET 1940

Lina KASPARAITĖ-BALAIŠĖ

Musée de la guerre de Vytautas Magnus

Le 15 mars 1919, a été formée une compagnie de police militaire (externe) qui devait servir de pouvoir supplémentaire à la police publique, le 18 juillet, cette compagnie a été transformée en compagnie de Région. Puis le 1er décembre de la même année, une équipe de police militaire a été créée, puis après une reformation le 1er décembre 1920, il a été créé l'école de police sous l'autorité directe du poste de commandement militaire de Kaunas. Le 1er octobre 1924, l'école fut baptisée Ecole de police militaire. A ses débuts, le lieu d'implantation changeait régulièrement, c'est seulement en 1922 que l'école et les casernes ont déménagé définitivement dans le quartier de Žaliakalnis, jusqu'à la fermeture de l'école. Le personnel de l'école était composé d'officiers et de civils, qui avaient diverses fonctions et qui garantissaient le fonctionnement de l'Ecole de police militaire. L'ordre intérieur de l'école était règlementé par l'agenda individuel et des règlements qui déterminaient la vie intérieure et l'organisation du service militaire fondée sur le respect des règles internes. La composition structurelle de l'Ecole de police militaire a changé deux fois, dû à une augmentation du nombre de soldats et l'élargissement des fonctions de l'école. L'école devait former des policiers militaires professionnels suivant les lois du milieu militaire. Les soldats étaient alors choisis d'après des critères spécifiques. La formation des soldats était organisée selon des programmes spéciaux, basés sur la formation polyvalente des policiers militaires, en leur donnant non seulement des connaissances de théorie militaire mais aussi des enseignements pratiques et un enseignement général. Les soldats de l'école portaient l'uniforme commun aux soldats de l'infanterie avec un signe distinctif du service de la police militaire. Les troupes de soldats de l'école étaient organisées selon les exigences générales des soldats d'infanterie, seul le type de munition était spécialement déterminé pour effectuer le service de police militaire.

Le service des soldats de l'Ecole de police militaire était basé sur : la

garde, la permanence en état d'alerte, les patrouilles, la sécurité, les actions de l'enquête, la réalisation des tâches spéciales et des diverses commissions. En organisant le service militaire avec l'action civique, la participation des soldats dans des événements nationaux importants était garantie. Les soldats de l'école avaient le droit aux loisirs organisés sur la base de l'enseignement en utilisant le temps libre pour l'éducation polyvalente des soldats. L'École de police militaire a fonctionné jusqu'au 11 novembre 1940, quand à la suite de l'occupation soviétique elle fut dissoute de la même manière que l'armée lituanienne.

LITHUANIAN ARMY MILITARY POLICE IN 1919–1940

Lina KASPARAITĖ-BALAIŠĖ
Vytautas the Great War Museum

On 15 March 1919, a Military (outdoor) Militia Company was formed with the aim of being the auxiliary force to the public militia; on July 18, it was transformed into a County band of soldiers. On 1 December 1919, the Military (outdoor) Militia team was formed. This was followed by the establishment of the Military (outdoor) Militia School on 1 January 1920, which was directly subordinate to the Kaunas Military Commandant's Headquarters. On 1 October 1924, the school was renamed the Military Police School. Initially, the school did not have a permanent location but in 1922, the school and the barracks moved to barracks in Žaliakalnis neighbourhood, where they remained until the disestablishment of the school. The school staff teaching was composed of soldiers and civilians all of whom worked in different ways to ensure the proper functioning of the Military Police School. The internal life of the school was regulated by individual schedules and various instructions, which defined the internal life and organisation of military service based on compliance with the internal rules. The structure of the Military Police School had been changed twice due to increases in the number of soldiers and expanded functions. Professional military police officers were assigned as training officers, thus

ensuring law and order among the soldiers. Soldiers were selected for service according to specific criteria. The training programme was based on the diverse training of military police officers by providing them not only with theoretical knowledge and practical skills, but also with general education. Soldiers of the military school wore infantry uniforms with the unique badge of the Military Police Service. The equipment of soldiers of the military school was assembled under the general requirements of infantry, whereas the armament was specifically established to carry out military police service.

During their time at the Military Police School soldiers engaged in a wide range of duties. Soldiers had: to be on guard, to be combat ready, to patrol, ensure security, carry out pre-trial actions, execute specific tasks and fulfil various service orders. The combination of military service with civil actions ensured the participation of soldiers in many significant public and other types of events. Soldiers of the military school had the right to leisure organised on the grounds of educational training using the time for comprehensive training of soldiers. The Military Police School functioned until 11 November 1940 when, due to the Soviet occupation, it was disbanded using common criteria for the dissolution of the Lithuanian Army.